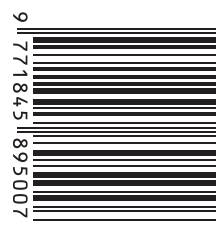

NOVOSTI HUBOČINA

#1289

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 30. 8. 2024.
Cijena: 1.33€

Urnedesno

Sukobi frakcija u Domovinskom pokretu samo su dio blaga u bogatoj riznici sukoba i raskola na krajnjoj desnici u prošla tri desetljeća

str. 2-3.

Pokušaj Vlade da obuzda rast cijene stanovanja: Stambena kozmetika, str. 6. / JULES BOYKOFF Olimpijske igre mogu pomoći oživljavanju aktivističkih zajednica, str. 24-26. / Izgubljeno-nađeno: Drama 'Heliogabal' Jeana Geneta, str. 36-37.

Mrvljenje desnice

Povodom sukoba frakcija u Domovinskom pokretu donosimo najmarkantnije slučajeve raskola iz bogate ponude koju su u protekla tri desetljeća proizveli protagonisti desnog krila političke scene. Dramaturgija je svaki put bila slična onoj koju posljednjih dana gledamo u otvorenom verbalnom šaketanju između Penave i Radića

SUKOB frakcija u Domovinskom pokretu, odnosno javna svađa predsjednika DP-a IVANA PENAVE i njegova zamjenika MARIJA RADIĆA, nastavak je tridesetogodišnje tradicije kad je riječ o strankama pozicioniranim desno od HDZ-a, strankama koje su u nekom času uspjele dobiti takvu podršku birača da su – srećom, nakratko – postale nacionalno relevantne ili su bile nadomak tome. Najčešće se radilo o raskolima unutar različitih verzija Hrvatske stranke prava: toliko je bilo

cijepanja da stranke koje se u imenu pozivaju na pravaštvo danas postoje uglavnom samo na papiru, ili čak ni na papiru. I dramaturgija sukoba svaki put bila je slična onoj koju posljednjih dana gledamo u otvorenom verbalnom šaketanju između Penave i Radića: sve se svodi na međusobno optuživanje za nečistu prošlost u smislu borbenog hrvatstva, za prisvajanje zajedničkog novca i gledanje samo vlastitog materijalnog čara, za destrukciju svoje partije u korist HDZ-a, SDP-a i 'duboke države', za diktatorske metode i javna

podmetanja, za unutarstranački izborni inženjering i trgovinu. Idejno razilaženje, ako uopće postoji, sasvim je sporedno, kao što su im sporedne i same ideje. Monopolizacija moći i upravljanje strankom po vlastitom nahođenju, naročito kad se nanjuši blizina vlasti ili kad se – kao što je aktualni slučaj s DP-om – dohvati komad vlasti, osnovni je razlog unutrašnjih podjela, a tome valja dodati taštinu, shvaćanje svake kritike rušilačkim pohodom te precjenjivanje vlastite važnosti i političkog talenta.

U nastavku teksta izabrali smo najmarkantnije slučajeve raskola iz bogate ponude koju su u proteklih trideset godina proizveli protagonisti desnog krila političke scene. Izostavili smo sukob IVANA PERNARA i IVANA VILIBORA SINČIĆA dok je postojao Živi zid, jer njih dvojica ipak nisu desničari, niti su ikad bili, mada jesu koketirali s nekim elementima radikalno desnih politika. Za-

Međusobno optuživanje za nečistu prošlost – Mario Radić i Ivan Penava
(Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 30/08/2024

NOVOSTI
#1289

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNIČE
Luka Duplančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

obišli smo i brojne sukobe u HDZ-u, premda je ta stranka u nekim razdobljima bila ekstremno desna, pogotovo kad joj je šef bio TOMISLAV KARAMARKO, a ideolog ZLATKO HASANBEGOVIĆ.

Paraga – Đapić

Rascjep u originalnom izdanju Hrvatske stranke prava majka je svih rascjepa na ljutoj desnici. Godina je bila 1993. i prostaški HSP bio je treća stranka u Hrvatskoj. Predsjednik HSP-a bio je DOBROSLAV PARAGA, dok je ANTO ĐAPIĆ bio potpredsjednik. Đapić je, za razliku od Parage, bio sklon suradnji s HDZ-om i prilagođavanju politici FRANJE TUĐMANA, pogotovo prema Bosni i Hercegovini gdje je u to vrijeme trajao hrvatsko-bošnjački rat. Paragina struja izbacila je Đapića iz stranke, ali on je u rujnu 1993. organizirao sabor u Kutini i preuzeo HSP. Za predsjednika je izabran Đapićev čovjek BORIS KANDARE. Uslijedili su sudski i administrativni postupci koji su, nakon nekoliko godina, rezultirali Đapićevom pobjedom. Paraga je u međuvremenu osnovao HSP 1861 i relativno brzo prestao biti relevantan politički faktor. Đapić je, pak, njegovao suštinsku bliskost s HDZ-om sve dok IVO SANADER nije iznevjerio njegova očekivanja o uvođenju HSP-a u vlast, a Sanader je zaobišao HSP zbog toga što je htio steći naklonost međunarodnih političkih krugova. Đapić se tada odmaknuo od HDZ-a, što je bio početak njegova političkog propadanja, premda se žilavo opirao nestanku sa scene, uključujući i povratak na stazu podrške HDZ-u.

Đapić – Rožić

Protiv Đapića je uoči parlamentarnih izbora 2007. ustao HSP-ov saborski zastupnik MIROSLAV ROŽIĆ, jedan od najistaknutijih pravaša u prvom desetljeću ovog milenija. Rožić je, inače, u HSP došao iz HSLA-a. Đapić je našao motive Rožićeva, i ne samo Rožićeva, iznenadnog odlaska iz HSP-a u operaciji Sanaderova HDZ-a protiv stranke koja je tada imala osam parlamentarnih zastupnika. Rožić je svoj potez obrazložio nezadovoljstvom unutrašnjim funkcioniranjem stranke, nekim kadrovskim rješenjima i trgovačkom naravi Đapićeve politike. Poslije parlamentarnih izbora 2007. HSP je pao na jednog saborskog zastupnika, samog Đapića, i nikad se nije vratio među važne političke aktere. Rožić se u politici zadržao još nekoliko godina, mijenjajući opcije, ali javnosti je bio poznatiji kao jedan od bliskih suradnika ZDRAVKA MAMIĆA u Dinamu za vrijeme Mamićeve svemoći u tom klubu.

Tomašić – Čorić

Tadašnja europarlamentarka i predsjednica HSP-a dr. Ante Starčevića RUŽA TOMAŠIĆ podnijela je ostavku na stranačku dužnost te istupila iz članstva u jesen 2014. Spomenuta stranka, inače, jedna je od onih što su nastale pravaškim mrvljenjem. Tomašić se sukobila s PEROM ČORIĆEM, glavnim tajnikom HSP-a AS, jer je kao zastupnica u Europskom parlamentu mogla sebi priuštiti da se ne obazire na stranačke interese i politiku u Hrvatskoj, a Čorić je u to vrijeme bio u čvrstom savezu s HDZ-om Tomislava Karamarka, imao je velika očekivanja od te suradnje i nije htio dopustiti da mu itko pomrsi planove. Padale su prijetnje i teške riječi, a Tomašić je potom pristupila Hrvatskoj konzervativnoj stranci, pa 2019. osvojila još jedan europarlamentarni mandat, dok su Čorić i njegova stranka počeli tonuti nakon kratkotrajnog konzumiranja vlasti

za vrijeme vlade TIHOMIRA OREŠKOVIĆA. Ni Tomašić ni Čorić više nisu u politici. HSP AS postoji samo formalno.

Glavaš – Šišljagić

BRANIMIR GLAVAŠ i VLADIMIR ŠIŠLJAGIĆ, čelni ljudi HDSSB-a, razišli su se u teškoj svadi 2016., poslije čitavog desetljeća sklada, a sklad je podrazumijevao da Šišljagić bespogovorno provodi Glavaševe naloge – odakle god stizali – te da se više brine o njegovim privatnim interesima nego o stranačkoj politici: ustvari, HDSSB nikad nije ni imao politiku mimo obrane Glavaša političkim sredstvima. 'I danas smatram da je Glavaš nepravедno osuđen u montiranom procesu. Smatram da smo bili dobri prijatelji, ja sam ga tako i doživljavao. Jedno je prijateljstvo, a drugo interesi političke stranke. Glavaš je privatizirao stranku, a to je nedopustivo', shvatio je Šišljagić poslije više od deset godina. Glavaš je njega i grupu njegovih istomišljenika, naravno, optužio za izdaju, uz prateću kaznenu prijavu za falsificiranje stranačkih dokumenata i naglo otkrivanje Šišljagićeve predratne biografije vezane uz JNA. Otprilike godinu dana kasnije, s Glavašem se razišao i DRAGAN VULIN, koji je bio naslijedio Šišljagića na položaju formalnog predsjednika stranke. HDSSB nije se oporavio od tih raskola: stranka danas praktički ne postoji i nitko zbog toga ne lije suze.

Hasanbegović – Esih

Dvije najsajjnije zvijezde Karamarkova HDZ-a – Zlatko Hasanbegović i BRUNA ESIH, nekoć kolege s Instituta 'Ivo Pilar' – do danas su se sasvim politički ugasile, a u međuvremenu, 2019. godine, razvalili su zajedničku stranku Neovisni za Hrvatsku uz neizbježnu razmjenu optužbi za izdaju i političku uskogrudnost. 'Radi se o pritisku Hasanbegovićevih prijatelja, koji su smatrali da stranku ne može voditi osoba u suknji, to sad biram riječi koje su primjerene, iako su izvorno to bile najgore uvrede na moj račun i napad na moj osobni integritet. O ucjenama da stranka neće imati medijsku potporu ako se ne podredi planovima raznih

Razvalili su zajedničku stranku – Bruna Esih i Zlatko Hasanbegović (Foto: Boris Ščitar/Pixsell)

Padale su prijetnje i teške riječi – Ruža Tomašić i Petar Čorić (Foto: Duško Mirković/Pixsell)

Žilavo se opirao nestanku s političke scene – Anto Đapić (Foto: Josip Regović/Pixsell)

I on se razišao s Radićem – Miroslav Škoro (Foto: Robert Anić/Pixsell)

tv-voditelja i njihovih mentora već sam govorila, a ja sam pritom označena kao glavna prepreka i meta', izjavila je svojedobno Esih, koja je zadržala Neovisne za Hrvatsku, dok je Hasanbegović osnovao fantomski Blok za Hrvatsku. Za razliku od Esih, Karamarkov ministar kulture politički je preživio do ovogodišnjih parlamentarnih izbora, zahvaljujući Domovinskom pokretu, ali u travnju mu se nije posrećilo da dobije još jedan zastupnički mandat u Saboru. Nije dobio ni ikakvu drugu funkciju u vlasti, što bi se moglo promijeniti jedino u slučaju da Mario Radić u subotu bude izabran za predsjednika DP-a.

Škoro – Radić

Domovinski pokret osnovan je u veljači 2020. pod imenom Domovinski pokret Miroslava Škore, a uz popularnog pjevača, najvažniji čovjek bio je poduzetnik Mario

Radić. Pukotine su se pojavile odmah po parlamentarnim izborima u srpnju 2020., jer im se izjalovila računica o osvajanju tolikog broja mandata da ih HDZ ne može preskočiti u formiranju vlasti. Domovinskom pokretu to je uspjelo četiri godine kasnije, ali Škoro više nije ni u toj stranci ni u političkom životu, a ni Radićeva pozicija ne čini se naročito perspektivnom. Škoro je napustio predsjednički položaj u DP-u u srpnju 2021., da bi poslije mjesec dana prestao biti i član te stranke. Razlog je bio u razilaženju s Radićem, odnosno u Radićevu poimanju političke stranke kao privatne tvrtke: ako ulaže svoje pare u stranku, onda njegova mora biti zadnja. I sve mu se vrti oko para, pa je i Škoro, kao sad Penava i još neki pripadnici Penavine frakcije, iz Radićeva tabora bio optuživan da se financijski okoristio na štetu DP-a. Pritom je gazda Radić, naravno, ulagao u DP isključivo iz humanitarno-idealističkih poriva.

Selak Raspudić – Miletić

U kampanji za parlamentarne izbore, MARIJA SELAK RASPUDIĆ iznijela je stav o pravu na pobačaj koji donekle odstupa od stava katoličkih turbokonzervativaca. Suprotstavio joj se kolega iz saborskog Kluba zastupnika Mosta MARIN MILETIĆ. Selak Raspudić reagirala je poslije otprilike mjesec dana, neposredno prije predaje lista za europarlamentarne izbore: objavila je da neće biti na listi Mosta zajedno s Miletićem i da zbog Miletićeve ograđivanja, koje nisu osudili BOŽO PETROV i NIKOLA GRMOJA, prekiđa sve veze s tom strankom. U tome joj se priključio i suprug NINO RASPUDIĆ. Bračni par pokušao je taj igrokaz predstaviti duboko moralnim činom, ali sva je prilika da je pravi razlog bio prozaičniji: Selak Raspudić htjela je da na Mostovoj listi za europske izbore bude prva, čemu je udovoljeno, i da ne bude nikoga tko bi joj mogao pomrsiti račune preferencijalnim glasovima, što joj nije uslišeno. Takvo objašnjenje uklapa se u profil Selak Raspudić i njezina muža. Njima su uvjerenja oduvijek sekundarna u odnosu na materijalno-karijernu proračunatost. To je, čini se, dobra pretpostavka za politički uspjeh u Hrvatskoj. ■

Пет аутора жели бити лице

Петеро кандидата најавило је битку за челно мјесто у Социјалдемократској партији. Међу њима је троје Милановићевих министара – Синиша Хајдаш Дончић, Мирандо Мрсић и Ранко Остојић. Младен Кешер одвео би странку удесно, а Сања Мајор једина нуди критику досадашњег рада

Мртво море влада у СДП-у и око СДП-а, иако за два тједна ову најјачу опорбену странку очекују унутарстраначки избори. Петеро се особа кандидира за страначког предсједника који се бира по принципу 'један члан – један глас'. Иако су унутарстраначки изборни процеси у пуном јеку, у јавном простору нема расправа о приједлозима програмских рјешења, сукобљавања идеја из којих би се изродио конструктиван и прогресиван пут којим би се СДП избавио из дугогодишње опорбене чекаонице и по трећи пут преузео власт. СДП-овци воле истакнути да унутарстраначке процесе настоје држати иза затворених врата – о плановима и програмима кандидата за предсједника СДП-а јавност и сами СДП-ови гласачи могу закључивати само на основу њиховог досадашњег политичког и друштвеног ангажмана.

Политичка биографија фаворита за лидера СДП-а, потпредсједника странке и Сабора Синише Хајдаша Дончића, почиње његовим чланством у ХДЗ-у у који се, како је говорио, у тренутку националног заноса учланила комплетна његова обитељ кад је имао 15 година. Ипак, врата политичке позорнице отворила су му се тек кад се преселио у страначку обитељ СДП-а. Врло брзо, након само четири године чланства, као СДП-ов кандидат побјеђује за крапинско-загорског жупана. С трогодишњим искуством жупана, премијер Зоран Милановић 2012. указује му повјерење и даје функцију министра промета. Из министарског живота Хајдаша Дончића памти се неуспјела акција монетизације аутоцеста 2013. године, којој су се супротставили уједињени синдикати који су запријетили и референдумом. Млада нада СДП-а обећала је тад да ће поднијети оставку ако не проведе монетизацију. Влада је под притисцима на крају одустала од монетизације, али министар оставку није поднио.

У саборском дјеловању тешко се сјетити упечатљивог говора Хајдаша Дончића. Поље његовог политичког интереса било је оркестрирано ударање по ХДЗ-у као криминалној организацији, а вјешто

Бивши Милановићев министри – Мирандо Мрсић, Синиша Хајдаш Дончић и Ранко Остојић (Фото: Патрик Мацек/Pixsell)

је избјегавао критизирање све присутније појаве усташизације у хрватском друштву. Иако се након што је најавио кандидатуру повукао из јавности, свечано и поетично је у Книну, на прослави 'Олује', поентирао да је 'Олуја побједа чиста као горски поток, чиста као суза дјетета', заборављајући тиме на бројне цивилне жртве српске националности утврђене у ослобађајућим хашким пресудама Готовини и Маркачу. Срамне догађаје за Хрватску и кршење Устава који су уследили само неколико дана послије, усташки дернек на Томсоновим концертима, масовно извикивање усташког поздрава и слављење усташких кољача није имао потребу коментирати, а камоли осудити.

Као изненађење, у утрку за челно мјесто одважила се потпредсједница Форума жена СДП-а Сања Мајор. Својим медијским иступима врло је оштро разбила огледало СДП-а као социјалдемократске странке на страни обесправљених, слабих, права и правде. Усудила се гласно критизирати и посљедње СДП-ово побједничко доба – Милановићеву владу као период неолибералне владе и побројати све тадашње пропуштене СДП-ове прилике и почињене грешке. Упозорила је на 'кро-

ничне болести' СДП-а и изгубљену идеолошку позицију, подсјећајући на неприципијелно отварање преговора с ДП-ом, те се дистанцирала и од недосједне политике предсједника Милановића који враћа одликовање оптуженику за ратни злочин Бранимиру Главашпу. Без калкулација, врло се јасно одредила према усташком поздраву, који би санкционирала затворском казном. Без искуства на клизавом политичком терену јавне власти, Сања Мајор свјесна је да њена јавно изречена критика политике властите странке није најмудрији потез на путу до врха СДП-а те је најавила оснивање прве страначке фракције, што је допуштено Статутом СДП-а.

Под мотом 'Заједно за човјека' у утрку за предсједника СДП-а ушао је и Младен Кешер, контроверзни начелник Општине Калник и бивши предсједник копривничко-крижевачког СДП-а, који се већ једном упустио у изборну авантуру на националној разини, и то за предсједника Републике као независни кандидат 2004. У идеолошке лабиринте Кешер се

не би упуштао јер он је 'подузетник који ствара новац, лидер који зна што жели и што треба', а то је и могуће помицање СДП-а јаче удесно, према политичком центру, можда и даље јер, како каже, он је као представник извршне власти отворен за компромис.

Кандидатуру је најавио и повратник у редове СДП-а Мирандо Мрсић. Бивши СДП-ов министар рада и мировинског сустава из СДП-а је иступио 2018. због сукоба с тадашњим предсједником Давором Бернардићем. Након потпуног неуспјеха са својим Демократима на парламентарним изборима 2020., Мрсић се прије двије године вратио у СДП-ово јато. Вријеме његовог министарског мандата остат ће упамћено по рестрикцијама права радника, због чега га је дио синдиката с којима је ушао у прави рат прозвао гробаром радничких права.

Кандидатуру је најавио још један Милановићев министар, потпредсједник странке и саборски заступник Ранко Остојић. Био би то четврти Остојићев покушај да засједне на челну СДП-ову фотељу на Иблеровом тргу. У досадашњој хрватској политици, с обзиром на сувремене изазове миграцијских криза, Остојићев министарски мандат свијетли је период и примјер хуманог односа према мигрантима на границама. Медији су га прозивали за сукоб интереса у првој години мандата, кад је живио у стану твртке Нинослава Павића, у вријеме кад се против Павића водило неколико истрага, а сама твртка је била на Линићевом листи срама због порезног дуга. За разлику од раније споменуте двојице Милановићевих министара који се ријетко или никако не усуде коментирати проблематичне идеолошке појаве у хрватском друштву, Остојић се не либи јасно стати у одбрану антифашистичких тековина и отворено осудити неоушашке тенденције, због чега је често на мети десничарских кругова.

Да изборе у СДП-у нитко не доживљава као пријеломне или барем релевантне, иако би они требали бити важан догађај и изнедрити план те странке за освајање власти, сматра политички аналитичар Марко Костанић.

— Као да у јавности превладава дојам да је готово па свеједно тко је на челу СДП-а. Тај дојам није случајан или плод некакве политичке апатије или летаргије. Индикативно је и да већу пажњу јавности закупају избори у дп-у. Разлог томе је чињеница да су они дио владајуће коалиције, а улогу игра и то да су ти актери, послужимо се еуфемизмом, живописнији ликови. Свеједно, предност у ‘популарности’ заснива се и на болном изостанку нових и занимљивих идеја у иступима СДП-ових кандидата. Поред неких успутних пролазника, углавном се кандидати подијеле на оне који су искусни и наводно знају како се заправо политика одвија и оне који обећавају некакав повратак СДП-а ‘правој социјалдемократији’. Ови први јашу на споменутој инфраструктурној инерцији, а ови други се већ годинама муче да дефинирају ту ‘праву социјалдемократију’ и да нам кажу кад је она то била интегрални дио СДП-ових политика. Звучи као виц, али мислим да би било врло занимљиво организирати дебат у међу кандидатима као изненадни квиз о повијести и теорији социјалдемократије. Не зато да би се кандидате исмијавало или проказивало, већ да се на просто види о чему причамо кад причамо о социјалдемократији. Тешко се отети дојму да је СДП странка у којој не постоји ни минимални консензус о томе што јој назив представља. Можда би дошли до закључка да социјалдемократија данас не функционира или да је потребан неки други заједнички називник. Али, да се бар више не правимо сви луди, да знамо о чему се у СДП-у прича кад се прича о социјалдемократији – говори Костанић који у СДП-у не види могућност промјене без организовања некакве лијеве фракције млађих начелничких и градоначелничких кадрова који би комбинирали стечене вјештине рада у заједници и мањак страха од идеолошког ризика.

Један од оснивача СДП-а и члан њиховог Председништва тијekom деведесетих година, политички аналитичар ЈАРОСЛАВ ПЕЦНИК истиче да се СДП у будућности, ако не жели вјечно остати у опорби, мора окренути од култа РАЧАНА и МИЛАНОВИЋА и коначно почети нападати бескрајне слабости ХДЗ-а.

— СДП је успио преживјети све Сциле и Харибде, али је битно ослабљен. Више немају публику којој се обраћају, њихови гласачи већином су старија популација која одлази са животне сцене, а за младе немају никакав програм. Најбитније је да СДП мора сићи с колосијека ставова по којима странку треба што више похрватити, провући хрватство кроз сваки политички и друштвени сегмент, што је у души и бићу десних конзервативних странака. За сам СДП врло је битно тко ће доћи на чело странке, да ли нетко типа Хајдаша Дончића с којим ће се досадашња амплитуда пада наставити, или кандидат типа Сање Мајор која сигнализира прави пут СДП-а, онај здрави социјалдемократски. СДП би могао имати шансу да су се кандидирали озбиљни кандидати као МИРЕЛА АХМЕТОВИЋ или МИШЕЛ ЈАКШИЋ, који су послушни војници партије, дјелују прагматично, али имају и потенцијал и успјели су задржати своју особност. Смисао СДП-а не би требао бити пуки опстанак као политичке странке, него побједа над ХДЗ-ом на сљедећим изборима – истиче Пецник. ■

Ratnik, borac, mirotvorac

Predrag Matić bio je branitelj kojega su branitelji vrijeđali i omalovažavali kao malo koga, zatočenik srpskih koncentracijskih logora koji je radio na pomirenju i kulturi sjećanja, vukovarski veteran koji se protivio tome da Vukovar bude mjesto posebnog pijeteta

PREDRAG FRED MATIĆ bio je branitelj kojega su branitelji, onaj dio nazvan ‘šatorasi’, vrijeđali, kinjili i omalovažavali kao malo koga; nakon zarobljavanja bio je zatočenik tri koncentracijska logora u Srbiji (Stajičevo, Sremska Mitrovica i Niš), a radio je na pomirenju i kulturi sjećanja; bio je muškarac koji se na europskoj razini uspješno zalagao za prava žena; veteran s Trpinjske ceste koji se protivio proglašenju Vukovara za mjesto posebnog pijeteta. Bio je političar: savjetnik predsjednika Republike IVE JOSIPOVIĆA za branitelje, ministar branitelja u vladi ZORANA MILANOVIĆA, saborski zastupnik, a od 2019. zastupnik u Europskom parlamentu. Preminuo je 23. kolovoza 2024. godine. Matić je rođen 1962. u Požeги, ali je cjeloživotno povezan i povezivan s Vukovarem i Borovim naseljem. Osamdesetih je godina radio kao učitelj, a krajem tog desetljeća otisnuo se u privatne poduzetnike i otvorio radnju u kojoj je prodavao traperice.

Devedesete godine i rat u Hrvatskoj sve su promijenili, zauvijek i njegov život. Otišao je braniti grad, bio je na Trpinjskoj cesti. Nakon pada Vukovara zarobljen je i odveden u zatočeništvo. Prošao je ono što su i mnogi drugi prolazili u logorima devедесетих, s time što je on, uključujući i ono što je za njega vjerojatno bilo doista ponižavajuće, o tome govorio javno, otvoreno i iskreno. Bila je to za njega i vrsta terapije i oporavka od PTSP-a. Najvažniji oporavak za njega bilo je ponovno spajanje s njegovom životnom

љубави SVETLANOM, od koje ga je rat razdvojio na nekoliko godina. Njegova pobjeda nad PTSP-om plod je njegovog urođenog optimizma, vedrine i borbenosti.

Godinama je bio tu negdje, ali u politici ne previše vidljiv. Na toj je vidljivosti poradio prihvativši savjetničko mjesto u uredu predsjednika Josipovića. Član SDP-a pod lupu je javnosti došao kao ministar branitelja. Objavio je registar branitelja, jedini registar koji biološkim zadatostima nasuprot neprekidno raste. Njegova ideja bila je transparentnost i to da se branitelji nemaju čega sramiti, neki pojedinci da. Registar je izdržao jedan mandat, koliko i Milanovićeва vlada, i javno je trajao pet godina.

Vladu Zorana Milanovića desnica nije mogla smisliti. Ne prvi put, dio braniteljske populacije odlučio je preuzeti ulogu arbitra u politici. Iako ta vlada nije škodila braniteljima, odnosno veteranima i njihovim pravima, pred sjedištem ministarstva podignuti su šatori; prosvjede su službeno vodili nekadašnji branitelji, među kojima nekadašnji kritičari FRANJE TUĐMANA i poduzetnici osuđeni za privredni kriminal, pravi kolovođe bili su na mirnijem mjestu. U prosvjedu, zapravo pokušaju izvaninstitucionalnog rušenja vlasti, zapamćenom po kulminaciji i plinskim bocama na ulicama Zagreba, Matić je bio danomice vrijeđan. Čovjek koji je do tada bio heroj s Trpinjske ceste i zbog svoje uloge u ratu nositelj osam odlikovanja i priznanja postao je u očima desnice ‘Jugoslaven’ i ‘izdajnik’ optuživan,

zajedno s cijelom tom vladom, da narušava dostojanstvo branitelja. Njegova obitelj i najbliži suradnici znaju koliko mu je snage trebalo da izdrži svakodnevna vrijeđanja, pri čemu se posebno nije štedjelo njegovu suprugu, po nacionalnosti Srpkinja, prilikom ulaska u zgradu ministarstva. Sugerirano mu je da u zgradu ulazi na stražnji ulaz. Nije mu bilo ni na kraj pameti. Njegova je trajna ostavština Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku.

Usprotivio se prijedlogu tadašnjeg saborskog zastupnika HDZ-a ANDREJA PLENKOVIĆA da se Vukovar proglasi mjestom posebnog pijeteta. On ga je vidio kao mjesto novog života. ‘Ne smijemo od njega napraviti grad muzej, on mora biti grad budućnosti. Samo vodotoranj mora ostati kao simbol otpora i ponosa, a na ulazu ne smiju čekati papuče da hodam tiho po Vukovaru. Obratno, treba me dočekati žamor djece, ljudi koji ostaju u gradu, jer nitko ne odlazi iz Vukovara kada proba fiš i dunavsku vodu’, govorio je Matić.

Njegov najveći uspjeh u europskim razmjerima je usvajanje dokumenta birokratski dosadnog naziva ‘Situacija seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u EU u okviru ženskog zdravlja’, poseban izvještaj koji je njegovo djelo, a koji je na koncu, unatoč snažnom protivljenju desnice, usvojen kao rezolucija Europskog parlamenta. Usvajanje tog dokumenta za njega je bila pobjeda napredne Europe nad terorom nazadnjačke agende. Upravo je takav teror potaknuo Matića na djelovanje, jer stvari su otišle predaleko, prava žena, posebno pravo na pobačaj, bila su i previše ugrožena u nizu europskih država. U vrijeme borbe za rezoluciju dobivao je stotine psovačkih poruka dnevno, a uspoređen je i s HITLEROM. Njegova borba za ljudska prava je prepoznata, zbog nje je 2022. godine nagrađen EU Oscarom. Posljednja faza njegovog političkog rada izravno se naslanjala na rezoluciju i obranu onoga što je u njoj zapisano – borio se protiv ‘klečavača’ koji se na trgovima zalažu za zatiranje ženskih prava i sloboda.

Predrag Fred Matić bio je nesvakidašnja pojava u političkom životu Hrvatske. Svojim živim temperamentom, iskrenošću i borbenošću davao joj je jedinstven kolorit. ■

Borac na svakom polju na kojem je bio aktivan – Predrag Fred Matić (Foto: Marijan Sušenj/PIXSELL)

Stambena kozmetika

Okolo 40 posto stambenog fonda trenutno ne služi stanovanju. Prijedlogom novog zakona vlasnik koji stan želi iznajmljivati na rok kraći od mjesec dana morao bi dobiti suglasnost najmanje 80 posto suvlasnika. Za udruge i opoziciju ovaj prijedlog ne rješava ništa

OKRETANJE brzoj zaradi temeljenoj na nekontroliranom masovnom turizmu došlo je po svoje. U Hrvatskoj, kako pokazuju podaci Državnog zavoda za statistiku i HEP-a, oko 40 posto stambenog fonda trenutno ne služi stanovanju, pri čemu je gotovo 600.000 stanova prazno, 230.000 ih je u kratkoročnom najmu, a 112.000 prenamijenjeno u poslovne prostore. U takvim okolnostima, pogotovo ako se radi u turističkim središtima ili glavnom gradu, praktički je nemoguće pronaći stan za kupnju ili dugoročni najam po razumnoj cijeni, a i svaka dosad predstavljena demografska mjera zvuči kao loš vic. Čini se da su toga napokon postali svjesni u vladi

ANDREJA PLENKOVIĆA, pa su prošlog tjedna u prvo saborsko čitanje uputili prijedlog Zakona o upravljanju i održavanju zgrada kojim će se regulirati budući kratkoročni najmovi stanova. Zakonom, koji bi na snagu trebao stupiti 1. siječnja naredne godine, predviđeno je da svaki vlasnik koji stan poželi iznajmljivati na rok kraći od mjesec dana najprije mora dobiti suglasnost najmanje 80 posto suvlasnika zgrade kao i svih čiji zidovi graniče s njegovom nekretninom. Isto vrijedi i za najam stanova stranim radnicima, koji su dosad često bili nagruvani u neadekvatne prostore bez odgovarajućih sanitarnih uvjeta, osim u slučajevima kada je najmoprimaca manje od četvero. Ukoliko su rodbinski povezani, njihov broj može biti i veći.

Posljednjih godina je praksa pokazala da takav oblik korištenja stanova (kratkoročni najam i/ili najam za radnike, op. a.) negativno utječe na kvalitetu stanovanja svih suvlasnika i stanara u zgradi, ali i smanjuje stambeni fond za dugoročno rješavanje stambenog pitanja kao jedne od temeljnih ljudskih potreba. Nadalje, takav način korištenja stambenog fonda pogoduje nerealnom poskupljenju cijena nekretnina, iseljavanju stanovništva iz jezgri gradova na periferiju, smanjuje spremnost vlasnika da sudjeluju u investicijama u zajedničke dijelove zgrade te u konačnici smanjuje dostupan fond za stanovanje, poručili su iz Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine. BRANKO BAČIĆ, čelni čovjek tog ministarstva, objasnio je kako im je predstavljenom mjerom plan vratiti oko 908.000 stanova njihovoj prvotnoj namjeni i smanjiti cijenu kvadrata kroz njihovo stavljanje na tržište.

Dok se iznajmljivači već bune, iz građanskih inicijativa i političkih opcija koje godinama ukazuju na problem nedostatnosti stambenog prostora zbog odanosti diktatu masovnog turizma kažu da se radi o kozmetičkoj mjeri. Ili, riječima članova

inicijative Stanari zajedno, koji zahtijevaju hitno zaustavljanje registracije stanova kao apartmana u višestambenim zgradama i provođenje deapartmanizacije u primjerenom roku, Vladin prijedlog nije ništa drugo doli pucanj u prazno.

— Drago nam je da su u Vladi konačno počeli razmišljati o problematici masovnog turizma i nedostatka stambenog fonda zbog pretjerane apartmanizacije, ali smatramo da predložene mjere neće dovesti do pojave većeg broja povoljnijih stanova na tržištu, koje bi mladi ljudi mogli iznajmljivati, u njima živjeti i eventualno ih otkupiti. Problem je što se Vladinim prijedlogom i dalje dopušta otvaranje apartmana u stambenim zajednicama, kao i što će se nova pravila odnositi samo na građane koji se tek namjeravaju baviti kratkoročnim najmom. Zbog toga se nećemo prestati boriti za totalno zatvaranje apartmana u stambenim zgradama, koje bi trebale biti namijenjene stanovanju, a ne bavljenju turizmom – veli ŽAKLINA JURIĆ iz inicijative Stanari zajedno.

MARIN ŽIVKOVIĆ, saborski zastupnik iz redova Možemo!, Vladin prijedlog ocjenjuje kao 'zbrzan i kukavički'.

— Zbrzan je jer su tek nakon savjetovanja u zakon ubacili takvu odredbu. Pretpostavljam da je to zato što u njihovoj dugo najavljivanoj strategiji stanovanja opet neće biti ništa supstantivno za ograničavanje dnevnog najma. Kukavički je jer nisu dali stvarnu mogućnost ograničavanja turističkog najma

lokalnim vlastima. Umjesto preuzimanja političke odgovornosti za priuštivo stanovanje, svu su odgovornost prebacili na susjedne i dobrosusjedske odnose, zbog čega će ograničenja biti nasumična i nesistematična – ističe on.

Budući da zakonski prijedlog uopće ne dira u zasićeno tržište dnevnog najma, već će se primjenjivati na nove jedinice, dodaje Živković, teško je vjerovati da će se u značajnoj mjeri povećati ponuda stanova na tržištu dugoročnog najma.

— Da je ozbiljno pristupila ovom problemu, Vlada je mogla napokon krenuti sređivati zastarjele pravilnike o razvrstavanju i kategorizaciji kako bi razlika između obiteljskog i špekulativnog turizma bila jasna. Tako bi napokon mogli na sustavan način sprječavati da se u zgradama stambene namjene otvaraju apartmani – govori zastupnik Možemo!.

Živković smatra da eventualno povećanje ponude stanova na tržištu najma, koje opisuje kao divlji zapad, neće rezultirati priuštivijim stanovanjem. Ističe da nije dovoljno da samo privatni vlasnici svoje stanove stave na tržište, već i da se država mora okrenuti sustavnom povećanju fonda javnih stanova.

— Naš porezni sustav apsolutno pogoduje špekulativnom kapitalu jer je ulaganje u nekretnine u Hrvatskoj jedan od najsigurnijih načina za povećanje vrijednosti imovine investitora, kako domaćih tako i stranih. Rast vrijednosti nekretnina je zastrašujući. U Zagrebu su na godišnjoj razini cijene sta-

nova rasle za 8,8 posto. To znači da stanovi u pravilu imaju veći rast vrijednosti nego što iznosi prosječna godišnja plaća. Trenutni sustav u kojem se 'parkira štednja' u nekretnine donosi ogroman prinos, koji je gotovo bez ikakvih nameta ili kočnica, pa se tako svakodnevno povećava nejednakost i onemogućava sigurno, predvidivo i priuštivo stanovanje. Moramo demotivirati štednju u nekretninama ako želimo da stanovi budu za stanovanje, a ne dio špekulativnog kapitala – tumači Živković.

Od 2018. do 2023. cijene nekretnina u Hrvatskoj su porasle za 62 posto, a najmova 18 posto, što je dvostruko više od prosjeka Europske unije. Samo u Zagrebu su se u zadnjih deset godina cijene nekretnina udvostručile. Pritom u Hrvatskoj još nije uveden porez na nekretnine.

— Predlažemo uvođenje poreza na višak nekretninskog bogatstva, proširenje kruga obveznika poreza na dohodak od otuđenja nekretnina te izjednačavanje poreznog tretmana dugotrajnog i kratkotrajnog stambenog najma. Porez na višak nekretninskog bogatstva treba biti socijalno osjetljiv i progresivan. To znači da bi od njega trebali biti oslobođeni vlasnici do dviju stambenih nekretnina, a stopa poreza bi se povećavala sa svakom idućom nekretninom. Takav bi sustav bio antišpekulativan i doprinio bi tome da cijene najma i nekretnina budu priuštivije – govori Marin Živković i ističe kako se čini da će najavljena stambena politika Vlade, a koja podrazumijeva i aktivaciju praznih stanova kroz financiranje njihovih vlasnika, biti kreirana po mjeri veleposjednika, špekulanata nekretninama, građevinskog lobija i agenata za nekretnine.

Iz inicijative Stanari zajedno najavljuju izradu svog zakonskog prijedloga o najmu stanova koji će uputiti Vladi i Saboru. Prikupljaju i potpise za peticiju kojom zahtijevaju apsolutnu deapartmanizaciju svih višestambenih zgrada i konkretne mjere za obuzdavanje štetnih posljedica masovnog turizma. Dosad ju je potpisalo više od 2300 građana.

— Naše ulice i gradovi su zbog masovnog turizma postali loša mjesta na kojima se može vidjeti svašta. Nismo protiv turista, znamo da je turizam u Hrvatskoj prisutan već stoljećima, međutim ne u ovakvom obliku i ovolikom broju. Borit ćemo se da ljudi u svojim stanovima konačno mogu normalno živjeti jer su stambene zgrade namijenjene stanovanju, a ne turizmu i nadamo se da će nas Vlada napokon poslušati – zaključuje Žaklina Jurić. ■

U Zagrebu je rast cijena stanova veći od godišnje plaće (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

Usprkos problemima, mladi nastoje ne otići

Vezani za Beli

Muka je dobiti posao, no ekonomist Dragani Brnjevarac odlazak nikad nije bio opcija. 'Veliki sam lokalpatriota. Ja u Belom znam sve, svaki ćošak, ovo je moja komfor zona. Kako bih ja živjela da dva puta nedjeljno nemam probu na folkloru?' kaže. Nikola Popović iskusio je sezone i inostranstvo, radio od Cresa do Austrije, no odlučio je svom gradu dati novu šansu

IMA nečeg terapijskog u razmjeni generacijskih iskustava. Vrijedni su i potrebni otvoreni razgovori, zajedničko osvještavanje problema i progovaranje o traumama koje su nas, u manjoj ili većoj mjeri, oblikovale. Taj procjep između nestajanja jednog socijalnog konteksta i uspostavljanja novih ideja i pravila u poslijeratnoj Hrvatskoj, po mom skromnom sudu, najpreciznije osjećaju mladi koji i dalje pokušavaju živjeti ovdje. Rođeni na zalasku socijalizma ili mnogo, mnogo kasnije – po uspostavi mirovnih sporazuma i bataljenja

oružja – svi smo mi opterećeni (idiličnom) prošlošću svojih roditelja s jedne strane i novonastalim podjelama s druge. I čini se kao da živimo zaglavljani u nekakvoj igrici.

Baš sam o ovome razmišljala dok sam, početkom juna, boravila u Belom Manastiru, nekad perspektivnom baranjskom gradiću. Premlada da se sjećam prosperitetnog razdoblja bilo kad i bilo gdje, danas obilazim samo ostatke industrije, kulturne baštine i kućnih pragova. Zadovoljstva ni u natruhama, ali živim svjedocima prošlih vremena vjerujem na riječ kad se hvale.

No što od svega toga ima Baranjac NIKOLA POPOVIĆ? Živo diskutiramo na kavi. Netko bi rekao, žalimo se i jadikujemo. Da nas čuju oni biznis motivacijski stručnjaci, davež s Instagrama, proglasili bi nas za lezilebovice. Kako god bilo, moj sugovornik je nakon 12 godina izbjavanja odlučio dati šansu svom Belom Manastiru. Točno toliko ima odradenih turističkih sezona u ugostiteljstvu. Radio je svuda, od Cresa do Austrije. U stalnom seljenju i u nestabilnim, a iscrpnim poslovima, 35-godišnjak je teško pronalazio smisao na duže staze.

Kaže da mu je dosta povlačenja kojekuda. Zato sada radi u jednom restoranu u gradu i to mu odgovara.

Nikola je jedan od rijetkih iz svoje generacije koji živi u Baranji. Većina njegovih prijatelja i poznanika, pet godina stariji i mlađi, otišli su za Njemačku, Irsku ili Englesku. Oni koji su ostali, imali su sreću da nađu ili osmisle dobar posao. Ipak, slabo se vida i s njima jer su uglavnom svi u porodičnim obavezama.

Nezaposlenost je i dalje veliki problem u Baranji. Radna mjesta se lakše popunjavaju,

U gradu živi dvadesetak nacionalnih manjina, najbrojnije su srpska i mađarska

ali je to ranije, objašnjava Nikola, više dolazilo do izražaja jer taj rad nije bio adekvatno plaćen. Tko je radio, primao je minimalac, čak i manje od toga. Recimo, konobarska plaća je oko 2007. godine u Belom iznosila 2500 kuna, dok se na Cresu u isto vreme nudilo 4000 do 5000 kuna. Dovoljna razlika da se mladi upute na more. U prošlosti, prije Nikolinog rođenja, sve je vrvjelo od radnih mjesta. Bilo je tvornica i poljoprivrednih zadruga. Ljudski rad zamijenila je mehanizacija. Beli je svakako najpoznatiji po PIK-u Belje. Zadnjih godina najveći poslodavac je tvornica koja se bavi proizvodnji automobilskih felgi. Imaju oko 500 radnih mjesta. Jedna firma je radila za Benetton – zapošljavali su hiljadu ljudi, a danas možda 15 ili 20.

— Bio sam i ja u inostranstvu. U Irskoj sam bio kratko i nije mi se svidjelo. Otišao sam na blef pa šta bude. Vratio sam se nakon šest mjeseci. Ali u Austriji sam bio par godina. Tamo sam imao stalni posao, adresu, organizirao život, ali nakon četiri godine me puklo da se vratim. Bilo mi je u redu što se tiče uslova rada, ali nisam se vidio tamo nikako. Mentalitet je drugačiji. Jedva sam čekao da se vratim kući, u ove naše krajeve. Nisam htio tako živjeti, tamo da radim, pa da jedva čekam tih 15 dana godišnjeg – govori on.

Komentiram kako, vjerovatno, nema kuće u Hrvatskoj iz koje netko nije otišao pokušati negdje vani. Migracije nisu nikakva novina, dobro je da uopće postoji prilika za tako nešto, ali tužno je kad ne želiš, a moraš otići. Nikola mi kaže da su to glavne teme među našim ljudima na privremenom radu izvan države. Svi žale za kućom. On se, doduše, namjerno izolirao od tog kruga. Imao je dobru ekipu Austrijanaca i Švicaraca, ali je shvatio da to nije to. Naprosto – uvijek ćeš biti stranac. U istom momentu dodaje da je i u Belom bio stranac, zato je i otišao. Što te čini strancem, pitam ga.

— Svakako to što sam Srbin. S druge strane, ja nisam stranac jer sam tu rođen i odrastao, ali sam na margini. Ja se sam sa sobom ne osjećam kao stranac, ali me drugi posmatraju kao stranca. Sad je puno drugačije, prije je to bilo naglašenije, gledalo se na to. Stariji više gledaju na to ko je ko, mladi baš i ne. Ali ako se potegne to pitanje, uvijek ispliva. Ja sam iz te generacije koja se koliko-toliko sjeća rata i prošla je tu poslijeratnu integraciju. Pamtim da je svaki dan bila neka situacija. Pamtim, ali ne želim se prisjećati. Svaki dan u školi nešto, svaki izlazak, koncert, sportsko dešavanje... Nije se moglo izbjeći. Samo

se gledalo ko je Srbin, a ko Hrvat. Bilo kakva glupa situacija, tuča zbog cure u izlasku, uvijek se isticalo pitanje nacionalnosti – priča Nikola.

U Belom Manastiru živi dvadesetak nacionalnih manjina, od kojih su najbrojnije srpska i mađarska. Najbrojnije stanovništvo na popisu 1991. bilo je srpsko, no danas ova nacionalna manjina čini 20 posto stanovništva. Prema zadnjem popisu, Beli Manastir ima 8000 stanovnika.

Da li ljudi lako stupaju u ljubavne odnose i brakove s osobom druge nacionalnosti, bez osude okoline? Sugovornik mi govori da većina to posmatra blagonaklono, ali da stariji uglavnom to isprate sa zluradim komentarijima, na primjer šta ćeš s njom, ona je Mađarica, Hrvatica... Sumanuto je, pogotovo ako se uzme u obzir, kaže, da su ljudi u Baranji gusto isprepleteni stotinama godina. Koliko je trauma kompleksna, najbolje se vidi po tome da ljudi koji su prije rata sklapali međuvite brakove danas svoju djecu dočekuju komentarima 'nemoj s njim, on je...' Srećom, govori Nikola, taj stav nije prevladavajući, ali nije ni iskorijenjen.

On je pohađao nastavu na srpskom jeziku. Dva odjeljenja, srpsko i hrvatsko, dijelila su se u svemu. Djeca su se, ipak, među sobom družila na školskim hodnicima. Kad je došlo vrijeme da se ide na mali maturalicu u osnovnoj školi, Nikolin srpski razred je bio manji pa je bilo teško organizirati putovanje samo za njih. Bilo je, naravno, jednostavnije da se svi spoje. Iz škole su, priča, pozvali roditelje na sastanak da kažu da li se slažu da svi razredi, i srpski i hrvatski, idu zajedno na ekskurziju. Stariji se nisu složili i djeca iz tog srpskog razreda tako nisu otišla na izlet na kraju osnovne škole. Jesu, ali sami, bez veze, u neke toplice. Zanimljivo, dodaje, većina onih koji su se bunili bili su Srbi. O razlozima takve odluke možemo samo nagađati. Radilo se o kraju 1990-ih. Sada više nije tako, napominje on.

Njegovo djetinjstvo obilježeno je i podijeljenim kaficima. U dio lokala zalazili su Srbi, u druge Hrvati. U sadašnjosti toga nema, svi su pomiješani, a i ti, nazovimo ih, srpski kafici su zatvoreni zbog neisplativosti. On je, kao klinac, išao svuda. Čak mu je, kaže, bilo primamljivije ići tamo gdje je

napeto, gdje, kao, nisi smio biti. Besmisleno je to, uviđa, jer je godinama nakon shvatio da su u inostranstvu svi najbolji prijatelji, da nema raskola zbog nečije nacionalnosti. Pa da, užasna ekonomska situacija je uspjela istisnuti prijašnje podjele. Sad su svi u istom sosu. Nikola dodaje da nacionalizam više ne pije vodu i da od toga nema ništa. Treba, prije svega, živjeti i raditi.

A kakva je trenutno ponuda za izlaske u Belom Manastiru?

— Puno gora. Bile su dvije diskoteke, Kleopatra i Faraon. Faraon povremeno radi, više je zatvoren nego otvoren, budu neki koncerti. Par kafica i to je sve. Oko katoličkog Božića pa do pravoslavnog ima ljudi, svi dođu. Ali zato mimo te sezone, recimo od kraja januara pa do maja, sve je prazno. Nigdje nikog. U kaficu troje ljudi. I dalje se potegne do Sombora ili Osijeka u izlazak. U mlađim danima bili smo redovni u Somboru. Super nam je bilo tamo, našli smo dobru ekipu. Ja sam i živio u Somboru godinu i po dana, imao sam takav posao da sam mogao ići. Bio sam po tri-četiri dana nedjeljno tamo. Ja dosta radim i glavna zabava mi je da odem s kumom i društvom na neku vikendicu, roštiljamo i pecamo. Meni to više treba jer mi je na poslu previše ljudi. Prije sam lutao svuda, sad mi više paše nešto laganije. To dolazi s godinama. Kad sam bio mladi, bili su koncerti na bazenima. Dolazili su popularni bendovi u to vreme. To je 2004., 2006. Colonia, Priljavo kazalište, VESNA PISAROVIĆ – prisjeća se Nikola.

Kad se zaželi koncerta ili kina, ide u Osijek. Sve je u Osijeku, centralizacija je to. Nije nešto upućen u događanja, ali malo se toga održava u Belom. Kaže, to su većinom neki sadržaji za starije, kao što je ona manifestacija Jesen u Baranji. Ali zato ima nekih oazica. U selima, kao što je Jagodnjak, ima koncerata koje pohode i mladi. Dva tjedna poslije mog dolaska u Baranju, u Jagodnjaku je nastupala DARA BUBAMARA. U obližnjem Bolmanu, za Petrovdan 12. jula, pjevala je žena zapaljivog glasa – STOJA.

Pričamo, tako, malo o zabavi i dogodovštinama iz izlazaka, ali razgovor nas opet vuče na pitanje o zapošljavanju. Nikola mi otkriva da je iskusio i diskriminaciju na nacionalnoj osnovi pri zapošljavanju. Nema

Beli Manastir danas ima oko 8.000 stanovnika

konkretan dokaz, ali imao je jasan osjećaj da je takav odnos prema njemu na tržištu rada. — Kad sam završio srednju školu, nisam upisivao fakultet. Isto tako i moj kolega, prijatelj iz razreda, isto Srbin. Dijelili smo zamolbe za posao. U šest mjeseci smo na sto mjesta poslali. Dobili smo samo dva odgovora. Išli smo na jedan razgovor, tu su nam čak uzeli broj cipela i radnog odjela. I ništa. Drugi su nas nazvali i rekli da smo odbijeni. To je bilo 2008. i 2009. Što se tiče zaposlenja i nacionalnosti, gledalo se na to. I dandanas se gleda. Danas, doduše, možda više gledaju pripadnost političkoj stranci. Dobit ćeš posao ako si u stranci, na nacionalnost se može i zažmuriti – objašnjava.

Beznadežna je to situacija. Prije svega, govorim, zato što svatko tko je stekao početni kapital, na ovaj ili onaj način, može biti poslodavac, otvoriti neku birtiju i nametati svoja pravila. Za početak, pitanje je što nekoga čini (dobrim) poslodavcem, što ga kvalificira za odgovornost za tuđi život. Pare, složili smo se.

— Nažalost, takvih je danas sve više. To je kapitalizam. Imam pare i mogu šta hoću. Poslodavci često ne poštuju zakone. Po tim sezonama sam to doživio. Ti si sezonac i radiš 12 sati dnevno bez dana odmora. Ako nećeš, doviđenja. Dobiješ otkaz bez obrazloženja, bez naknade. O smještaju da ne pričam. Nemaš osnovne uslove za boravak. Imao sam situaciju da sam jedno jutro morao da se iselim iz smještaja. Kažu, izlazi van, dolaze turisti. Jedne sezone sam se pet puta selio. A i van toga, ljudi rade po tri posla. Tako par godina i to ti postane normalno, više se ne buniš da nemaš svoj život. Sve ti se vrti oko posla – govori Nikola.

I DRAGANA BRNJEVARAC isto razmišlja. Muka je dobiti posao, ne samo Srbima, nego svima. Baš taj dan kad smo se upoznale Dragana je potpisala ugovor za posao u jednom supermarketu. Diplomirana ekonomistica od 27 godina radila je u udruzi Oaza. Projektno financiranje je presušilo i valjalo je nastaviti dalje. Ali što, kuda? Dragana tvrdi – za sve ti treba veza.

— Može se naći posao u voćnjaku, to možemo svi. Ali zašto sam se školovala? Ja sam završila Ekonomski fakultet u Osijeku, smjer trgovina i logistika. Krenula sam u potragu za poslom u struci, ali ništa. Jednostavno nemam taj luksuz da mogu birati posao, bez obzira na svoju diplomu. Imam tešku situaciju kod kuće. Za sve pozicije za koje je potrebna viša ili visoka stručna sprema, svi potežu vezu. A na neke poslove me ne žele primiti jer sam prekvalifikovana. Isto mi kažu da nemam radnog iskustva. A kako da ga steknem kad me niko ne želi zaposliti? Sada ovdje imam šansu za napredak, to su mi rekli i to mi je jako bitno. To mi je motivacija da se trudim. U Osijeku sam isto tražila posao. Poslala sam upit i za voditelja jedne poslovne, ali nisu me primili jer nemam iskustva. Njima ne vredi moje iskustvo od dvije godine na mjestu koordinatora projekta – govori Dragana.

No kako god bilo, ona je čvrsto odlučila da ostane u Belom Manastiru. Daje mi do znanja da nikad ne bi otišla preko, bilo gdje. — Odlazak iz Baranje mi nije opcija, čak ni na more na sezonu. Veliki sam lokalpatriota. Najviše me zadržava ovdje porodica. Ja u Belom znam sve, svaki ćošak, ovo je moja komfor zona, tu su mi prijatelji i dečko. Nije mi problem otići raditi u Osijek, Valpovo ili Belišće, ali ako mogu naći posao u Belom, tu sam. Radije ću ovdje raditi u Plodinama nego ići u neki ured dalje od kuće. Možda glupo razmišljam, ali baš sam vezana. Ma ne znam više gdje pripadam. Ovdje si stranac, tamo si stranac – kaže Dragana.

Doista se trudi ostati. Ne samo ona nego i njeni prijatelji, govori mi. Većina ih radi na svakakvim poslovima van struke samo da

Nikola Popović rođen je i odrastao u Belom Manastiru, ali je stranac zato što je Srbin

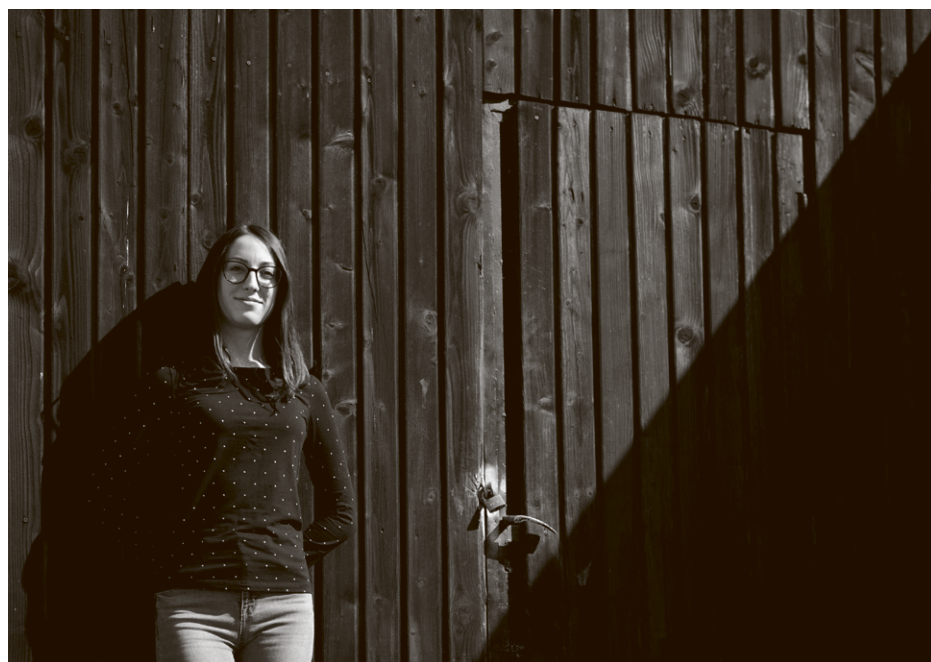
ostanu u svojoj zajednici. Komentiram kako je otužno što je to takvo stanje normalizirano. Prije nekoliko decenija u ovakvim mjestima bi se otimali za mlade i obrazovane ljude, a danas ih se žele riješiti. Za Draganu je stvar jasna – ne bi mogla podnijeti odlazak jer u tuđini ne poznaje nikog. Siguran prostor i krug ljudi joj mnogo znače. U Njemačkoj bi, kaže, živjela u malom stanu, cijeli dan radila i ne bi imala s kim popiti kavu. Život bez kave s prijateljima i proba na folkloru joj je nezamisliv.

— Kako bih ja živjela da dva puta nedjeljno nemam probu na folkloru? Evo, sad smo imali pauzu dvije sedmice i meni nije dobro, fali mi! Tu mi je sve, kažem vam. Koliko god nije moje, moje je, ne znam da li me razumijete. To je zbog moje nacionalnosti, osjeća se kad progovorim. Stari Baranjci su pričali ijekavicu, a ja živim s bakom i djedom koji su stari Baranjci, zato govorim tako. Miješam jako. Moj tata priča samo na ekavici, to je ludilo kod nas u kući. I kad me neko krene ispravljati, ja samo kažem: ajde šuti! – veli Dragana i odmahuje rukom.

Tema jezika zastupljena je u Belom Manastiru. I jedna sudionica naše anonimizirane fokus-grupe mladih iz Belog Manastira imala je potrebu podijeliti s nama svoj primjer. Za razliku od Dragane, ona govori na ekavici. Tako se priča u njenoj kući. Kako napusti obiteljsku sferu, prebaci se na ijekavicu i hrvatski jezik. I to joj je, kaže, potpuno prirodno. — Kad sam upoznala momka, nakon dvatrij mjeseca zabavljanja, rekla sam mu da mi doda hleb. To mu je bilo čudno. Ja sam mu rekla: 'Tebi to treba biti znak da moj mozak tebe sad smatra svojim, da se osećam opušteno kraj tebe.' Na ijekavicu i hrvatski se prebacujem kad je neka službena komunikacija – govori Baranjka koji živi i radi u jednom hrvatskom gradu.

Posao u struci nije pronašla kod kuće. Prisjetila se da je na prvoj godini fakulteta predala prijavu za gradsku stipendiju. Bila je izvrsna učenica, a osim toga, zadovoljila je i socijalni kriterij za dobivanje stipendije. Na kraju su tu novčanu potporu dobili, kaže, studenti kojima su roditelji zaposleni. Kasnije je saznala da je koverta s njenim dokumentima ostala u nečijoj ladici, da njen zahtjev uopće nije razmatran. Na pitanje o neugodnim sjećanjima iz djetinjstva, naša sugovornica je spomenula da se plašila jednog kafića.

‘Nakon dva-tri meseca zabavljanja, momku sam rekla da mi doda hleb. To mu je bilo čudno. Ja sam mu rekla: Tebi to treba biti znak da moj mozak tebe sad smatra svojim, da se osećam opušteno kraj tebe’, ispričala nam je jedna sudionica fokus-grupe

Dragana Brnjevarac nema luksuz da može birati posao

— Ja sam stanovala blizu tog kafića, plašila sam ga se. I danas se znam zatresti kad čujem sirene. Podsvesno je u meni ostao strah još od 1998. kad je bilo fudbalsko prvenstvo, tamo su se okupljali navijači. Bilo je neugodnih pesama i povika. Sećam se da sam kao dete odlazila dublje u baštu, samo da ne čujem. Bilo me je strah proći pored tog mesta – prepričava.

Kao što je i Nikola Popović rekao, danas tih ekskluzivno srpskih ili hrvatskih kafića više nema. Dragana Brnjevarac pak ističe da postoje neke nove podjele, one unutar njene zajednice, prije svega političke. Srbi se ovdje dijele na SDP i SDSS, govori, a mladi osjećaju taj animozitet.

Ona nema pretjerano dobro mišljenje ni o kvaliteti obrazovanja u Belom. Kaže – osnovna katastrofa, srednja škola malo bolje. To vidi i po svom stečenom znanju. Naprosto, u maloj sredini se svi znaju i nastavnici su popustljiviji. Starija garda profesora, pred penziju, bila je malo čvršća. U tom slučaju, govori Dragana, nema druge nego se sam zainteresirati za gradivo, neku oblast koja ti je važna i – udri.

Ona smatra da u Belom ima kulturnog sadržaja, ali da mladi ne prate dešavanja.

— Za većinu sadržaja sam saznala tek kad sam počela raditi u udruzi. To mogu malo i za sebe reći, svi smo samo po društvenim mrežama i internetu. Što se tiče izlazaka, ide se u Osijek. U Belom više nemamo to. Mislim da više ne rade ni Kleopatra ni Faraon. Imamo, ja kažem, jedan i po kafić. Dvije konobarice i četiri stola. Ja se od prvog osnovne bavim folklorom i volim to. Sve što je vezano za folklor, evo me, tu sam! Aktivna sam u našem KUD-u. Folklor mi je ispušni ventil – priča Dragana.

Sve je to super, ali kako doći u Beli Manastir a ne pričati o pjevačici ALEKSANDRI PRIJOVIĆ, trenutno najpoznatijoj Srkinji iz Hrvatske? Dragana je, naravno, pozna. Išle su zajedno u školu, s tim što je Aleksandra godinu dana starija. Bila je na njenom koncertu u Zagrebu, na jednom od pet. Kaže, morala je ići vidjeti to čudo. Dok je bila na počecima, dok se natjecala u 'Zvezdama Granda', u Belom je bila predmet izrugivanja, priča Dragana. Osjetila je svu brutalnost odrastanja u ovom malom mjestu. U nju su vjerovali samo mama i djed, bivši radnik mljekare koji je krajem 1990-ih ostao bez posla, poput mnogih. Govore, on je jako pazio na svoju unuku. Uspješna pjevačica je i u intervjuima govorila da nije imala podršku okoline. Ali sad, sad je svima dobra, kaže Dragana. Nekad su bili ljubomorni, a danas vole naglasiti da je Prija iz Belog Manastira.

Raspitivali smo se i šire o Aleksandri. Povelu se priča u jednoj kafani u bivšoj Lenjinovoj ulici. Čuli smo da je pjevala u domaćem kulturno-umjetničkom društvu i da je putovala s folklorošima po Hrvatskoj. Legenda ide ovako: 12-godišnja Aleksandra bila je sa svojom grupom u Dramlju. Izvodila je pjesmu, a u publici je bila neka gospođa koja se kasnije predstavila kao operna pjevačica iz riječkog HNK-a Ivana pl. Zajca. Pohvalila ju je, rekla joj je da ima veliki potencijal, ali da čuje u njenom glasu nešto čudno, kao da joj netko blizak pjeva u kafani. Baš poput proročice, operna diva je znala da Aleksandrina mama BORKA zarađuje pjevajući narodnjake! Ostalo je, što se kaže, istorija. ■

INTRIGATOR

Uhodana
špranca i u
Jadroliniji

Predsjednik Uprave Jadrolinije David Sopta junački se postavio ispred Butkovića i Plenkovića, baš kao što oni stalno njemu čuvaju zaleđe, da bi otkrio kako ih 'vrijedaju lažima' kojekakvi 'ljudi upitne stručnosti i radnih navika'

David Sopta i Andrej Plenković (Foto: Goran Kovačić/PIXSELL)

TROJICA poginulih radnika Jadrolinije dostojanstveno su sahranjena, dvije istrage uzroka tragedije – interna i javnotužilačka – uredno su pokrenute, a iznad svega je u mirnije vode otegljena medijska priča o višoj odgovornosti nadležnih, tj. onima koje nazivamo zapovjednom i političkom. E, da, tu je i moralna odgovornost, jedina koju je netko zaista ovlašten u ovom slučaju, konkretno predsjednik uprave državnog brodarar DAVID SOPTA, preuzeo na sebe.

No znamo kako to ide s moralnom odgovornošću; za njom se u pravilu poseže najviše radi izbjegavanja onih drugih, ovdje već spomenutih, kao i eventualne kaznene. Večernji list je stoga danas objavio intervju sa Soptom, jednu od tipičnih objava koje prenapadno izgledaju kao pokušaj kontrole daljnje štete, i naročito posljedica po glavne vinovnike općeg stanja koje je dovelo do nesreće na trajektu Lastovo. Pored nabiranja kvaliteta Jadrolinije, njezin je glavni šef iskoristio tu priliku za obračun s neimenovanim zlonamjernim pojedincima i skupinama koje za ključne propuste u radu tog poduzeća terete upravo njega, zatim nadležnog ministra pomorstva i prometa, te konačno predsjednika Vlade RH.

David Sopta se junački tako postavio ispred OLEGA BUTKOVIĆA i ANDREJA PLENKOVIĆA, baš kao što oni stalno njemu čuvaju zaleđe, da bi nam otkrio kako ih 'vrijedaju

lažima i praktično pokušavaju utjecati na istražna tijela' zapravo kojekakvi 'ljudi upitne stručnosti i radnih navika'. Tim je riječima ovaj sanacijski intervju Sopta započeo, a završio ga je konstatacijom da isti neimenovani zlonamjernici 'koji žele destabilizirati Jadroliniju, sada će postati glasni i mi smo na to spremni'. Ne treba sumnjati u iskazanu spremnost, ali ni u identitet prozvanih zlonamjernika: to su predstavnici dvaju sindikata iz kojih se odgovornost danima adresira na predsjednika uprave i navedene visoke političare.

Jedini odgovor potonjih, izuzev optužbe da predvode hajku i lešinarenje – izrazi su to koje su prošli tjedan koristili – jest primjedba na nereprezentativnost jednog od tih sindikata. Ništa sadržajnije pod bogom nemaju da odgovore niti na brojna sindikalna upozorenja o zanemarenoj sigurnosti, lošim uvjetima rada te generalno štetnom upravljanju Jadrolinijom, a koja su im službeno dostavljena posljednjih godina, sve do par dana prije ove, najveće tragedije u povijesti tog brodarar.

Njegov generalni direktor, kritičan prema kvalificiranosti i radišnosti tih svojih općenata, inače je na dotično radno mjesto primljen bez gotovo ikakvih referenci u brodarstvu, mada se može pohvaliti članstvom u HDZ-u i zavidnim iskustvom u igranju košarke s Plenkovićem. S tim prednostima, on se zaista ne mora pretjerano zamarati primjedbama iznutra, osim što ih je dužan prokomentirati – naručiti intervju ako treba – kad najednom izbiju na površinu javnosti, npr. povodom neke iznenadne nesreće, ne bi li bar tako malo dotjerao narušeni imidž stranke i državne vlasti.

Uostalom, predsjednik uprave Jadrolinije dobro shvaća da je u ovom predmetu baš on hijerarhijski prvi na udaru kritike, i da je najpozvaniji ili makar najistaknutiji na braniku kompletne nadležne strukture, jer drukčije ne može spasiti ni vlastiti položaj. U pitanju je špranca, obrazac po kojem isti krugovi postupaju uvijek u sličnim situacijama, pa je tako bilo i nakon pogibije 12 vatrogasaca na Kornatima, ili nakon pogibije šestoro putnika vlaka koji je iskočio iz tračnica pokraj Kaštela; jedino je uvijek izvjesno to da za tragediju pouzdano neće odgovarati najodgovorniji.

■ Igor Lasić

Klimatska
akcija na
Krku

U NOĆI s 22. na 23. kolovoza međunarodna grupa aktivistkinja i aktivista okupljena pod nazivom Fossil Free Adriatic satima je sprječavala privezivanje tankera koji prevozi ukapljeni zemni plin (LNG) za LNG terminal u Omišlju, izvijestio je Klimatski portal. Aktivisti su nakon akcije poslali priopćenje u kojemu navode kako je, kada država u suradnji s privatnim kompanijama nastavlja besramno trgovati fosilnim gorivima usred ključnog desetljeća za spas klime, jedini ispravan izbor udružiti se i pokušati ih zaustaviti.

'Dok je jedan broj ljudi kajacima ispriječio put privezivanju tankera, drugi su oko prostora LNG terminala izvjesili transparente koji su poručivali 'Krak ljudima, a ne fosilnoj industriji!', 'Plinovod u klimatski pakao' i 'Jedini fosil za spaljivanje je kapitalizam'. Aktivistima/kinjama su ubrzo prepriječili put policijski i zaštitarski brodovi, nakon čega su na vrlo opasan i nasilan način priveli nekoliko aktivista/kinja, od kojih je nekoliko njih zbog zadobivenih ozljeda i hospitalizirano', stoji u priopćenju koje prenosi Klimatski portal.

Kako je izvijestilo više medija, iz policije napominju kako su upravo njeni službenici pozvali hitnu pomoć radi pružanja pomoći jednoj osobi, no ističu kako se ne radi o osobi prema kojoj su uporabljena sredstva prisile, odnosno prenošenje zbog pasivnog otpora. 'Dolaskom na mjesto događaja policijski službenici su zatekli više osoba kojima se nije mogao provjeriti identitet jer kod sebe nisu posjedovale osobne dokumente radi čega je u službene prostorije privedeno 13 osoba', priopćila je PU primorsko-goranska.

Klimatski portal navodi kako su aktivisti prekršajno procesuirani zbog neposjedovanja osobnih isprava o identitetu, jedan strani državljanin prekršajno je procesuiran zbog neovlaštenog snimanja iz članka 15. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, dok je deset osoba procesuirano zbog počinjenja prekršaja iz članka 56. stavka 3. Pomorskog zakonika.

■ K. Bošnjak

Komisija ocje-
njuje Hrvat-
sku kroz ruži-
časte naočale

Europska komisija objavila je peto izvješće o vladavini prava u Europskoj uniji. Upozorili ste da je Hrvatska u ovom segmentu nazadovala, ali to se ne da iščitati iz izvješća? Komisija kroz ružičaste naočale ocjenjuje Hrvatsku, i to u godini kada su demokracija i vladavina prava ozbiljno nazadovala. 'I dalje se radi na očuvanju i poboljšanju integriteta sudaca i državnih odvjetnika' – ova nerealna ocjena pravosuđa od strane Komisije ignorira da je na mjesto glavnog državnog odvjetnika imenovan IVAN TURUDIĆ, čovjek blizak HDZ-u, koji je govorio neistine pred saborskim odborom, koji prijateljuje s USKOK-ovim optuženicima i odaje im podatke iz istrage i kojeg je predsjednik Visokog kaznenog suda prijavio zbog kršenja sudačke etike. Izostala je i značajna kritika Lex AP-a, zakona koji su i HND i SNH i Gong, pa i vodeći mediji prokazivali kao PLENKOVIĆEV pokušaj ušutkavanja novinara. Kao znatan napredak Komisija vidi novi Zakon o lobiranju, mada se neće znati tko za koga i kada lobira. Navode da nisu zaprimljeni slučajevi kršenja Kodeksa ponašanja dužnosnika u tijelima izvršne vlasti, što nije čudno jer kršenje Kodeksa mogu prijaviti sâm dužnosnik, njemu nadređena osoba i Ured predsjednika Vlade.

Uočljiv je nesklad između uvida civilnog
društva i izvješća Komisije?

Postoji značajan raskorak između ocjene civilnog društva o stanju demokracije i izvješća Komisije. Njihovim evaluacijama i slabim preporukama nezadovoljne su i druge europske organizacije civilnog društva i mreže, poput European Civic Foruma i Libertiesia. Može se steći dojam kako je Komisija ove godine opisivala stanje u europskim državama dajući prednost razgovorima s vlastima i državnim institucijama, dok je u drugi plan stavila izvještaje i dokaze civilnog društva i drugih aktera.

Kakve posljedice može imati ovakav
'mlaki' izvještaj o stanju vladavine prava
u Hrvatskoj?

Pozitivna evaluacija u godini kada je ozbiljno ugrožena demokracija ne može doprinijeti jačanju vladavine prava, dapače može ohrabriti vlasti da rade što god ih je volja. Odluka da se ovakve evaluacije objavljuju usred ljeta, šturim priopćenjima, umjesto konferencijama za javnost i pratećim javnim raspravama, ne pokazuje dovoljnu ambicioznost Komisije oko vladavine prava, koja je temeljna vrijednost Europe.

■ Anja Kožul

Pobjeda radnika

Županijski sud u Zagrebu utvrdio je da je otkaz ugovora o radu Dragoljuba Borovičkića, bivšeg radnika Vodovoda Gračac koji se protivio obijanju vodomjera bez prisustva vlasnika, bio nedopušten i nezakonit

NIJE bilo razloga niti zakonske osnove da se DRAGOLJUBU BOROVIČKIĆU, bivšem radniku Vodovoda Gračac, uruči ekspresan otkaz ugovora o radu, i to nepune četiri godine pred odlazak u penziju. Nakon dva ponovljena postupka na Općinskom sudu u Zadru, koji je u potpunosti bio naklonjen poslodavcu, u žalbenom postupku na zagrebačkom Županijskom sudu utvrđeno je da je otkaz bio nedopušten i nezakonit.

Od početka radnog spora te 2021. bilo je jasno da je radnik izbačen na cestu zbog demonstracije sile bivšeg direktora poduzeća MARKA GALE. Protiv Borovičkića, koji je radio za minimalnu plaću po ugovoru na neodređeno, poslodavac nije imao ništa konkretno. U ovom radnom sporu to je i potvrđeno. Na teret su mu stavljali njegovu narav, navodno težak karakter, prepirke s kolegama i nadređenim te kašnjenje na posao. Ipak, najviše od svega su mu zamjerali dugo izbjivanje s posla zbog bolovanja i biranje datuma kada želi ići na godišnji. Naime, Borovičkić je htio zamijeniti godišnji odmor zbog svadbe svoga sina koja je otkazana u ljeto 2020. zbog pandemije koronavirusa. Također mu se spočitavalo što se žalio na visinu svoje plaće. Osim toga, u saslušanjima svjedoka na sudu problematizirano je i njegovo izostajanje s posla zbog smrti člana obitelji.

U obrazloženju sutkinje JASENKE GRGIĆ navodi se da je Borovičkić odlazio opravdano

na bolovanje zbog zdravstvenih problema. Podnošenje prigovora protiv rješenja poslodavca o korištenju godišnjeg odmora te traženje drugih datuma za slobodne dane ne predstavljaju povrede obaveza iz radnog odnosa niti opravdane razloge za otkazivanje ugovora o radu, utvrđeno je.

Kako je Borovičkić izjavio za Novosti još u martu 2023., imao je prepirke s tadašnjim direktorom koji ga je, kako tvrdi, tjerao da obija vodomjere bez prisustva vlasnika, bez pisanog naloga i bez najave.

— Ja sam bio prisiljavan da obijam lokote ljudima i tako stavljam glavu u torbu, ja i moje kolege. Rizikovali smo da nas netko ubije. Išli smo na teren bez ikakvog naloga. Obrazloženja nije bilo, samo da odemo i očistimo stanje brojila. Ulazili smo u kuće ljudi koji su u Srbiji ili tko zna gdje. Ako nemam nalog ni od policije ni od direktora, kako ću to raditi? Kad sam pitao bivšeg direktora, on bi nam govorio nešto u stilu: 'Ne dajte se.' Mi smo preskakali preko ograde i sjekli smo lokote na vratnicama. Ali kad god bismo mu to rekli, njegov odgovor je bio: 'Vi nećete da radite'. Skrivio sam to što sam navodno kasnio na posao, svađao se i što sam odbijao naređenja. Nikad nisam zakasnio na posao. A kakva god da su naređenja bila, ja ih nisam odbijao, samo sam skretao pažnju da nas netko može napasti ako nas uhvati da na privatnom posjedu radimo nešto bez naloga. To se ne smije raditi. Nisam to mogao prešutjeti i odraditi pognute glave. Zamjeraju što sam bio dugo na bolovanju. Pa ne mogu protiv bolesti. Tri puta sam operiran zbog dobroćudnih tumora. Bolovanje sam uzimao kad sam baš morao — kazao je Borovičkić.

Županijski sud u Zagrebu naložio je da se radnika vrati na njegovo radno mjesto u Vodovodu, na poslove održavanja vodnih građevina ili drugo odgovarajuće radno mjesto

sukladno stažu i struci. Isto tako, poslodavac je bio dužan podmiriti troškove parničnog postupka. Dragoljub Borovičkić odbio je ponovno zapošljavanje na starom radnom mjestu. Htio je dokazati da mu je načinjena velika nepravda. Na početku radnog spora prije tri godine, kada je sve izgledalo beznačajno, bio je primoran zaposliti se u jednoj firmi u Benkovcu. Iz nje će za nekoliko dana otići u zasluženu penziju.

■ Anja Kožul

Nasilje s jasnim uzrokom

DRŽAVNO odvjetništvo predložilo je, a sudac istrage odredio istražni zatvor dvojici nasilnika koji su se u Zagrebu prošli tjedan, u društvu jednog maloljetnika, okomili na dvojicu radnika iz Indije, što je bio i motiv napadača. Nasrtaj se dogodio u Tkalčičevoj ulici, epicentru zagrebačke turističke zone, u večernjim satima, pa nije nedostajalo svjedoka, osim što su i kamere tamo česte. No žrtvama su priskočili upomoć neki građani, a napadači su dali petama vjetra, iako su ubrzo sva trojica ulovljena i privedena, te im je usput izmjereno od 0,96 do 1,9 alkohola u krvi. Pored kaznenog dijela nasilničkog ponašanja, prema nalazu policije, oni su 'postupili u nakani da dvojicu stranih državljana dovedu u ponižavajući položaj zbog izrazite netrpeljivosti'. O svemu se idući dan izjasnio i ministar unutarnjih poslova DAVOR BOŽINOVIĆ, ocjenjujući viđeno nasilje 'neprihvatljivim i suprotnim vrijednostima koje ovo društvo treba njegovati'. Dodao je kako to važi 'bilo da se radi o stranim državljanima kao turistima u našoj slobodnoj Hrvatskoj, bilo da se radi o stranim radnicima koji svojim radom i trudom doprinose razvoju našeg gospodarstva i koji dolaze poštenim radom prehraniti sebe i svoje obitelji'. Lijepo od njega, samo kad bismo mogli reći da za svoj rad dobivaju i poštenu plaću te uvjete rada i življenja, ali koji u realnosti nisu puno bolji od batina i psovki na uglednoj Tkalči. Ipak, ministar ćemo radije dopuniti napomenom da strane radnike i izbjeglice ovdje ne tuku pijani mladići baš sasvim po Duhu Svetom. Nego se to zbiva uslijed rastuće netrpeljivosti — međurasne, međunacionalne, međuvjerske, međurodne, međusvakakve — koja ima jasne uzroke i izvorišta. Pored sve izrazitijeg klasnog raslojavanja društva, mržnju potiču ekstremnodesničarski krugovi s kojima je Božinovićev vladajući HDZ dijelom i sad u koaliciji. S drugim dijelom je bio u (pret) prošlom mandatu, pa ne bi bilo loše da prvi hrvatski pendrek ima i to na umu, a ne uvijek iznova da se pita kako to, kako to.

■ I. Lasić

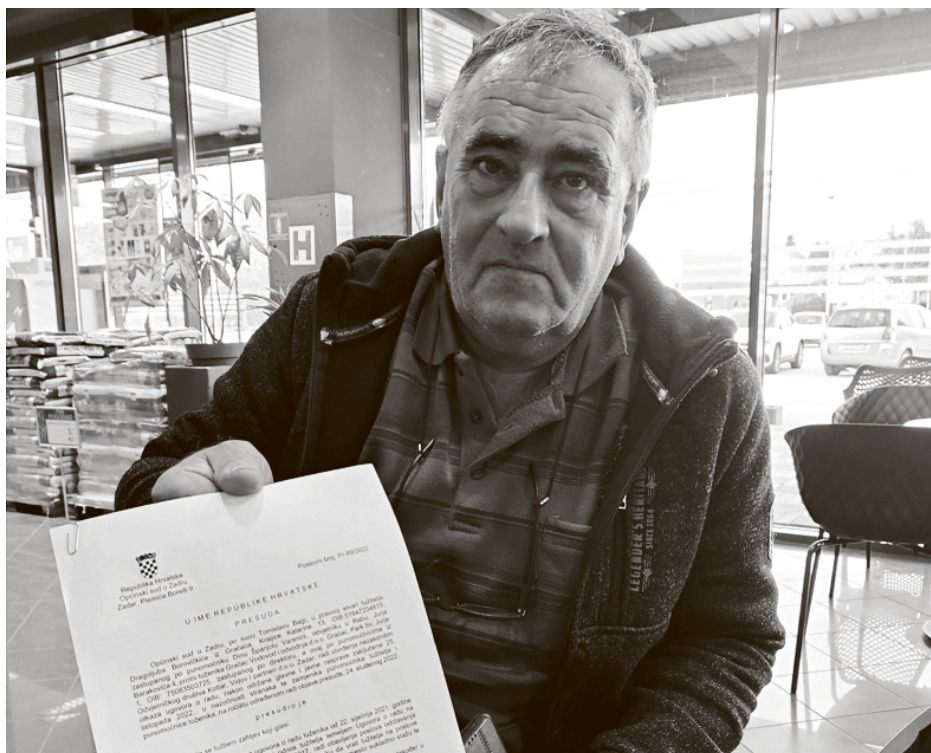
Ipak pozitivan ishod — Dragoljub Borovičkić s prvostupajskom presudom u korist poslodavca (Foto: Novosti)

FRAGMENTI GRADA

Ustašovanje

SVE je na tom druženju izgledalo manje-više u redu, bez obzira na evidentno velike razlike u kulturno-estetskim preferencijama prisutnih, a koje se u takvim situacijama najčešće odražavaju preko muzičkog ukusa. Ulogu DJ-a preuzela je domaćica, s očitom namjerom da nam podigne razinu kolektivnog raspoloženja u što kraćem roku. Redali su se tako glazbeni hitovi u širokom žanrovskom dijapazonu, od narodnjaka i neofolka, preko *cheesy* popa, do klasičnog regionalnog rocka. I sve je, velim, teklo koliko-toliko prihvatljivo, alkohol je svakako pomagao da socijalizacija bude podnošljivija, do trenutka nesretnog izbora spomenute DJ-ice. Nenadana THOMPSONOVA balada me zaskočila, ali jezik sam ipak svezao za zube. No kada sam shvatio da je to tek početak i da bi se moglo zakotrljati u tom smjeru, nisam više mogao šutjeti i zamolio sam domaćicu da to promijeni, da takvo ustašovanje prelazi ionako nategnutu granicu tolerancije. Jedna iz društva breknula se na moje riječi i upitala me zašto je to ustašovanje. Odgovorio sam kratko i jasno: zbog svega što taj lik, svi i sve oko njega, simboliziraju, reprezentiraju i konstruiraju. Novonastala napeta tišina mogla se rezati u zraku, pa smo se partnerica i ja nakon desetak minuta pokupili s partija. A onda je potekla lavina patologije, gorčina, bijes i mržnja, premreženi nepatvorenošću nacifašističkih stavova. Dotična je gospođa eruptirala. Ljudima iz ostatka društva uputila je salvu najprizemnijih nacionalističko-šovinističkih uvreda na moj račun. Boravimo u kući na moru odmah nasuprot mjestu opisanog događaja, pa se sve moglo jasno čuti u noćnoj tišini. Saznao sam tako da je Hrvatska katolička zemlja i da takvi kao ja nemaju što tu tražiti. Ako nam se ne sviđa, neka lijepo odemo. Nadalje, da je ona u Sarajevu na mjestu koje ja imam u Zagrebu i da netko tamo pusti balijske pjesme, ako joj se to ne bi svidjelo, ona bi fino gospodski bez riječi ustala i otišla. Ne može manjinac većincima držala pridike što se može, a što ne može slušati. I da joj je dosta 'mujica' poput mene u njenoj Hrvatskoj, a koju takvi ne volimo, ali zato volimo hrvatske kune. Uglavnom, planinski masiv mržnje u kombinaciji s elementarnim neukostima i neupučenostima. Dugo živim u Hrvatskoj, no kahlica puna radikalnog šovinizma i nacionalizma još me nije u tolikoj mjeri zalila. Malo kasnije saznat ću da je gospođa u braku s braniteljem koji je vrlo aktivan u nekolicini njihovih udruga te da im je sin otvoreni *skinhead*, što roditelji tretiraju kao legitiman supkulturni izbor njihovog mladunčeta. Inače, zaposlena je u administraciji jedne velike državne firme. U srednjim je pedesetim, vrlo njegovana, pazi na sebe i svoj izgled. Na prvu je suzdržana, ali djeluje pristojno. Sve u svemu, izgleda tipično srednjoklasno. Jeza od fašizma običnosti s ljudskim licem. Da se smrzneš.

■ Hajrudin Hromadžić

Vrećica i kesica različiti su nazivi istog predmeta, ali 'odriješiti vreću' i 'odriješiti kesu' samo se djelomično prekrivaju u značenju (Foto: Hrvoje Jelavić/PIXSELL)

Škartoc, kesica i vrećica

‘Ovđe u Hrvatskoj se kaže vrećica, a ne kesica. Mi smo se borili, krv smo prolivali, da više ne bude kesica’, obrecnuo se čovjek na blagajnicu u jednom dalmatinskom mjestu. Preko puta trgovine naslikan je veliki crni mural, silueta glave vojnika pod karakterističnim šljemom

NEKAD malo slikovito mjesto u Dalmaciji, okruženo borovom šumom koja se spušta do čistog, plavo-zelenog mora. Prije šezdesetak godina život uglavnom ribarski i težački, težak i siromašan, osim učitelja i popa gotovo da nema sigurne, ‘državne’ službe. U cijelom

selu jedna mala trgovina i jedna gostionica. Magistrala se tek gradi, ljeti nekoliko porodica domaćih turista, pokoji Talijan i Austrijanac, grade se prve vikendice, odmaralište za željezničare, zgrada za dječju koloniju – pojam koji je danas gotovo nepoznat. Na rivi stoji spomenik mještanima poginulima u NOB-u.

Danas mještani žive gotovo isključivo od turizma i materijalno su situirani bolje od dobrog dijela građana zaposlenih u gradovima; ta promjena malo podsjeća na priču po kojoj su nekad u Dalmaciji sinovi nasljeđivali plodnu zemlju u unutrašnjosti, a kćeri neplodan krš uz more. S dolaskom turizma vrijednost tih zemljišta potpuno se promijenila. Nekad slikovita uvala popločana je tisućama apartmana, restorani u mjestu naslanjaju se jedan na drugog, a uz prilaznu cestu nikle su velike samoposluge. Na rivi stoji obnovljen spomenik mještanima poginulima u NOB-u; srušen je devedesetih, ali su neki ljudi krišom skupili razbijene ploče s imenima članova njihovih porodica i dvijetisućitih, kad se antiantifašističko desnilo malo stišalo, obnovili spomenik.

Prvi su dani kolovoza, ljudi iz svih dijelova Europe prže se po nesnosnoj vrućini na plažama, uvala je puna brodova, većinom Talijani, u Italiji je počeo *Ferragosto*, u dućanima gužva. Na blagajni jedan mladi čovjek vadi stvari iz košarice i na mješavini engleskog i francuskog objašnjava blagajnici da bi htio ‘sac for bread’. Blagajnica mu na engleskom objašnjava da su ‘paper bag’ tamo gdje je uzeo kruh i zamoli kolegicu da joj ‘donese škartoc’. Mladić zahvaljuje i pita: ‘How call it in Croatia?’ Blagajnica se nasmiješi i kaže ‘kesica’. U taj čas prolazi kraj blagajne jedan čovjek, smrknuto pogleda blagajnicu i obrecne se: ‘Ovđe u Hrvatskoj se kaže vrećica, a ne kesica. Mi smo se borili, krv smo prolivali, da više ne bude kesica.’ Na blagajni stranci znatiželjno gledaju, domaći gledaju u pod. Blagajnica je pocrvenila, kad je tip prošao, ispod glasa se počne opravdavati svima, a zapravo nikom posebno: ‘Moj muž je Hrvat iz Bosne, on kaže kesica.’

Na zidu preko puta trgovine naslikan je veliki crni mural, silueta glave vojnika pod karakterističnim šljemom kakav su nosili vojnici nacističke Njemačke i njenih saveznica. Jedino što nije crno je šahovnica na šljemu, s prvim bijelim poljem, upravo onakva kakva je bila na šljemovima ustaša. Iznad murala piše ‘Naša Oluja ne prestaje’, a ispod ‘Torcida’. Identični murali pojavili su se u mnogim dalmatinskim mjestima, jedina je razlika koja se navijačka skupina potpisala. Jedan od prvih takvih murala pojavio se u Zadru, ispod njega je potpis ‘Tornado’, ime navijačke skupine iz Zadra. Kad je SDP-ov gradski vijećnik Zadra DANIEL RADETA tražio da se mural ustaškog vojnika ukloni, verbalno je napadnut u vijeću, a fizički na ulici.

Što znači upozorenje da ‘Naša Oluja ne prestaje’? ‘Oluja’ je bila vojna akcija koja je trajala četiri dana, dogodila se prije skoro trideset godina i za mladog Francuza koji izlazi iz dućana, kad bi mu se rečenica prevela, bila bi smisljena ili besmislena kao da danas netko po mjestima Normandije ispisuje grafite ‘Naše iskrčavanje na Normandiju ne prestaje’. Većina članova Torcide ili Tornado koji su, uz priličnu organizaciju i trud, te murale oslikali i parole ispisali, rođena je poslije ‘Oluje’. Ukomponirana sa siluetom ustaškog vojnika i nakon onog što se desilo Danielu Radeti, rečenica zvuči kao prijatnja. Kome? Srbima, antifašistima, onima koji kažu ‘kesica’ umjesto ‘vrećica’?

U nedavnom intervjuu (Večernji list, 13. kolovoza), a povodom masovnog veličanja ustaštva od strane mladih uoči THOMPSONOVOG koncerta u Imotskom, profesor povijesti NEVEN BUDAK kaže da je veličanje ustaštva kod dijela mladih najbolje ignorirati: ‘Mladenačko povezivanje s ustaškim

simbolima bez podgrijavanja s desna i s lijeva, brzo će se ugasiti (...) grafit hrvatskog vojnika, koji su ljevičari vidjeli kao ustaškog bojovnika, iako za to nije bilo razloga (...) sami su ljevičari stvorili simbol koji se, s novim značenjem, počeo širiti Dalmacijom.’ Čini se da bi nekome tko zna povijest, paralelno s citiranim izjavama, pala na pamet pomisao – mnogi su tako svojevremeno, u Weimarskoj Republici, mislili o maloj, opskurnoj stranci koja je upravo pokušala operetnu puč iz minhenške pivnice, a čija agenda su bile prijatnje nasiljem svima koje oni proglašaju izdajnicima i poticanje netrpeljivosti prema židovskoj manjini.

Nacionalizam je bio temeljna sastavnica fašističkog identiteta, a zadaća jezičnih reformi, intervencija u jezik, bila je jačanje nacionalnog identiteta. Kad su se ta nastojanja spustila ‘u bazu’, svodilo se to na netrpeljivost prema svemu što nije ‘talijansko’, odnosno ‘njemačko’, odnosno, u NDH, ‘hrvatsko’. Ljudi su izvan svoja četiri zida pazili da ne izađu iz neslužbeno propisanog vokabulara, uvodili autocenzuru, uvijek u strahu da bi ih, poput drumskog razbojnika, mogao zaskočiti neki jezični ‘čistunac’.

U prvom članku novodonesenog Zakona o hrvatskom jeziku stoji: ‘U svojoj je ukupnosti i cjelovitosti hrvatski jezik temeljna sastavnica hrvatskog identiteta i hrvatske kulture...’ On jeste i to, ali je prije svega, kao i svaki jezik, sofisticirano sredstvo komunikacije koje se mijenja i obogaćuje ili, što bi rekao pjesnik, ‘Ne znamo da l’ smo gradili mi njega/ Il’ on je nama svoju dušu dao’. Upravo je ljepota jezika u njegovom nesputanom duhu, u mogućnosti da kroz prisposobu bolje izrazi srž nekog pojma. Vrećica i kesica različiti su nazivi istog predmeta, ali ‘odriješiti vreću’ i ‘odriješiti kesu’ samo se djelomično prekrivaju u značenju; potonja fraza upotrijebit će se najčešće u prenesenom smislu. Osim ako bi se time narušavao nacionalni identitet. Po lektoru iz dućana mora se reći ‘vrećica’ jer to nije srbizam. Međutim, ne lezi vraže, u ‘Srpskom rječniku’ VUKA S. KARADŽIĆA, napisanom na ćirilici i ijkavici i objavljenom 1818. godine, jedna od 26 tisuća riječi je i ‘vreća’.

Ima li kakve veze da tip u dućanu prijeteći proziva blagajnicu jer je, po njemu, koristila srbizam, s muralom ispred dućana koji neki vide kao ustaškog vojnika s karakterističnim ustaškim obilježjem? Jedini sud koji je prepoznao hrvatsku šahovnicu s prvim bijelim poljem kao veličanje ustaštva, kao ekvivalent kukastog križa, za sada je Zemaljski upravni sud Koruške; njegovom presudom naredeno je uklanjanje tog obilježja sa spomenika u Bleiburgu.

A što se tiče oduševljenja dijela nogometnih navijača ustaškom ikonografijom i pozdravima, što se onda kao virus širi među mladima, to nije nikakav bunt mladosti protiv nečega što je zabranjeno. Pa to nije zabranjeno već preko trideset godina! Privlačnost ideologija koje veličaju nasilje i netrpeljivost nije u tome da su zabranjene – prva je to lekcija iz nastanka fašizma. Povremeno hinjeno mrštenje vodećih političara nad preglasnim ustaškim nestašlucima shvaća se više kao prešutno odobravanje nego kao zabrana.

Lako je zamisliti *remake* one upečatljive scene iz filma ‘Cabaret’, kad u gostionici, u malom njemačkom mjestu krajem 1920-ih, pripadnik Hitlerove mladeži, još dječak, počne pjevati ‘Tomorrow belongs to me’. Da jedan Englez i njegov hrvatski prijatelj sjede u gostionici u Imotskom i kad mladež oko njih počne oduševljeno pjevati ‘Kroz Imotski kamioni žure...’, Englez pita svog prijatelja: ‘I vi mislite da ćete ovo lako riješiti?’ ■

Сама у оскудици

Кад сам у прољеће 1965. дошла са Душаном у Трстеницу, село је имало више од 120 домаћинстава и 700 становника. Данас једва да нас има двадесетак, али готово нитко никоме више не иде на каву и ракијицу. То ми је некако најжалије, говори Драга Павловић

КАДА је ДРАГА упознала ДУШАНА на једном сеоском збору на Кордуну имала је једва нешто више од 16 година, а како су се одмах допали једно другом, није се имало што чекати. Душанови родитељи жељно су чekali снаху да, у сваком погледу, поправи домаћинство, а Драгини родитељи били су задовољни вриједним и наочитим момком из Трстенице. Након вјенчања 1965. Драга је отишла из родне Чремушнице под кров Павловића и дугих 57 година дијелили су добро и зло све док, прије двије године, Душан није подлегао тешкој болести. Отад Драга самује и преживљава како зна и умије растежући 130 еура мировине помно пазећи да се негде 'не залегне' и тако упадне у невољу.

— Кад сам у прољеће 1965. дошла са Душаном у Трстеницу село је имало више од 120 домаћинстава и 700 становника. Сви су се бавили пољопривредом, многи су радили у Карловцу, Вргинмосту и Војнићу, школа је била пуна ђака а мјештани су се међусобно помагали, бринули су се једни о другима и били заједно и у срећи и у несрећи. Данас једва да нас има двадесетак, село полако изумире, напуштене куће зјапе празне и зарасле су у драчу и шикару. Ово мало што нас је остало углавном смо се некако међусобно отуђили, готово нитко никоме више не иде на каву и ракијицу. То ми је некако најжалије — објашњава нам Драга Павловић.

У више од пола стољећа брака Душан и Драга добили су сина МИЛАНА и много тога су превалили преко својих леђа, али увијек су се, након већих или мањих невоља које су се редале једна за другом, некако извукли и наставили даље. Све до Олује. Тог летног јутра, када је грмљавина топова бивала све ближа није било време на за размишљање. Најосновније ствари утрпали су у тракторску приколицу, отворили штале, торове и свињце и заједно с осталим мјештанима, у дугој колони напустили село не знајући ни зашто ни камо. Оставили су иза себе све што су 30 година стјецали и градили.

— Након десетак дана путовања направили смо се у мјесту Бешка у Војводини гдје нас је примио један мјештанин у своју викендицу. Ту смо провели дугих 13 година радећи свакојаче послове по селу како би се прехранили и платили смјештај. Једног дана Душану је прекијело. Само је рекао — морамо ми на Кордун у своју кућу, овдје ништа није наше нити ће икада бити. Пала је одлука да се у Трстеницу најприје врати син Милан који се у међувремену оженио, извиди ситуацију

па ако се покаже да се можемо вратити, идемо и ми. Тако је и било, након што је Милан поправио девастирану кућу и колико толико окрчио имање, вратили смо се и ми, а Душан је с обитељи преселио у Чемерницу гдје и данас живи. Ту и тамо ме обиђе, посебно откад је умро Душан, али ни њему није лако. Уздржава обитељ, а нема сталан посао па се сналази како зна и умије — каже нам Драга.

И кад су се таман поново скућили, заметнули нешто стоке и обновили све што је страдало у рату, навалише нове невоље. Најприје их је потрес прије четири године истјерао из куће која на срећу није претрпјела већа оштећења па су требали само мањи поправци. Двије године послје тога Душан се тешко разболи и умре и Драга отада самује, али невољама ни ту није крај. Прошле године у зиму,

Драга је пала и сломила кук, завршила је у болници па касније у дому за старе и немоћне јер се о њој нитко није могао бринути. Кад је, како тако, могла ходати уз помоћ штака, одмах се одлучила вратити у своју кућу, премда су се лијечници и сестре томе противили.

— Првих дана ми је било јако тешко. Још увијек сам при ходању осјећала јаке болове, али се то с временом поправило и бол је постала 'обична' па се уз помоћ штака сасвим добро, али врло опрезно и полако, крећем. Била сам двадесетак дана на терапијама у Топуском. Имам ја и некакву башту која је годинама давала зимницу, али више је не могу обрађивати. Ту и тамо засадим који парадајз и паприку, нешто махуна, кромпира и лука, али све је то врло мало и недовољно за припремање зимнице као некада. Заврти ми се у глави кад се сјетим наших зимница прије четрдесет и више година. У јесен су се клале свиње, укиселили смо 100 кила купуса, спремили 200 кила кромпира, напунили дрвено буре туршијом, спремили врећу граха и могао се чекати снијег и студен, хране је било за цијелу зиму а да из куће не изађеш. Ове године, од све зимнице имам пар кила граха који управо сад чистим и одвајам од љуске — говори нам Драга Павловић.

Цркавицу од мировине, 130 еура, Драга мора помно подијелити и још помније намијенити. И све је добро док је ријеч о планираној потрошњи, проблем настаје код изванредних трошкова, а највећи од њих је припрема огрјевног дрвета за зиму. Има Драга нешто свог шумарка, али нема јој тко посјећи и допремити. Кад неког успије пронаћи, то мора платити. Но има и проблем већи од набавке дрва који јој не да спавати и о којему свакодневно размишља. Наиме, од потреса на овамо није добила уплатнице за струју. — Били су једном, послје потреса, неки људи из Електре, из Ријеке, изнијели сат за мјерење и поставили га на вањски зид. Питала сам зашто не добивам уплатнице, рекли су ми само да чекам и — отишли. Ако то све груне одједном, пиши тамо у те своје новине да сам начисто пропала, јер толико новца нећу имати. Ја заправо јако мало трошим струје, али враг зна колико сам је већ потрошила. Кад платим сливне воде, комунално, питку воду, кућарину и гробарину мало ми остане. Треба ми и промијенити црепове, кућа ми од потреса прокишњава, а таван је пун лонаца и канти, но свеједно ми капа у собе за јаке кише. Ни то не знам како ћу ријешити — забринута је Драга Павловић. ■

Драга Павловић
са зимницом

Slobodni prelet od kralja do Tita

Arso Jovanović prešao je put od kapetana kraljevske vojske i organizatora ustanka u Crnoj Gori do načelnika Vrhovnog štaba i zagovornika Staljina. Zahvaljujući preletačima iz NDH poput Kluzaa i Čajavca partizanska vojska jedina je u okupiranoj Evropi imala zrakoplovstvo

ARSO JOVANOVIĆ vjerojatno je najvažniji i najpoznatiji oficir koji je iz kraljevske jugoslavenske vojske prešao u partizane. Rođen je 1907. u Zavali kod Podgorice, a kao informbiroovac je poginuo 1948. kod Vršca. U kraljevskoj vojsci imao je čin kapetana, a u Drugom svjetskom ratu

od početka je bio s crnogorskim ustanicima. Kod Crmnice je potukao talijanski bataljon, zarobivši oko 2.000 Talijana i veliku količinu naoružanja. Ubrzo nakon te bitke, Jovanović se pridružio partizanima gdje je nosio svoju kapetansku uniformu sve do povlačenja partizanskih snaga iz Crne Gore. Zbog ratnog iskustva postavljen je na mjesto

načelnika Glavnog štaba NOV-a i PO-a Crne Gore. Početkom decembra 1941. naredio je zauzimanje dobro utvrđene varošice Pljevlja na sjeveru Crne Gore i uništenje talijanskog garnizona, što nije uspjelo, a poginulo je 253 partizana. Nakon neuspješne bitke kojom se trebala povezati slobodna teritorija Sandžaka i Crne Gore, Jovanović, koji je vjerovao

da će biti smijenjen, prebačen je u Vrhovni štab NOV-a gdje je imenovan za načelnika, a u izvještaju je naveo sve partizanske slabosti. Tokom rata stalno se kretao s Vrhovnim štabom, a bio je i predavač u Prvoj partizanskoj oficirskoj školi u Drvaru 1944. godine. U martu 1945. imenovan je za prvog načelnika Generalštaba Jugoslavenske narodne armije, a s obzirom na to da je simpatizirao s SSR, prihvatio je rezoluciju Informbiroa i s pukovnikom VLADOM DAPČEVIĆEM i generalom BRANKOM PETRIČEVIĆEM pokušao je u ljeto 1948. prebjeći u Rumunjsku, ali je poginuo u okršaju s graničarima.

Još jedan u nizu generala, ali i narodnih heroja jeste i RADIVOJE JOVANOVIĆ BRADONJA, rođen u selu Zarube kod Valjeva 1918., a umro je 2000. u Beogradu. Kao artiljerijski potporučnik dočekuje Aprilski rat i kapitulaciju, uspijevajući se spasiti iz zarobljeništva i vratiti u rodni kraj. Od priprema i prvog dana ustanka, u julu 1941. godine, svrstao se u partizanske redove. Organizirao je odbranu Užičke republike u novembru 1941. a istaknuo se u bici na Kadinjači.

Nakon odstupanja partizana iz Srbije po zadatku Partije vratio se s Tare na područje Valjevskog partizanskog odreda, u svojstvu načelnika Glavnog štaba NOP odreda Srbije, da okupi i organizira partizanske jedinice i nastavi borbu protiv okupatora i kvislinga, ali dolazi do rasipanja tih jedinica. U februaru 1942. godine određen je za komandanta Grupe odreda u zapadnoj Srbiji i uspijeva da se spasi iz okruženja. Nakon smjene MIRKA TOMIĆA s mjesta komandanta u avgustu iste godine Vrhovni štab postavlja ga za komandanta Glavnog štaba NOP odreda Srbije i člana Vrhovnog štaba NOV-a i POJ-a. Krajem septembra 1943. godine postavljen je za komandanta Prve šumadijske brigade, u februaru 1944. postaje komandant Treće srpske udarne brigade, a u martu zamjenik komandanta Druge proleterske divizije. U junu 1944. postavljen je za komandanta 25. srpske divizije, a početkom septembra 1944. i za komandanta 14. srpskog korpusa, koji je učestvovao u oslobađanju dijelova Srbije, istočne Bosne, a zatim i Zagreba.

Radivoje Jovanović Bradonja nakon rata je bio komandant Grada Beograda, a zatim je, početkom 1946. otišao u sssr kao polaznik Artiljerijske akademije Đeržinski u Moskvi. Vraća se 1948. i postaje komandant artiljerije JA, kasnije JNA. Bio je tvorac koncepcije općenarodne odbrane s posebnim akcentom na teritorijalnu obranu. Zanimljiva je epizoda iz jeseni 1944. kada je, došavši u štab jedne jedinice Crvene armije, vidio da su u toku pregovori s četnicima. Uletio je u prostoriju i četničku stranu izrešetao rafalima iz svog automata pred zaprepštenim Rusima.

Heroji koji su potopili Zagreb

Kada se piše o junačkim djelima iz 1941. treba spomenuti dvojicu oficira Kraljevske mornarice koji su postali narodni heroji, a da ni dana nisu proveli u partizanima – potporučnike bojnog broda II. klase MILANA SPASIĆA iz Beograda i SERGEJA MAŠERU iz Gorice. Oni su 17. aprila 1941. u luci Dobrota u Boki kotorskoj digli u zrak u ono vreme najmoderniji brod kraljevske mornarice, razarač Zagreb da ne bi pao u ruke talijanskim fašistima, koji su već bili preuzeli upravljanje Bokom kotorskom od kraljevske vojske koja je bila u rasulu. Posadama brodova stacioniranim u Boki naređeno je da ne otvaraju vatru na Talijane i da mirno predaju brodo-

Franjo Kluz uz oštećeno
krilo Spitfirea (Foto:
Muzej istorije Jugoslavije)

ve i opremu, uz strogo naređenje da ih ne uništavaju. Prije dizanja u zrak komandant broda kapetan NIKOLA KRIZOMALI, koji je kasnije ostvario uspješnu karijeru u NDH a 1945. otišao u emigraciju, razriješio je svu posadu dužnosti i spremio svečanu uniformu, ali mu je Spasić rekao da su štapini pripaljeni i da će brod nestati s površine. Nakon dvije jake eksplozije, teško oštećeni razarač je potonuo na plitko dno. Ribari su sutradan u moru našli leš Milana Spasića i on je sahranjen 19. aprila 1941. na mornaričkom groblju u Savini pokraj Herceg Novog, a kasnije je, nakon što je pronađeno njegovo tijelo, na istom groblju sahranjen i Mašera. Na njihov posljednji ispraćaj došli su brojni stanovnici, ali i odred talijanske vojske, koji su bili tako impresionirani herojstvom Spasića i Mašere da su ih ispratili uz vojne počasti.

Uništenje i potapanje razarača te pogibija dvojice oficira bio je najmoralniji čin u tragediji kraljevske jugoslovenske mornarice, a o njemu je pisala i britanska štampa. Britanci su 1942. u krugu svojih kasarni na Malta podigli spomen-ploču posvećenu Mašeri i Spasiću. Kralj PETAR II. ih je u januaru 1942. odlikovao Karadordevim zvezdama sa mačevima IV. reda, dok su za, kako se ispostavilo, posljednje narodne heroje u Jugoslaviji proglašeni 1973. jer se o njihovom podvigu nakon rata malo znalo. O njima se počelo pisati tek 1960-tih. U Francuskoj je 1968. snimljen igrani film 'Plamen nad Jadranom' koji je posvećen tom događaju, a scenarij je napisao MEŠA SELIMOVIC. Spasić i Mašera nakon toga su dobili ulice ili prilaze u većim jugoslovenskim gradovima, a u Tivtu im je podignut spomenik. U Zagrebu su Spasićev i Mašerin prilaz preimenovani početkom 1990-ih.

Nakon krvavog razdvajanja četnika i partizana krajem 1941. i u prvim mjesecima 1942. sve do druge polovine 1944. nije bilo brojnijih i većih prelazaka kvislinga i kolaboracionista, dakle DRAŽINIH četnika i domobrana, u partizane. 'Tito je težio da partizani ratuju po ženevskim konvencijama i da se ne svete, pa da se i tako razlikuju od četnika. Zarobljene četnike, uglavnom seljake, koji su bili prisilno mobilizirani, najčešće smo odmah puštali na slobodu, nakon čega su neki tražili da ih primimo u partizane. One koji su počinili zločine ili su partizane izručivali Nijemcima – strijeljali smo, a to smo radili i sa ustašama. Zarobljene domobrane odmah smo puštali na slobodu, a mnogi su nakon toga ostajali u partizanima', piše VLADIMIR VELEBIT u knjizi 'Svjedok historije'.

Nešto drugačije mišljenje, barem u prvim godinama rata, u svom ratnom dnevniku 'Sjećanja 2 – Ratni dnevnik' navodi partizanski rukovodilac i komesar IVAN ŠIBL. Domobrani se do 1944. nisu žurili da pređu partizanima. Tako piše o zarobljavanju bataljona (bojne) od 400 domobrana iz DORA puka (domobranski radni puk, op. a.), zapravo Srba pravoslavne vjeroispovijesti u koje ustaše ipak nisu imali povjerenja zbog čega su bili naoružani zastarjelim oružjem. 'Ujutro sam im održao govor. Iako sam isti takav govor držao već 50 puta, ovaj put sa stanovitim specifikacijama, s obzirom na sastav te bojne, ipak sam nastojao ostaviti dojam da govorim iz srca. I što mislite, koliko je tih mladića s Korduna, Banije i Bosanske Krajine izjavilo spremnost da ostanu u partizanima? Svega trideset i to poslije višesatnog nagovaranja. Samo što ih na koljenima i sklopljenim rukama nismo molili da ostanu kod nas. Ali to je ipak bolje nego inače. Od običnih domobrana poslije cijele procedure obično ne ostaje ni jedan, a od ovih domobrana pravoslavne vjere ostalo je trideset', navodi Šibl koji opisuje i sudbinu komandanta bojne satnika

Arso Jovanović s drugom Titom (Foto: Wikimedia Commons)

(kapetana) označenog s L. 'Bio je aktivni oficir bivše jugoslovenska vojske, po narodnosti Srbin. Ne Srbin iz Hrvatske nego Srbijanac iz unutrašnjosti Srbije. U prošlom ratu borio se satnik L. kao vojnik srpske vojske protiv Austro-Ugarske i zajedno sa srpskom vojskom prešao je albanske planine i sudjelovao u bitkama na Solunskoj fronti. Tako su njegov život i karijera tekli logično i bez prigovora sve do novog rata', navodi Šibl i dodaje da su, s obzirom na to da se oženio bosanskom Hrvaticom, trgovačkom kćeri, ustaške vlasti prema njemu i njegovoj obitelji bile nešto obzirnije. Iako se mogao pasivizirati ili otići u Srbiju, on je postao satnik i zapovjednik DORA bojne, a onda i ustaški doušnik i denuncijant. Tako je htio živjeti po svaku cijenu, ne zbog sebe, nego zbog svoje obitelji zbog koje je postao ustaški satnik i ustaški doušnik, satnik L. je strijeljan. Tako je neminovno morala završiti njegova izdaja', zaključuje Šibl.

Pilotski preleti

Od početka 1942. do ljeta 1944. bilo je više zanimljivih pilotskih prelazaka. Među njima su bili FRANJO KLUZ, koji se prije rata školovao prvo za mehaničara, a onda za podoficira pilota te RUDI ČAJAVEC, koji je bio rezervni poručnik. Tako je 23. maja 1942. s piste banjalučkog aerodroma poletio avion Potez 25 iz sastava zrakoplovstva NDH. Pilot Franjo Kluz trebao je isporučiti sedam pušaka, municiju i konzerve domobranskoj posadi u Sanskom Mostu. Nakon njega uzletio je i avion Breguet 19 koji je trebao isporučiti sto kilograma soli i sanduk municije domobranima u Sanici Gornjoj. Posadu aviona su činili pilot Rudi Čajavec i mehaničar mitraljezac MIŠO JAZBEC. Oba su aviona sletjela na aerodrom Urije kod Prijedora, koji je oslobođen tjedan dana ranije i tada je bio najveći slobodni grad u cijeloj okupiranoj Evropi. Nakon toga su partizani imali vlastitu avijaciju, što je bio jedinstven slučaj u historiji pokreta otpora. Ipak, prebjeg prvih pilota s avionima u partizane nije bio slučajan već organizirana i brižljivo planirana akcija banjalučkih komunista.

Kluz je sa strijelcem IVICOM MITRAČIĆEM 4. juna 1942. bombama i mitraljeskom vatrom kod Međeđe napao ustašku crnu legiju, a 7. juna bombardirali su Bosanski

Novi i Dvor te bacali letke nad Dubicom i Kostajnicom. Zbog neprijateljske ofenzive na Kozaru, Kluz i Mitračić prebacili su se na novo uzletište, ali ga je 6. jula 1942. jedan njemački lovac otkrio, napao i zapalio Potez 25. Ostavši bez zrakoplova Kluz je ušao u sastav Operativnog štaba za Bosansku krajinu u kojoj je ostao do novembra 1943. kada se priključio Prvoj zrakoplovnoj bazi u Livnu, prešao u Italiju, pa u sjevernu Afriku, gdje je ušao u sastav Prve eskadrile NOVJ, koju su, poslije intenzivne obuke, saveznici naoružali lovcima Spitfire. U činu kapetana Kluz je u toj eskadrili, pored pilotske dužnosti, obavljao i funkciju političkog komesara. Od 18. avgusta s aerodroma u Cani u Italiji, a kasnije iz baze na Visu, Kluz je izvršio više borbenih letova napadajući njemačke snage u Dalmaciji i dijelovima BiH i osiguravajući lovačku zaštitu partizanskim i savezničkim avionima. Poginuo je 14. septembra 1944. kada ga je kao vođu četvorke Spitfirea prilikom napada na luku u Omišu oborila njemačka protuzračna odbrana. Narodnim herojem proglašen je 18. maja 1948. godine.

Rudi Čajavec u kraljevskoj vojsci postaje zrakoplovni potporučnik-pilot. Godine 1939. odlazi u Francusku sa željom da doktorira pravo. Nakon kapitulacije Francuske vraća se u domovinu i obavlja činovničke poslove da bi u NDH bio mobiliziran u zrakoplovstvo. Uspostavlja vezu s partizanima i dostavlja im municiju, sanitetski materijal i informacije. Povezao se s Kluzom i Jazbecom i s njima preljeće na slobodni teritorij. Čajavec 4. jula 1942. baca letke iznad Banje Luke i napada aerodrom Zalužani, a s obzirom na to da je ranjen prinudno slijeće kod sela Kadinjana. Da ne bi živ pao četnicima u ruke izvršava samoubojstvo. Dodijeljeno mu je više odlikovanja, a narodnim je herojem proglašen 20. decembra 1951.

Sjećanje na njih dvojicu održalo se i zahvaljujući tome što je beogradska tvornica konfekcije i padobrana (Kluz) i banjalučke tvornice vojne elektroopreme i kućanskih aparata (Čajavec), a po njihovim podvizima 1979. HAJRUDIN KRVAČAC snimio je film 'Partizanska eskadrila'.

Vladimir Velebit spominje još jedan slučaj preleta aviona NDH na partizansku stranu. 'Krajem novembra 1943. na Livanjsko polje

Milan Spasić i Sergej Mašera 17. aprila 1941. u luci Dobrota u Boki kotorskoj digli su u zrak brod kraljevske mornarice da ne bi pao u ruke talijanskim fašistima, koji su već bili preuzeli upravljanje Bokom kotorskom od kraljevske vojske

sletio je laki bombarder Dornier čija je posada odlučila da pređe u partizane. Partizanska misija na čelu s IVOM LOLOM RIBAROM koja je s britanskim pratiocima, oficirima za vezu, trebala otići kod saveznika u Kairo u Italiju, a koja je nekoliko dana na Glamočkom polju uzalud čekala neki saveznički avion, dobila je odobrenje od TITA da ode tim avionom. Pilot je ocijenio da putnike ne može ukrcati i s njima poletjeti s Livanjskog već s Glamočkog polja, nakon čega su se svi prebacili tamo da sačekaju avion koji je dosta kasnio. Kako su u međuvremenu na trupu i krilima iscrtili zvijezde petokrake, oko aviona se okupilo 20-ak razdraganih ljudi kako bi se slikali za uspomenu.

Nitko nije gledao u nebo, a zbog buke motora koji su ostali upaljeni nije ni čuo njemački Henschel koji je krenuo u napad bombama i mitraljeskim rafalima te ubio Lolu, nekoliko partizana i savezničkih oficira. Ubio je i mehaničara i strijelca iz Dorniera PETRA HERCIGONJU, koji se hrabro vratio u avion i mitraljezom s kupole gađao njemački avion, dok ovaj jednim rafalom nije zahvatio i zapalio naš avion', piše Velebit. ■

(Nastavlja se)

ИНФОРМАТОР

Полагање вијенаца и ружа поред крижа постављеног за 32 жртве из Плавног (Фото: Сандро Лендлер)

Мјера сјећања и одговорности

У Плавном и Груборима одржан комеморативни скуп за шестеро цивила махом старије животне доби који су убијени након акције 'Олуја'. Важно их се сјетити због истинског мира, казао је на скупу Милорад Пуповац

Луди убијени овдје никоме нису били пријетња и вјероватно нису имали у примисли ништа друго него да остану у својим кућама. Оно што чини посебно тешким овај злочин јесте чињеница да су га починили људи који су били у униформама с ознакама Републике Хрватске и на послу који су добили од ње – рекао је Милорад Пуповац, предсједник СДСС-а и СНВ-а, на комеморативном скупу за цивилне жртве убијене након акције 'Олуја', који је 23. колхоза одржан у селу Плавном и његовом заселку Грубори код Книна.

Комеморација је почела полагањем вијенаца и ружа поред крижа постављеног за 32 жртве из Плавног, гдје је служен и парастос. Настављена је у заселку Грубори код спомен-обилежја постављеног за цивиле које су 25. колхоза 1995. убили припадници Антитерористичке јединице Лучко. Ради се о шест жртва, махом старије животне доби: Марији Грувор (90), Милошу Грувору (80), Јовану Грувору (73), Јови Грувору (65), Милицы Грувор (51) и Ђури Карановић (45). Дио их је убијен хицима из ватреног оружја, неке жртве су заклане, а неке запаљене у властитим кућама.

— Они који су требали спријечити да се овај злочин догоди, годинама су га прикривали. Нарочита је одговорност оних који су били непосредни починитељи, оних који нису подузели радње како би га спријечили или да се оне који су то учинили казни. То је озбиљна и тешка мрља која се није смјела догодити нити због живота ових људи, нити због вриједности саме Републике Хрватске, а нити због свих оних који су судјеловали у рату на страни рх, а нису посрнули ни у ком смислу – рекао је Пуповац.

Припадници тима Уједињених нација, који су се налазили у оближњем насељу, тог су 25. колхоза 1995. видјели пожар и

дим над Груборима те су врло брзо дошли на лице мјеста и документирали трагове злочина који су хрватске власти убрзо почеле заташкавати. Како смо писали у прошлом броју Новости, у поступку који се на Хашком суду водио против генерала Готовине, Чермака и Маркача, утврђено је да је у писању лажних извјештаја након злочина судјеловао заповједник АТЈ Лучко на терену Јосип Челић, и то по диктату Жељка Сачића, тада замјеника заповједника специјалне полиције, а данас активног члана Хрватских суверениста.

Због убојства шестеро српских цивила у Груборима се пред домаћим правосудјем у два наврата судило Франи Дрљи и Божи Крајини, бившим припадницима АТЈ Лучко, но њих су двојица на оба суђења ослобођена кривње због недостатка доказа и завјета шутње који је владао међу свједоцима. Пресуда им је постала правомоћна у листопаду 2019., а у образложењу пресуде Врховни суд је јасно навео да се злочин у Груборима покушало заташкати те да су жртве убијене само зато што су били Срби. — Они који су људима у Груборима, Плавном и другим мјестима на почетку рата обећавали слободу су им на крају донијели страдање, избјеглиштво и смрт. Они који су им на крају рата обећавали права и заштиту, најалост им нису то зајамчили. Зато је ово мјесто, као и бројна друга, зато су ови страдалници, као и други страдалници, ти који могу бити другачија мјера сјећања и одговорности него што иначе можемо чути. Ту другачију мјеру почели смо мјерити прије четири године и овдје, а прије тога у Книну, а након у Вариводама. Сви ми, као и они који с нама данас чувате ту мјеру, морамо се питати како да она буде мјера за што већи број људи у рх, односе између Срба и Хрвата опћенито, нарочито Хрватске и Србије – казао је Милорад Пуповац.

— Не заборављамо се сјетити нити страдања недужних припадника хрватског народа који су били жртве злочина, било у намјери, било у одмазди или неком другом облику дјеловања, а таквих је злочина било и на подручју Шибенско-книнске жупаније, у Промини, Ервенику и другим мјестима – додао је предсједник СНВ-а

Подсјетио да је 2020. у Груборима започела обнова разрушених кућа. У међувремену их је обновљено десет, двије су у том поступку обнове, а осам их треба почети градити од темеља након исходања потребне документације.

— Надам се да ћемо следеће године, на 30. годишњицу 'Олује', имати на уму ову мјеру од прије четири године и скромне, али ипак важне, напоре и за рх, и за Србе у њој и за оне који су избјегли на различите стране свијета, а овдје се враћају са својом

дјецом. Важно се тога сјетити због истинског мира, али и након што сви одједном увиђамо како не да немамо вишка људи, него да сви имамо проблем с њиховим мањком и да су времена када се мислило да има вишка људи који се треба рјешавати иза нас – рекао је Пуповац те захвалили свима који се враћају у тај крај.

— Позивам вас да наставите тражити оно што мислите да вам припада, а знамо да је то знатно више од обнове кућа и друге инфраструктуре. Без вас тога неће бити. Зато вас позивам, нарочито млађе, да се сјећате на најбољи могући начин – поштујући оне који су овдје убијени, а без мржње и осјећаја да бисте због тога требали носити терет до краја живота. То нека носе они који су то урадили и они који су пропустили спријечити да се то догоди – закључио је.

Уз представнике српских организација у Хрватској те амбасадe Србије у рх, на комеморацији су судјеловали Динко Тандара из Министарства бранитеља као изасланик Владе Андреја Пленковића, шибенско-кнински дојупан Марко Јелић и градоначелник Книна Маријо Ђађић.

■ Тамара Опачић

Милиони за хрватско-српску сарадњу

Уручени уговори укупне вриједности 4,65 милиона еура из Програма Интеррег иПА Хрватска-Србија 2021-2027. за пројекте у којима су водећи партнери из Осјечко-барањске жупаније, а пројектни партнери из Србије

ПОЉОПРИВРЕДНОМ институту Осјејек, Медицинском факултету Осјејек, Опћини Ернестиново те Факултету агробиотехничких знаности Осјејек уручени су уговори укупне вриједности 4,65 милиона еура из Програма Интеррег иПА Хрватска-Србија 2021-2027. за пројекте у којима су водећи партнери из Осјечко-барањске жупаније, а пројектни партнери из Србије. Уговоре је уручио државни тајник у Министарству регионалног развоја и фондова Еуропске уније ДОМАГОЈ МИКУЛИЋ.

— Програм за циљ има потакнути и подржати прекограничну сарадњу Хрватске и Србије како би ово подручје, које обухваћа четири хрватске жупаније и пет округа у Србији те укупно 2,1 милијун становника, постало отпорније на заједничке изазове. Честитам свим партнерима на квалитетним пројектима те им желим пуно успјеха у њиховој provedби – изјавио је том приликом Микулић.

Пољопривредни институт Осјејек с Институтом за ратарство и повртарство Нови Сад проводиће пројект НЕТ4ДИ-

Домагој Микулић на уручењу уговора

НАР, којем је циљ унаприједити постојеће пољопривредне истраживачке капацитете у регији комбинирањем сурадничке регионалне истраживачке платформе темељене на двјема организацијама с најсавременијим технолошким рјешењима. Бесповратна еу-средства износе нешто мање од 315.000 еура. Медицински факултет Осјејек с Научним институтом за прехранбене технологије из Новог Сада кроз пројект АВИДЕРС успоставиће нову и одрживу научну сарадњу између споменутих установа, уз стјецање и промовирање нових знања о антитуморским лијективима. Бесповратна еу-средства за тај пројект износе око 243.700 еура.

Кроз пројект ИННАТУС, који ће водити Опћина Ернестиново и Национални савет хрватске националне мањине, у Ернестиново ће се изградити и опремити Центар Креативна дјеца, док ће се у Суботици адаптирати Центар Интерактивна култура. Укупна вриједност пројекта је око 3.078.000 еура, од чега бесповратна еу-средства износе око 1.500.000 еура.

Факултет агробиотехничких знаности Осјејек и Покрајински завод за заштиту природе и Универзитет Едуконс у Сремској Каменици проводиће пројект с циљем успоставе свеобухватног суства за рјешавање питања пластике и микропластике у екосистемима. Бесповратна еу-средства износе нешто више од 780.000 еура.

■ Јован Неђић

Кешер у утрци за предсједника СДП-а

Младен Кешер се као начелник Општине Калник и жупанијски посланик изузетно истакнуо на развоју и напретку своје општине, а посебице насеља у којима живи српска заједница

УТРКУ за унутарстраначке изборе за предсједника СДП-а, од прије неколико дана, укључио се познати политичар са сјеверозапада Хрватске.

Ријеч је о Младену КЕШЕРУ, актуелном предсједнику копривничко-крижевачког СДП-а и начелнику Општине Калник. Са својом кандидатуром и програмом већ је упознао локалне медије и јавност, а почео је и са другим предизборним активностима.

Важно је истакнути како се Кешер као општински начелник и жупанијски посланик до сада изузетно истакнуо на развоју и напретку своје калничке општине те појединих подручја сусједних ло-

калних самоуправа, посебице насеља у којима живи српска заједница. Познат је и по успјешној сарадњи са српском православном црквом у калничком и подравском крају кроз низ донација и учествовања у разним вјерским манифестацијама појединих парохија. Активан је и као антифашиста који ради на обнови и уређењу партизанских спомен обиљежја и других објеката од значаја за нов. Откад води Општину Калник, само мјесто Калник са припадајућим насељима, нарочито у инфраструктурном погледу итекако се промијенило. Изграђене су многобројне нове цесте док су старе модернизоване, подигнути су и обновљени друштвени домови, вртић и дом здравља, а нарочита пажња посвећена је дјеловању комуналне службе и заштити те очувању културне материјалне баштине. У економском погледу, његовом заслугом и заслугом његових сарадника отворена је калничка задруга, ресторан, а планира се у будућности и изградња савремене гржнице. Прије неколико година у јавности је остао упамћен и као један од ријетких у Хрватској који је своју калничку општинску успио повезати са Општином Костајница из Републике Српске. Националистички кругови тај чин су ретирали као угрожавање националне сигурности Републике Хрватске те је Кешер због тога био позван на информативни разговор у Сигурносно обавјештајну агенцију у Загребу (СОА). Епилог цијелог случаја на крају је ипак добро завршио, а сарадња двије општине се наставила све до данашњих дана. Према свему наведеном, једно је сасвим сигурно, Кешер је личност са многим позитивним визијама и великим политичким амбицијама иза кога стоје многи резултати и постигнућа на локалном и регионалном нивоу. Међутим, дали ће то све проћи код чланства

СДП-а показати ипак изборни резултати.

■ З. Витановић

Дан Општине Негославци

На свечаној седници Општинског већа начелник Душан Јецков истакао је најзначајније пројекте у сфери нових запошљавања и улагања у инфраструктуру

СВЕЧАНОМ седницом Општинског већа, којој су присуствовали бројни представници из политичког и друштвеног живота са истока Хрватске, 26. августа обележен је Дан општине Негославци. Начелник општине, Душан Јецков представницима бројних институција, локалне самоуправе и пријатељских општина из Хрватске и Србије представио је најзначајније пројекте, који су реализовани у протеклом периоду на подручју ове јединице локалне самоуправе најавивши истовремено и оне који су приоритет у будућем раду.

— То су програми од помоћи за новорођену децу и низ мера усмерених на младе, набавка уџбеника и осталог школског прибора, екскурзије, школа пливања па све до плаћања ужине – рекао је Јецков говорећи о активностима које су демографске природе и усмерене су првенствено на младе.

Подсетио је да су Негославци једна од првих општина које су покренуле демографске мере намењене суфинансирању куповине куће за младе брачне парове, привредни и предузетнички програм, а да су те мере проширили и на суфинансирање боравка деце у другим вртићима, с обзиром на то да је у Негославцима заступљен само програм предшколе.

— Запошљавање нам је изузетно битан сегмент, свако радно место је значајно и циљ нам је да на подручју општине нема незапослених – истакао је Јецков наводећи да кроз добро познати програм 'Зажели', који обухваћа запошљавање теже

Начелник
општине Негославци –
Душан Јецков

запошљивих група, а које брину о старијим особам, путем јавних радова али и у сарадњи с другим институцијама, настоје да смање број незапослених. Међу значајније пројекте уврстио је уређење центра места, изградњу дечјег вртића и спортске дворане те етно куће, као допринос развоју културних активности.

Заменик вуковарско-сремског жупана, Срђан Јеремић, истакао је добру сарадњу жупанијских власти с општинама, па тако и с онима са већинским српским становништвом.

— Углавном су то инфраструктурни пројекти, али и помоћ у раду удружења која делују на подручју јединица локалне самоуправе и доприносе побољшању друштвеног живота – поручио је Јеремић.

■ С. Недељковић

Комеморација у Слобоштини

У Слобоштини код Пожеге одржан комеморативни скуп на којем су се представници српских организација, антифашиста и СПЦ-а присјетили жртава усташког покоља из 1942.

У СЕЛУ Слобоштина код Пожеге 16. августа одржан је традиционални комеморативни скуп на којем су се представници српских организација, антифашиста и СПЦ-а присјетили 1.368 Срба, жртава усташког покоља почињеног 16. августа 1942. Том приликом убијено је

Славски колач на
гробишту у Слобоштини

1.165 избјеглица с Козаре те 203 становника Слобоштине и околних села. Међу жртвама је било највише жена, дјеце и старијих људи.

У ратом страдалој цркви Преноса моштију светог оца Николаја литургију у част светих новомученика слобоштинских служио је парох слатински, протојереј ДРАГАН ГАЂЕША, а саслуживали су шеф кабинета Епархије пакрачкославонске, јереј АЛЕКСАНДАР ЦРНОГОРАЦ те протођакон МИЛАН ТОМАШЕВИЋ, секретар Црквеног суда. Својим појањем

литургију су увеличали сестринство манастира Јасеновац на челу са игуманијом СЕРАФИМОМ те чланови хора Свети Георгије при пододбору СКД-а Просвјета у Пожеги на челу с пожешким парохом НИКОЛОМ ПЕТРОВИЋЕМ.

Након литургије, на гробишту у Слобоштини пререзан је славски колач, након чега су се присутнима присутнима обратили КАТА ХОЉЕВАЦ из УАБА Пожеге те ЛАЗО ЂОКИЋ у име САБА РХ.

Вијенце код споменика положили су представници удружења антифашиста и ВСНМ-а Пожешко-славонске жупаније, градова Пожеге, Пакраца и Слатине те општине Велика, а скупу су уз пожешко-славонског дојупана НИКОЛУ ИВАНОВИЋА и више мањинских активиста и антифашиста присуствовали и људи из тог краја.

■ Н. Јовановић

Дан ВСНМ-а у Бариловићу

Обиљежени Дан и Крсна слава ВСНМ-а у Општини Бариловић и 83.годишњица формирања Првог перјасичког партизанског одреда

У ПЕРЈАСИЦИ, једном од три Мјесна одбора са српском већином из састава Општине Бариловић, 24. августа обиљежена је 83.годишњица формирања Првог перјасичког партизанског одреда. Одред је формиран с 30. на 31. августа 1941. након што је широм тадашње НДХ учињен страховит геноцид над недужним српским цивилима. Политички комесар тог Одреда био је шпански борац, а касније народни херој, генерал и носилац Партизанске споменице 1941. Изидор ШТРОК. Уз њега су устанак дизали МИЛУТИН КАРАС, који је погинуо неколико дана прије завршетка рата, ЈОВО ЛАВРЊА, РАДЕ ДОБРОСАВЉЕВИЋ и други.

На споменик и спомен костурницу у Перјасици палим борцима и жртвама фашистичког терора положени су вијенци и упаљене свијеће. Све је најприје поздравио Душан ЛИЧИНА, предсједник Вијећа српске националне мањине у Општини Бариловић, док

Полагање вијенца
у Перјасици

ИНФОРМАТОР

је РАДЕ КОСАНОВИЋ, председник жупанијских антифашиста опширније говорио о подизању устанка у овом дијелу Кордуна. Међу педесетак присутних били су представници СКД-а Просвјета из Карловца, антифашисти из Огулина, Плашког и Дуге Ресе те остали представници српске заједнице са подручја Општине Бариловић и Карловачке жупаније. Након службеног дијела одржан је народни збор, којим су обиљежени и Дан и Крсна слава Вијећа. Присутне је забављао оркестар под водством Стефана Косановића, студента хармонике на загребачкој Музичкој академији. Представника власти ни ове године није било.

■ М. Ц.

Уређене клупске просторије

Захваљујући капиталним донацијама зво-а на стадиону фк Вутекс-Слога у Вуковару уређене су клупске просторије

УПРОСТОРУ фк Вутекс-Слога у Вуковару, који је намењен спортско- рекреативним садржајима, завршена је четврта, уједно и последња фаза уређења. Реч је о реализацији пројекта који је финансиран на основу капиталних инвестиција Заједничког већа општина (ЗВО). Како би се на лицу места упознали какав је изглед уређеног простора, познати вуковарски стадион 22. августа посетили су, међу осталима, заменик градоначелника и председник градске организације СДСС-а Вуковар, СРЂАН КОЛАР, председник ЗВО-а, ДЕЈАН ДРАКУЛИЋ са сарадницима, председник Већа српске националне мањине града Вуковара, ДЕЈАН РОКВИЋ. У споменутој фази обнове уређене су просторије намењене за мини теретану, свлачиону, док је простор за вежбање и одмор допуњен потребним намештајем, а реконструисани су тоалети и тераса испред објекта.

Окупљени пред уређеним просторијама фк Вутекс-Слога у Вуковару

— Данас смо потписали записник о припремама радова стадиона Фудбалског клуба Вутекс-Слога и пратећег простора. Направљен је велики посао, реч је о значајном пројекту, којим је од простора, који је био нефункционалан и у веома лошем стању, направљен простор, који ће бити на располагању, како нашој заједници тако и свим грађанима Вуковара — рекао је приликом обиласка Колар.

Председник локалног СДСС-а рекао је да, иако је доста посла одрађено, још увек има простора за унапређење функционалности, с обзиром на чињеницу да се годинама није улагало у тај део инфраструктуре.

— Када све буде реализовано, а претпоставка је да ће то бити већ нагодину имаћемо један прелеп комплекс — сматра Колар.

Тераса и терен ће бити на располагању и за дечје прославе рођендана и то не само за чланове клуба, него и остале заинтересоване грађане. Носилац пројекта је Веће српске националне мањине Града Вуковара, а према Коларовим речима за уређење простора обезбеђено је 300 хиљада евра капиталних инвестиција ЗВО-а и Српског народног већа те градских донација. ФК Вутекс-Слога је клуб настао спајањем два вуковарска клуба, Вутекса и Слоге након мирне реинтеграције Подунавља. Клуб се такмичи у оквиру Треће хрватске лиге — регија Исток.

■ Сенка Недељковић

Бања за пензионере

Вуковарско-сремска жупанија у сарадњи с градовима и општинама организује излете у бању Бизовац за готово две хиљаде пензионера

ВУКОВАРСКО-СРЕМСКА ЖУПАНИЈА носилац је пројекта организованог одласка пензионера у Бању Бизовац, а проводи га у сарадњи са општинама и градовима у њеном саставу. Иницијатива је представљена на састанку Координације жупана са начелницима и градоначелницима на којем је договорено да ће Жупанија издвојити 50 одсто средстава од износа који укупно издвоје јединице локалне самоуправе. Вредност пројекта за споменућу намену је 30 хиљада евра, односно општине суфинансирају 20, а Жупанија износ од десет хиљада евра. Прва група од 53 пензионера из Борова отишла је 21. августа у Бизовац, а испратио их је СРЂАН ЈЕРЕМИЋ, заменик вуковарско-сремског жупана. Он је истакао важност пројекта у који се од 31 јединице локалне самоуправе на истоку земље укључило њих 29.

Јеремић је казао да ће програмом организованог одласка у Бизовац бити обухваћено од 1.500 до 2.000 пензионера с подручја Жупаније, а истим координише Матица пензионера, која с пензионерским удружењима одрађује техничке ствари везане уз излете.

Пензионери Вуковарско-сремске жупаније на путу према освежењу

Председница боровског Удружења пензионера, Милица Попадић у име популације коју представља, изразила је задовољство програмом, који старијима пружа могућност да три дана узастопно одлазе на излете у Бању.

— Имамо могућност да се освежимо у овим летњим месецима. Дружимо се и квалитетно проводимо слободно време — рекла је председница пензионера наводећи да су излети бесплатни, а да пензионери једино плаћају улазницу.

■ С. Н.

Акција у Моравицама

На Чогрљевом језеру у Моравицама 24. августа одржана је радна акција уређења околине језера и шетница које су сада стављене у функцију

МЈЕСЕЦ дана након претходне радне акције, на Чогрљевом језеру у Моравицама 24. августа одржана је радна акција уређења околине језера и шетница које су тако стављене у функцију.

Будући да је језеро било занемарено низ година, па су стазе и путеви били зарасли и оронули, а посвуда је било срушеног дрвећа, пред судионицама акције стајао је велики посао. Но одазив великог броја људи, и то од седам до 77 година показује колико овакве радне акције повезују мјештане, рекао нам је председник Мјесног одбора Моравице МИЛАН МАМУЛА.

— Заједништво и предан рад свих судионика ових радних акција су непроцењиви. Лијепо је видјети да људи с весељем пеку колаче и штрудле те носе пиће јер су препознали да овакве радне акције доносе уређењу Моравица, те да су велика и позитивна ствар за цијело мјесто.

Мамула је захвалио свим мјештанима на одазиву и подршци, уз нагласак да је радним акцијама на Чогрљевом језеру заокружен велики посао на три моравичка језера. — Након што смо били иницијатори и покретачи промјена на језеру Вир и Мачјанском језеру, на ред је дошло и Чогрљево језеро. Велико и неистражено туристичко

богатство које Моравице крију могу уз малу подршку надређених и оних који су надлежни за промоцију ових језера, бити доступне широј јавности, а поготово туристима — казао је Мамула.

■ Н. Ј.

Барањци у Липовљанима

Беломанастирски скуд Јован Лазић, чланице секције жена 'Суљошанка' и чланице суљошког куд-а Живојин Жико Мандић учествовали су у јубиларним, 50. 'Липовљанским сусретима'

НА позив умјетничке водитељице 'Липовљанских сусрета' СЛАВИЦЕ МОСЛАВАЦ, иначе музејске савјетнице у кућинском Музеју Мославине, беломанастирски скуд Јован Лазић те чланице секције жена 'Суљошанка' која дјелује при Пододбору Кнежеви Виногради СКД-а Просвјета и чланице суљошког куд-а Живојин Жико Мандић учествовали су 24. августа у јубиларним, 50. 'Липовљанским сусретима'. То је најстарија културна манифестација националних мањина у Хрватској, на којој се приказује богатство обичаја, ношњи, пјесме и игре националних мањина, али и разноликост етно- и гастропонуде.

На пут дуг око 210 километара кренуло је петнаест скудоваца и девет Суљошанки. Путовање је прошло у веселом расположењу, уз посљедње договоре о начину презентације барањске српске етнобаштине. Како нитко од путника дотад није био у Липовљанима, с нестрпљењем се очекивао долазак у то општинско сједиште, у коме је живио и радио књижевник ЈОСИП КОЗАРАЦ.

Етно-гастросајам одржавао се у средишњем парку, гдје су 'Суљошанке' изложиле различите гастроделиције, слане и слатке домаће колаче, уз обавезну домаћу ракију и своје ручне радове, столњаке и пешкире, док су чланице суљошког куд-а изложиле златовез.

У културно-умјетничком програму учествовало је девет друштава: домаћини из Липовљана, македонско друштво (Осијек), русинско (Петровци), чешко (Кончаница), српско (Бели Манастир), мађарско (Короћ), словачко (Јелисавац), украјинско (Славонски Брод) и као гости из иностранства словенско друштво 'Штудент' из Марибора. Иако најављено, изостало је црногорско друштво из Перија.

Након дефилеа фолклорних друштава улицама Липовљана, на централној позорници свечано су отворени 50. 'Липовљански сусрети' под покровитељством председника РХ и у присуству изасланица председника РХ, председника Сабора и председника Владе те председника Општине Липовљани НИКОЛЕ ХОРВАТА, председника Савјета за националне мањине ТИБОРА ВАРГЕ и бројне публике. Куд-ови су извели по једну кореографију из свог

Чланице и чланови
СКУД-а Јован Лазић

репертоара, а први пут одржана је и модна ревија народних ношњи. СКУД Јован Лазић представио је свечану љетну српску барањску ношњу, код које су неки дијелови били оригинали стари преко 100 година из приватних колекција, док су остали дијелови реплике израђене по оригиналима.

— У уметничком делу програма одиграли смо 'Српске игре из Барање' и показали да наше игре могу бити веселе, темпераментне и живе. На крају програма посетиоци су уживали у вагромету и концерту 'Босутских бећара'. 'Липовљански сусрети' одржавали су се три дана с разноврсним и богатим садржајем: изложба, ликовна радионица и бициклијада, сајам рукотворина, панел-расправа о Уставном закону о правима националних мањина, концерти НЕДЕ УКРАДЕН и других извођача, спортска догађања и турнири, различите забавне игре и креативни садржаји... Иако је дан био изузетно топао, вратили смо се кући весели и расположени, препуни пријатних утисака и са стеченим новим познанствима – рекла је предсједница СКУД-а др. СВЕТЛАНА ПЕШИЋ.

■ Ј. Недић

Ин мемори- ам: Бошко Јасић (1937. – 2024.)

У редакцији Јединства и Радио-Сиска запослио се 1967., а колеге га памте као врсног новинара и уредника који је упућивао млађе и мање искусне колеге како да избрусе занат

Бошко Јасић, дипломирани новинар, рођен у Сиску, 29. јуна 1937. године, преминуо је 22. аугуста 2024. у 88. години.

Почетак новинарског позива био му је изван уобичајених норми: уредник сисачког тједника Јединство захтијевао је причу за забавну страницу, па је – као студент – превео неколико прича с енглеског језика, а повремено је и судјеловао у финализацији листа – читању рукописа и техничкој реализацији.

Новинарством се наставио бавити за вријеме боравка у Египту у Мировној мисији Уједињених народа, гдје је излазио лист Санд дуне (Пустинска дина). Писао је вијести из војних јединица, а каткад и кратке репортаже о занимљивим догађајима (патролирање уз израелску границу, итд.). Апсолвирао је енглески језик и књижевност на Филолошком факултету у Београду, а дипломирао је новинарство на Факултету политичких знаности у Загребу. У заједничкој редакцији Јединства и Радио-Сиска запослио се 1967. Као млади новинар радио је све могуће послове: извјештавао с тржнице, пратио комуналне послове, почео одлазити на састанке у друштвено-политичким и радним организацијама. Након извјесног времена добио је од уредника задатак: уређивање страница из ина – Рафинерије нафте Сисак, 'Радоње', а затим и страница из појединих опћина (Петриња). Као и сви чланови редакције писао је вијести за Радио-Сисак, уређивао радио-емисију 'Из свијета младих' те неко вријеме и Дневник.

Бошко Јасић писао је повремено за Вјесник и Вечерњи лист те за Ријечи, часопис у издању Јединства, који је касније наставао издавати сисачки Огранак Матице Хрватске. Постао је замјеник главног и одговорног уредника, а од 1982. до 1985. и главни и одговорни уредник сисачког тједника Јединство. На крају новинарске каријере био је директор Новинско-издавачке и радио-информативне установе Јединство од 1985. – 1990. године.

У посљедњем поздраву који је написао његов пријатељ и колега, новинар МАТЕ Пишкор стоји и сљедеће: 'Памтим твоје ријечи: 'Пази што и како пишеш, ти си потписан под текстом; мораш увијек бити вјеродостојан; што не можеш провјерити немој о томе писати; ако немаш извор података – шути о томе.' Да Бошко, то је била и твоја школа. Животна школа.'

■ Новости

Бошко Јасић

Ин мемори- ам: Душан Ећимовић (1951. – 2024.)

Био је човјек изузетне енергије и воље који је помјерао границе људскости и разумијевања на овим просторима, а за своја увјерења био је спреман поднијети и жртву

НАКОН кратке тешке болести у Београду је умро Душан Ећимовић, дугогодишњи српски политичар, активист и борац за људска права из Београда.

Рођен је 30. јануара 1951. године у насељу Човац код Окучана. Основну школу завршио је у Окучанима, а гимназију у Новој Градишци. Потом је завршио Филозофски факултет у Београду те магистрирао политичке науке у Загребу, а докторске студије поново у Београду.

По завршетку студија у Београду, враћа се у Градишку и ради у Народном свеучилишту, а био је секретар сиз-а за културу, радијски новинар и професор на гимназији. Организирао је и учествовао на безброј радних акција, био је омладински функционер до републичког и савезног нивоа, радио је у Савезу комуниста Хрватске. Један период провео је у Српском демократском форуму, а био је и министар информирања у Крајини,

Душко Ећимовић

док је у Влади Републике Србије био задужен за Косово и Метохију. Низ година био је предсједник београдског Друштва за мир, развој и екологију, па је колико је могао, помагао у повратку Срба у Хрватску и борио се за побољшање њиховог положаја. Настајао је одржати везе са свима које је познавао у Загребу и Хрватској.

А како је речено на сахрани на гробљу Збег у Борчи, био је човјек изузетне енергије и воље који је помјерао границе људскости и разумијевања на овим просторима, а за своја увјерења је био спреман поднијети и жртву.

■ Новости

Stogodnjak (753)

30. 8. – 6. 9. 1924: kad se poslanici mlate i jedni drugima zapjenjeno priјete u parlamentu, onda је poruka јasna i nedvosmi-slena. Ljudi! Imate punu slobodu da to isto i vi radite na ulici! Tako otprilike poručuje neke novine, а u povodu sve češćih izgre-da u zgradi skupštine, gdje poslanici sve manje biraju lijepe riječi, а neki čak ne mogu obuzdati ni vlastite šake, како bi dokazali да су u pravu. Tako јedne novine pišu: 'Prema postupku naših poslanika u parlamentu izgleda да oni shvaćaju како су parlamenti stvoreni за to да се u njima iskalјuju strasti i pogani bijes partija, да се diže larma, да јedan drugoga u zгодan čas zaskoči i да mu sjedne за vrat ili да već bilo како nanese drugome neku пакost. Parlamenti се sastaju zato да све građane privuku државним poslovima, да се сви могу natjecati u radu за опће blagostanje i да се prema tome izmirenјem raznih interesa dođe до јednаkog prava за svakoga, да bude заštićeno право i sigurnost sviju', upozoravaju novine.

* što је to јugoslavenstvo i јugoslavenski čovјek? Na то pitanје u najnovijem broјu Nove Evrope odговara teoretičar Ј. Zubović: 'Novi, јugoslavenski čovјek, znači približavanje, ujedinјavanje i sintezu plemenskih elemenata. Ali, s gledišta naprednih Јugoslavena ne samo то. Na zdravo, а ionako јedno narodno stablo, treba ukalemiti најbolје specifične plemenske odlike i stvoriti најbolје uslove života за јedan savršeni tip. Znači, dakle, не samo novog čovјeka nego i čovјeka bolјih fizičkih kvaliteta, jačeg, otpornijeg i zdravijeg, ekonomski produktivnijeg, i s više materijalnih dobara, а nadasve duhovno višeg, s više inteligencije i prosvјećenosti.'

* nakon više od 20 година okončan је krivični postupak protiv sada već pokojnog patrijarha Brankovića којег је srpski crkveni sabor u Karlovcima optužio да је pronevјerio veću svotu patriјaršijskog novca, prisilivši га pritom i да odstupi са svoga visokoga položaja. Novine pišu да је 'crkveni sabor od Brankovićevih baštиника tražio povrat novca i izmirenје svih sudskih troškova. Međutim, proces је zavршио tako да су tužitelji не samo odbijeni u svojim zahtjevima, nego је pokojni patriјarh potpuno rehabilitiran. Pronađeni су, naime, neki spisi које су patriјarhovi neprijatelјi krili punih 20 година, да mu naškode. Na osnovu tih spisa dokazano је да је cijela optužba bila temelјena на tuđoj zlobi i koristolјublјu'.

* pred raspravnim vijećem Kotarskog suda u Zagrebu počelo је suđenje pedeset i dvojici pekarskih obrtnika који су svoјevolјno pоvisili cijene kruhu i за то bili priјavlјeni sudu за suzbijanje skupoće. U svoјoj obrani navode да су на то bili prisilјeni јer су 'zbog poskuplјenја brašna i svega drugoga, bili u stalnom deficitu. Država је svoјom izvoznom politikom i carinskim propisima omogućila, па čak i pogodovala velikom izvozu žita i brašna u susjedne zemlje. Mlinovi, špekulanti, poplave, slaba nova žetva – sve је то utјecalo на poskuplјenje brašna, odnosno mi smo dnevno gubili i до 128 dinara', izјavili су uz ostalo optuženi pekari.

■ Đorđe Ličina

ĐORĐE ŠKORIĆ

Jugosloveni stižu i u Hrvatsku

Jugoslovenski identitet i jugonostalgija su potpuno različiti pojmovi koji imaju mnogo manje međusobnog dodira nego što se misli. Ono što Narodni pokret Jugosloveni posebno ističe je zavidan broj mladih ljudi koji se kroz njega mogu iskazati i na njih smo posebno ponosni

U JULU su u Sarajevu osvanuli plakati s porukom 'Ima nas – Jugosloveni'. Među građanima su izazvali različite reakcije. Sigurno je da su skrenuli pažnju na Narodni pokret Jugosloveni koji stoji iza plakatiranja. Slične akcije već su izveli u Crnoj Gori, Makedoniji i Srbiji. Lider pokreta je ĐORĐE ŠKORIĆ iz Obrenovca. Ne želi otkriti tko su njegovi članovi, ni u Sarajevu ni drugdje, a u intervjuu govori o načinima na koji pokret promovira jugoslovenstvo, ali i antinacionalizam i antifašističke vrijednosti. Škorićevi planovi za širenje su ambiciozni.

Fenomen kolektivnog pamćenja je iznimno važan u postjugoslavenskim društvima, a samo postojanje i djelovanje Narodnog pokreta Jugosloveni pokreće lavinu pitanja i, kako vidimo, ne ostavlja nikoga ravnodušnim, bukvalno od Vardara pa do Triglava. Zašto se zalažete za priznavanje jugoslavenskog identiteta u današnje doba? Zar nije to samo nostalgija za prošlim vremenima?

Jugoslovenski identitet i jugonostalgija su potpuno različiti pojmovi koji imaju mnogo manje međusobnog dodira nego što se misli. Sociološki, kulturološki i posebno generacijski. Jugonostalgija se najvećim delom zasniva na folkloru koji je usvojen zadnjih 30 godina i koji često vizuelno i u narativu ne prati postignuća ostvarena u SFRJ u elementarnoj pismenosti, obrazovanju, estetici i opštoj kulturi. Često ostavlja loš i pogrešan utisak na mlade, da su Jugosloveni stariji ljudi u pletenim prslucima neurednog izgleda koji se sećaju nekih lepših vremena, a često i sitnih privilegija koje su mogli da ostvare kao članovi partije ili sindikalni aktivisti.

Jugoslovenskim identitetom i nasleđem – onim što je započeto ilirskim pokretom i idejom da južni Sloveni treba da žive u zajedničkoj državi, znači onim što je istorijski i civilizacijski vrhunac imalo u SFRJ, državi

ravnopravnih naroda, gde je radnik bio zaštićen, a porodica osnovna ćelija socijalističkog društva – bave se uglavnom mladi. Ono što Narodni pokret Jugosloveni posebno ističe je i zavidan broj mladih ljudi koji se kroz njega mogu iskazati i na njih smo posebno ponosni. Oni su svoj doživljaj naše samoupravne, socijalističke i nezavisne zajednice zasnovali na rezultatima sopstvenih istraživanja, a ne na nacionalističkim emocijama koje su i te kako prisutne u našem društvu, a protiv kojih se pokret svakodnevno bori.

Zamah ilirskog pokreta

Kritičari tvrde da je jugoslavenski identitet prevaziđen i da je vrijeme da se fokusiramo na nacionalne identitete. Kako odgovarate na takve argumente?

Sa time se zakasnilo nekih 300 godina. Pojava nacionalnih država, u smislu u kojem ih poznajemo danas, istorijski je vezana za prvu industrijsku revoluciju, kada su feudalci postali industrijalci, bankari i kada počinje da se gradi sistem koji poznajemo danas. Tada su Jugosloveni bili sluge Otmanskog i Austro-Ugarskog carstva. I tada su postojali nacionalni identiteti i simboli, ali nisu postojale države. Jugoslovenska ideja se uobličava i svoj zamah dobija u ilirskom pokretu koji primarno teži nacionalnom okupljanju Jugoslovena jer, da biste izborili slobodu od okupatora, potrebno je prvo imati izgrađen etnički korpus. A činjenica je da smo svi mi, jugoslovenski narodi, koji se danas izjašnjavamo ovako ili onako, Jugosloveni. I uvek smo to i bili, samo što je istorija predstavljena na jedan nekritički, nedokazan i neutemeljen način.

Kako se nosite s kritikama da vaša inicijativa može oživjeti stare podjele i konflikte?

Morate znati da kritika kao takva ne postoji. Postoje prostakluci i uvrede, proklinjanja i želja da pomremo u najgorim mukama. To je smešno, ali suvisla kritika ne postoji. Što se tiče podela i konflikata, podsećamo da nisu Jugosloveni ti koji su započeli građanski rat u SFRJ, već kvislinške šovinističko-fašističke snage poražene 1945. godine, a koje su deystvovala izvana i tokom osamdesetih preko petokolonaša i oportunističke organizacije svoje sledbenike u otadžbini. Jugosloveni su uspešno nadišli podele i konflikte o kojima govorite tako što su identifikovali zločince, a ne osuđivali čitave narode. Tome stremimo i mi u pokretu jer je to jedini način da se prevaziđu prepreke nastale građanskim ratom u SFRJ.

Dok god svi narodi ne prihvate da su i predstavnici njihovih naroda činili zločine, o pomaku u prevazilaženju tog dela prošlosti neće biti govora. Nakon svakog rata ta vrsta stigme se skida sa naroda jedino identifikovanjem zločinaca i njihovim procesuiranjima

Kako vidite ulogu medija u promoviranju jugoslavenskog identiteta? Jesu li mediji neutralni ili imaju svoje pristrane stavove?

Svesni smo važnosti medija u promoviranju jugoslovenskog identiteta. Mediji se za razliku od društvenih mreža ne obraćaju samo istomišljenicima, nego široj zajednici. Narodni pokret Jugosloveni ima savremen press-biro, koji pokušava da novinarima i urednicima redakcija ponudi materijal koji je aktuelan i potencijalno zanimljiv čitaocima. Najveći broj članaka o pokretu i kampanjama su objavili pristrani mediji koji nemaju puno simpatija za rad pokreta, ali je presudna bila aktuelnost i relevantnost poslatog teksta. Oni su nam svojim stavovima samo davali na aktuelnosti. Profesionalne medijske kuće su uglavnom objavljivale tekstove u celosti ili prenosili agencijsku vest. Dok su intervju i dodatna objašnjenja tražili progresivni mediji poput vašeg nedeljnika.

Neki hrvatski mediji, reagirajući na jednu akciju Narodnog pokreta Jugosloveni, tijekom koje su bili izlijepljeni plakati sa zvijezdom petokrakom, komentirali su kako je ta ista petokraka 'odgovorna' za razaranja mnogih mjesta u Hrvatskoj i BiH.

Ko god tako komentariše, ne zna ili ne želi da zna da u ratu postoje zloupotrebe. Trobojka sa petokrakom je zastava mira, časti i slobode, izgradnje zemlje, bratstva i jedinstva, a nikako razaranja. Razaranja je bilo u cilju uništavanja jugoslovenske ideje, pogotovo u Bosni i Hercegovini. Korišćenje i zloupotreba petokrake nema nikakve veze sa jugoslovenstvom i Jugoslavijom.

Petokraka, kao simbol, ima kompleksnu povijest. U bivšoj Jugoslaviji ona je predstavljala zajedništvo, antifašizam

i socijalističke ideale. Međutim, nakon raspada Jugoslavije njen značaj se promijenio. Tijekom ratova devedesetih petokraka je postala kontroverzna. Neki je vide kao simbol agresije, drugi kao simbol otpora. Različiti narodi imaju različite interpretacije. Ljudi reagiraju na simbole na temelju vlastitog iskustva i perspektive. Za neke, petokraka je povezana s patnjom i gubicima, dok je drugi vide kao dio svoje identifikacije. Kako to komentirate?

Petokraka je pre svega simbol slobode i borbe za slobodu. Negativna konotacija na ovim prostorima zasnovana je na eventualnim zloupotrebama u ratovima devedesetih, a na svetskom nivou je opterećena kao simbol imperijalističkih težnji Sovjetskog Saveza. Ne treba poistovetiti petokraku sa jugoslovenskom trobojkom koju baštini naš pokret i koja ima mnogo precizniju simboliku.

Trobojka sa petokrakom je simbol bratstva i jedinstva, borbe protiv fašizma, titoizma, jugosocijalizma, napretka i zemlje ravnopravnih naroda i narodnosti koja je bila priznata i poštovana u celom svetu. Za razliku od petokrake, trobojka sa petokrakom uglavnom nije zloupotrebljavana tokom ratova devedesetih zato što su je se zaraćene strane odrekle baš zbog spomenute simbolike, a posebno je zbog bratstva i jedinstva nisu koristile. Korišćene su uniforme bivše JNA koje su bile brojne i dostupne. Trobojka sa petokrakom izaziva samo pozitivne reakcije i komentare, sem u nacionalističkim narativima koji su prisutni u svim bivšim jugoslovenskim republikama. Petokraka je klasni simbol, zastava sa petokrakom je simbol naroda koji je prolio more krvi za slobodu i onog naroda iz himne 'dok za narod srce bije njihovih sinova'. Od tog naroda ne sme da bude važnija crkva ni partija.

Umjesto da se zaglavimo u krivnji, trebamo poticati dijalog i razumijevanje. Kako se nositi s prošlošću i kako izgraditi budućnost zajedno?

Pre svega treba krenuti od činjenica da u ratu nema nevine strane. Svi učesnici rata su i zločinci i žrtve, samo je pitanje trenutne uloge na terenu. Dok god svi narodi ne prihvate da su i predstavnici njihovih naroda činili zločine, o pomaku u prevaziženju tog dela prošlosti neće biti govora. Nakon svakog rata ta vrsta stigme se skida sa naroda jedino identifikovanjem zločinaca i, koliko je to moguće, njihovim procesuiranjima. Svaka država, kao sistem, ima sve podatke, i o zločinima pripadnika drugih, ali i svog naroda. Pitanje je samo da li postoji dobra volja vladajućih struktura. Za sada je ne vidimo.

Četnička zverstva

Iskreno, osobno ne bih baš tako pojednostavljivao pitanje zločina, jer mnoge žrtve nisu imale opciju izbora neučestvovanja u sukobu. Kako komentirate pokušaje rehabilitacije četničkog pokreta?

Nema se tu šta komentarisati. Istorijske činjenice su potpuno jasne. Četnici i DRAŽE MIHAILOVIĆA i KOSTE MILOVANOVIĆA su bili kolaboracionističke snage. Kao i o zverstvima ustaša, Nemci i Italijani su uredno vodili dokumentaciju i o četničkim zverstvima i saradnji. Nema govora o dva antifašistička pokreta, a pogotovo o četničkom antifašizmu. Međutim, u svim postjugoslovenskim društvima prisutna je ta vrsta revizije istorije, ali niti jedan 'dokaz' zagovornika rehabilitacija nikada neće proći metode istorije kao nauke.

Istorijske činjenice su potpuno jasne. Četnici Draže Mihailovića i Koste Milovanovića su bili kolaboracionističke snage. Nema govora o dva antifašistička pokreta, a pogotovo o četničkom antifašizmu

Kako biste odgovorili onima koji tvrde da je vaša kampanja 'Ima nas' samo simbolična gesta bez stvarnog utjecaja?

Vidite, često im na društvenim mrežama postavljamo pitanje zašto nas, ukoliko smo zaista bez uticaja, toliko napadaju i čine nas još vidljivijima i, naravno, ostajemo bez odgovora. Čak i ovaj intervju pokazuje da kampanja 'Ima nas' i te kako ima uticaja na društvo u celini. A odgovor njima bio bi: 'Samo vi radite svoj posao.'

Odakle vam finansije za aktivnosti?

Sve aktivnosti finansiramo sredstvima lokalnih aktivista u gradovima gde se aktivnosti obavljaju. Postoje primeri dobre prakse vođenja kampanje oskudnim sredstvima. Dobro isplanirana aktivnost podržana medijima višestruko prevazilazi uložena sredstva. Lako je izračunati koliko je koštala sarajev-

ska akcija, odštampano je 25 plakata u kolor printu sa korišćenjem gradskog prevoza. Složićemo se da su za naše aktivnosti presudni posvećenost i organizaciona i tehnička znanja aktivista, a ne finansijska konstrukcija.

Kakvi su vam planovi za budućnost?

Nastavićemo sa povezivanjem i jačanjem naše zajednice u bivšim jugoslovenskim republikama kao jedinstven pokret. Kampanje 'Ima nas' i 'Izjasni se kao Jugosloveni', koje smo uspešno realizovali u Crnoj Gori i Srbiji, primenićemo u Makedoniji i BiH. Nadamo se uskoro i u Hrvatskoj. Naravno, u skladu sa administrativnim rešenjima i zakonima u tim republikama. Plan nam je da socijalizujemo našu zajednicu kroz borbu za priznavanje nacionalnih ili etničkih prava. Naše aktivnosti se ne uklapaju u izborne ciljeve, zavise isključivo od tempa realizacije naših ciljeva. ■

Експо удара темпо

Очекује се да ће Србија захваљујући инвестицијама у Београд Експо до 2027. године задржати високу разину страних и државних инвестиција, а тиме и четири до петпостотни годишњи раст БДП-а. Због тога сада неке одлуке не мора ломити преко кољена

ЕКОНОМСКИ раст Србије у првој половини ове године износио је 4,5 посто и био је међу највећима у Еуроци. Влада Србије је све своје прорачунске пројекције у 2024. утемељила на прогнози раста БДП-а од 3,5 посто. Но након раста од 4,7 посто у првом тромјесечју и 4,2 посто у другом, своју овогодишњу прогнозу подигла је на 3,8 посто, а нада се четирипостотном расту до краја године.

Економски стручњаци кажу да су у протеклих пет-шест година главни мотори економског раста Србије биле обилне стране и државне инвестиције, а у протеклих годину и кусур значајан допринос додала је и особна потрошња становништва. Главни економист рејтинг-агенције Фич Пол ГЕМБЛ у изјави за РТС-ово 'Око магазина' истиче да је диверзификација српске привреде ударни покретач њезина раста, односно чињеница да јој стране инвестиције не стижу само из Еуроци него са свих страна свијета, па се и њезина робна размјена одвија у више смјерова, иако се доминантно обавља с чланицама Еуропске уније. Србија, дакле, од сједења на више столица барем засад има економске користи. Српска економија је у протеклих десетак година просјечно годишње расла по стопи од око три посто, а да би брже почела смањивати заостатак за најразвијенијим еуропским економијама њезина би привреда требала расти за четири до пет посто годишње. Да би то постигла, економисти процјењују да би морала у дуљем раздобљу задржати садашњу високу разину прилива страних инвестиције и садашња висока државна улагања од седам посто БДП-а, али и створити увјете за зна-

чајнији раст инвестиција домаћих компанија. Засад у томе не успијева, иако се очекивало да би стране инвестиције могле за собом повући и домаће, макар и тако да их у прво вријеме ангажирају као своје добављаче.

Гембл очекује да ће Србија захваљујући инвестицијама у Београд Експо до 2027. године задржати високу разину страних и државних инвестиција, а тиме и четири до петпостотни годишњи раст БДП-а. То ће јој олакшати и очекивано добивање инвестицијског рејтинга до краја ове или почетка следеће године, јер ће се моћи јефтиније задуживати ради реализације државних инвестиција, па и оних за Експо. Како се одржавање Експоа 2027. поклапа с крајем мандата председника АЛЕКСАНДРА Вучића и садашње СНС-ове коалицијске владе, за стабилност њихове власти кључна ће бити динамика и ефикасност реализације страних и државних инвестиција вриједних око 18 милијарди еура, колико се планира уложити у одржавање специјализиране свјетске изложбе у Београду. Зато је за Вучићеву власт Експо постао ударна тема у њезиним вањскополитичким активностима. Већ сада је јасно да ће се у реализацији инвестиција за одржавање Експоа Србија понајприје ослонити на Кину и Француску, али се силно труди да им придода и САД и барем дио чланица ЕУ-а (Мађарска, Аустрија, Италија, Њемачка...) те партнере из арапских земаља.

Кина се због досадашњих инвестиција у српску инфраструктуру и енергетику готово подразумијева и као главни партнер у реализацији инвестиција за Експо, а слично је и с Француском након што су њезине компаније преузеле изградњу

и развој београдског метроа и аеродрома. Експо се провукао кроз низ споразума које су Србија и Кина потписале прољетос за вријеме посјете кинеског председника Си Ђинпинга Београду. Кинеске компаније су већ прионуле послу на изградњи објеката за његово одржавање. И за вријеме овогједног посјета француског председника ЕМАНУЕЛА МАКРОНА прецизираће се и француско судјеловање и инвестиције у Експо 2027. Вучић је о Експоу разговарао и с њемачким канцеларом Олафом Шолцом за вријеме његовог недавног кратког посјета Београду. Додуше, онако успут, јер је потписивање меморандума о сурадњи у експлоатацији и преради литија засјенило све друге теме.

И док се контуре страних и државних инвестиција у Експо углавном већ називу, о судјеловању и инвестицијама домаћих компанија углавном се шути, као да их неће ни бити. Судећи по томе, српске компаније пропустит ће и инвестицијски бум Експоа за свој раст и развој и већи допринос укупном економском расту Србије.

Ако је Фичов економист Гембл у праву, Србија је до 2027. године осигурала стабилан раст БДП-а од око четири посто под увјетом да успјешно заврши причу о Експоу. Са завршетком Експоа завршит ће и мандати председника Вучића и СНС-овој коалицијској влади. Тко год тада преузме власт, морат ће пронаћи нове покретаче привредног раста и развоја. Србија ће до тада захваљујући страним и државним инвестицијама знатно подићи квалитету своје прометне и енергетске инфраструктуре, па и ит сектора, здравства, знаности, образовања..., али ће и даље поприлично заостајати за развијеним еуропским

земљама. Како сада ствари стоје, не може рачунати да ће брже хватање прикључка моћи почети остваривати попут источно-еуропских чланица ЕУ-а користећи средства из еуропских кохезијских фондова, па ће се и даље морати ослањати на диверзификацију своје економије.

Као нове ступове економског раста Кина јој нуди стварање 'Заједнице са заједничком будућношћу у новој ери' чија би окосница била економска сурадња, Француска заједничка улагања у производњу нуклеарне енергије, а Њемачка заједничку експлоатацију и прераду литија. Притом је Њемачка увјерљиво највећи економски партнер Србије с највише директних инвестиција и отворених радних мјеста те највећом робном размјеном. Кина је, међутим, у посљедњих неколико година почела више инвестирати од Њемачке, а ускоро ће је и смијенити на врху као вањскопривредни партнер Србије. Француска за њима каска, али је у председничким мандатима Макрона и Вучића утростручила робну размјену са Србијом на око двије милијарде еура, а њезине инвестиције се сада рачунају у милијардама еура. Засад у јавности не циркулирају рачунице колико би 'Заједница Кине и Србије са заједничком будућношћу у новој ери' доприносила годишњем расту српског БДП-а. Непознато је и колико би евентуална заједничка француско-српска производња струје из нуклеарне електричне доприносила годишњем економском расту Србије. За њемачко-српску експлоатацију литија калкулира се с један до пет-шест посто раста БДП-а, овисно о томе да ли би њемачке компаније инвестирале само у отварање рудника или би уложиле и у отварање творнице батерија и у творницу електричних аутомобила. Њемачка понуда у пуном капацитету (рудник, творнице батерија и електричних аутомобила) осигурале би Србији оно што јој треба у наредних десетак година – годишњи привредни раст од око пет посто, да би достигла најразвијеније еуропске државе. Притом се Њемачкој, а с њом и Еуропској унији, највише жури да реализира пројекте експлоатације и прераде литија, поготово зато што јој и у Србији за вратом пуше Кина, која је већ далеко одмакла у производњи литијских батерија и електричних аутомобила. За Вучићеву Србију је повољна околност што захваљујући Експоу може рачунати на стабилан економски раст још неколико година па не мора ломити одлуке преко кољена, иако је с једне стране изложена њемачко-еуропском притиску да што прије омогући експлоатацију литија, а с друге побуњеним грађанима који се томе противе. ■

У склопу комплекса Експо 2027. планирана је изградња Националног ногометног стадиона (Фото: Антонио Ахел/ATAImages/PIXSELL)

Udruženi protiv roda

Vlast RS-a odustala je od donošenja zakona kojim se teško ubistvo žene kvalifikuje kao femicid. U tome su veliku ulogu imale konzervativne organizacije i udruženja

KAKO je grupa udruženja spriječila parlamentarnu diskusiju o Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama Republike Srpske?

— Iako je nacrt zakona usvojen jednoglasno, prijedlog da se teško ubistvo žene kvalifikuje kao femicid nije stavljen ni na dnevni red – priča TANJA VUKOMANOVIĆ, poslanica u Narodnoj skupštini RS-a. Ona objašnjava kako je Vlada RS-a propustila mogućnost da u roku od šest mjeseci pripremi Prijedlog zakona koji bi dospio u parlamentarnu proceduru.

— Nikako ne mogu da razumijem kako bilo ko može da ima drugačiji pogled na nasilje. U ovom slučaju na nasilje nad ženama. Podržavali vi feminizam ili ne, nikako ne možete izbjeći činjenicu da su hiljade žene ubijene upravo zato što su žene i to se mora nazvati pravim imenom – govori Vukomanović za Novosti. Po njoj, organizacije koje su se borile protiv usvajanja Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama, u kome se prvi put spominjao i femicid, ujedinilo je neznanje.

— Ovaj zakon štiti porodicu, štiti je sve članove porodice, omogućavao policijskim službenicima da brže reaguju na terenu, bilo da je u pitanju nasilje nad muškarcima, ženama ili djecom. To što su žene u preko 90 odsto slučajeva žrtve i što broj slučajeva sa najgorim ishodom raste je činjenica. Sve je propalo navodno zbog navodne tradicije. Da li to znači da je nasilje nad ženama dio naše tradicije? Argument udruženja da će uvođenje riječi 'femicid' u zakonodavstvo narušiti tradicionalnu porodicu je apsurdan. Mi ne uvodimo pojam femicida, femicid postoji, zvali ga tako ili ne. Ko god se bunio protiv ovog zakona jednostavno ne zna protiv čega se borio, a gore od galame onih koji su se bunili jeste ćutanje nadležnih u Republici Srpskoj. Ministarstvo porodice kao da ne postoji jer se ponaša kao da je nasilje nad ženama privatna stvar – zaključuje Vukomanović.

BRANKICA SPASENIĆ, novinarka portala Mondo BiH, ističe da su stavovi pojedinih udruženja iz RS-a u vezi sa terminologijom 'rodni identitet' doveli do povlačenja zakona iz procedure.

— Uprkos namjeri i otvorenosti zakonodavca i dijela javnosti da se, na kraju krajeva, diskutuje i o pojmu roda, njegovoj definiciji, povlačenju paralele između pojmova pol i rod itd., stavovi predstavnika ovih, mahom tradicionalnih udruženja koja se bave pitanjima porodice i roditeljstva, tokom javnih

rasprava pokazali su se potpuno isključivi, konzervativni i kategorični – kaže Spasenić za Novosti.

Udruženja su nastojala da marginalizuju i obezvrijede važnost zakonskih izmjena kojima je pokušana što bolja zaštita žrtava nasilja u porodici u RS-u, koje su u 90 odsto slučajeva žene, između ostalog i kroz realizaciju hitnih mjera udaljenja iz stana, a koje bi na licu mjesta donosili policajci.

— Umjesto očekivanog unapređenja pravne regulative kroz uvođenje pojma femicida, kao najekstremnijeg oblika nasilja nad ženama zbog njihovog rodnog identiteta i uloge, Republika Srpska se čak vratila korak unazad jer je rodni identitet nedavno izbačen iz Krivičnog zakonika. Koliko je to porazno za žene žrtve nasilja dovoljno govori statistika. U RS-u godišnje se prijavi oko 1200 slučajeva nasilja u porodici u kojima su nesrazmjerno više žrtve žene – zaključuje Spasenić.

SRĐAN PUHALO, socijalni psiholog, kaže da antirodne pokrete ujedinjuje protivljenje onom što nazivaju 'rodnom ideologijom'. Preciznije, ujedinjuje ih neznanje da rod i pol nisu ideologija, nego fakti i termini koje precizirano koristi nauka.

— Tu je veoma važno objasniti da je izvor autoriteta antirodnih pokreta objašnjen tradicijom, tj. pretpostavkom da je negdje zapisano da postoje samo dva pola i da je to nepromjenjivo. Ujedinjuje ih otpor prema liberalizmu, prema onom što odstupa od binarnih, patrijarhalnih principa, a potom netolerancija prema tome i pokušaj da druš-

tvo vrata u vrijeme kada je takvo mišljenje bilo dominantno, pod parolom tradicije i porodice – kaže.

U regiji je retorika antirodnih pokreta identična i praćena nacionalnim, vjerskim i religijskim konotacijama.

— Okupljaju se oko zanemarivanja onog što misle jedni o drugima mimo toga, a to je vidljivo u okupljanju koje organizuje ORBAN. Srbi, Hrvati i Bošnjaci tako zaboravljaju što su ratovali jedni protiv drugih, što su ubijali jedni druge, jer to ostave po strani pomoću ovih inicijativa – ističe Puhalo.

Teorija zavjere o svjetskom planu uništavanja porodice za koju se antirodni pokreti navodno bore je plod neokonzervativizma u kome se afirmišu tradicionalne vrijednosti i tradicionalna porodica.

— U antirodnim pokretima misle da danas nije dobro i prirodno to što se dešava, jer se mora vratiti glas religije. S jedne strane, činjenica je da je porodica u krizi, ali ne zato što postoje rodni identiteti. Oni to banalizuju i daju jednostavna rješenja i koncepte, a tvrde da će sve biti drugačije ako se ukine pojam roda, pola, seksualnog identiteta. Riječ je o finoj koordinaciji vlasti, crkve i antirodnih pokreta – kaže Puhalo.

Vlast je taj zakon predložila jer je BiH potpisnica Istanbulske konvencije pa ima obaveze prema tome. Da te obaveze ne bi bile

ispoštovane, navodno su glasnogovornici naroda podigli glas protiv definicija roda, pola i seksualnog identiteta.

— Problem nije što se oni bune, nego to što vlast u RS-u bez ikakvog otpora prihvata sugestije, uvjerenja i stavove tih pokreta, a to je ono što ipak ne možemo nazvati argumentima – govori Puhalo.

Odluka partija koje imaju vlast je da se prihvati prijedlog nevladinih organizacija i udruženja, jer vlast nije imala hrabrosti da bilo šta preduzme, smatra on.

— Vlasti to opravdaju činjenicom da se rod, pol i seksualni identitet ne štite ustavom, čime šalju jasnu poruku da rod, pol i seksualni identitet nisu primarno zaštićeni pri zaštiti ljudskih prava. Vlast jedva čeka da to ignoriše, prihvati kao nevažno, pod krinkom poštovanja slova zakona i ustava koji se predstavljaju kao nepromjenjivi – zaključuje Puhalo.

Namjena, ili čak nenamjerna, netačna interpretacija roda, feminizma i LGBT pokreta okuplja zajedno sve antirodne pokrete, smatra JELENA JEVDENIĆ, glavna i odgovorna urednica Impuls portala.

— Kao i u svim pokretima, tako i u antirodnim pokretima ne pokreće sve njih isti impuls. Mislim da postoje oni koje vodi mržnja i oni koje vodi strah. Jedni znaju šta rade, drugi ne baš, osim što sprovode, pravo vojnički, naredbe vođa, bez mnogo pitanja. Ono što je na prvu vidljivo je radikalna desničarska retorika, želja za kontrolom žena, naročito religija kao jedini ispravan način življenja, homofobija, u suštini, borba protiv ljudskih prava i sloboda, ali samo protiv onih koje njima ne odgovaraju. Nerijetko se služe spinovanjem, a to je baš bilo vidljivo dok je trajala hajka na novi zakon, koji zahvaljujući galami dvadeset ekstremnih desničarskih organizacija nije prošao u skupštinsku proceduru – ističe Jevdendić.

Ona smatra da su crkva i vlast pokazale preveliku podršku udruženjima koja su propagirala neuvrštavanje femicida u Krivični zakonik. Čak je predsjednik RS-a MILORAD DODIK u januaru na svom X profilu objavio da je 'neprihvatljivo da se na mala vrata uvodi rodna ideologija' i da podržava organizacije koje su na krajnje bezobrazan način spinovala nacrt Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama, podsjeća Jevdendić.

— Crkva je uvijek bila zainteresovana za kontrolu nad ženskim tijelom, tako da je uloga crkve, nekad direktno, a često indirektno preko antirodnih udruženja, svakako bitna. Apostrofiraju krilaticu 'tradicionalna porodica', iako ne postoji definicija porodice kao takve, a takva krilatica je dobra za stvaranje panike u društvu. Vlast i crkva često je koriste u svojim izlaganjima protiv nepostojećeg neprijatelja – govori Jevdendić i dodaje da je u patrijarhalnom društvu kontrola žene jedan od stubova koji ga održava.

— Nacionalistička podjela radikalne desnice nije više toliko jaka kao što je bila. Iako su ovi pokreti došli kod nas, nisu izvorno naš produkt, no vidljivo je kako su se brzo primili. Naše društvo je podložno zabranama, cenzuri, neprihvatanju drugačijeg... Ekstremni pokreti rastu paralelno s ekonomskim krizama, to je jasno, a vlast, posebno kao što je naša, blagonaklono na njih gleda – kaže Jevdendić.

No ovo je samo još jedna borba za branioce ljudskih prava i sloboda u BiH.

— Nije lako pregovarati s onima koji bi da nas vrata u srednji vijek, niti se izboriti s količinom dezinformacija koje uglavnom potiču na mržnju. U međuvremenu, vlast će da radi ono što najbolje radi, a to je da se fokusira na pljačku ove države i enormno bogaćenje, dok im ovakvi pokreti dođu kao korisni idioti – zaključuje Jevdendić. ■

JULES BOYKOFF OI mogu pomoći oživljavanju aktivističkih zajednica

Velik dio sigurnosne arhitekture korišten je protiv aktivista na ulicama Pariza. Antiolimpijska aktivistička skupina Saccage 2024 organizirala je turneju po području Saint-Denis koje je jako gentrificirano zbog Igara. Planirali su običan obilazak za novinare, ali policija je banula i uhitila aktiviste. Nisu učinili ništa protuzakonito

JULES BOYKOFF američki je znanstvenik, pisac i bivši profesionalni nogometaš. Profesor je političkih znanosti na Sveučilištu Pacific i autor šest knjiga o politici i povijesti Olimpijskih igara, od kojih je najrecenziranija 'Čemu služe Olimpijske igre?' (Bristol University Press, 2024.). Boykoff se ovih dana vratio u SAD nakon izvještavanja s Olimpijskih igara u Parizu, a za intervju ga hvatamo putem Zooma.

Osvrnimo se na recentne Olimpijske igre i vaše iskustvo u Parizu. Što vam je bilo u fokusu tijekom ovih igara?

Svjedočili smo nevjerojatnim sportskim izvedbama na ovim Olimpijskim igrama. SIMONE BILES je bila fenomenalna. Svidjelo mi se kako su Biles i JORDAN CHILES odale počast brazilskoj gimnastičarki REBECI ANDRADE. Bio sam na Stade de Franceu na dan kada je palestinska trkačica na 800 metara LEJLA ALMASRI postavila nacionalni rekord i to je bilo stvarno uzbuđljivo. Međutim, novinarski posao koji radim s DAVEOM ZIRINOM za The Nation razlikuje se od sadržaja

koji proizvode *mainstream* mediji, barem u SAD-u. Iako nas je zanimalo sport i pažljivo smo pratili naše omiljene sportaše i sportašice, više od toga zanimala su nas događanja daleko od stadiona, život običnih ljudi. Moj način istraživanja Olimpijskih igara više od 15 godina u fokusu ima upoznavanje ljudi u gradu domaćinu, pripadnika radničke klase koji si nikada neće moći priuštiti ulaznicu za igre, ali na koje itekako utječu Igre u njihovom gradu. Zirin i ja smo išli uokolo po Parizu, upoznavali razne ljude i puno toga smo naučili.

Saznali smo, primjerice, da je policijski aparat u Parizu golem. Bilo je zapanjujuće koliko je policijski rad intenzivan i neposredan, policajci s vojnim naoružanjem ležerno su šetali ulicama. Iako se uspio izbjeći terorizam, velik dio iste sigurnosne arhitekture korišten je protiv aktivista na ulicama Pariza. Antiolimpijska aktivistička skupina Saccage 2024 organizirala je tzv. toksičnu turneju po području Saint-Denis koje je jako gentrificirano zbog Igara. Planirali su običan obilazak za novinare, ali prije nego što su novinari i aktivisti uspjeli doći do lokacije sastanka – ja sam bio tamo

– policija je banula i uhitila aktiviste. Nisu učinili ništa protuzakonito, organizirali su potpuno nenasilan događaj, informativnu turu. Ipak, policija ih je privela, i ponovno su to učinili kada su pokušali organizirati drugu toksičnu turu.

Za koje druge događaje i priče s Igarom smatrate da su zaslužili veću medijsku pozornost?

Uoči Igara, snage sigurnosti su protjerale brojne beskućnike s ulica i poslale ih u različite kampove i gradove diljem Francuske. Mnogi od tih ljudi su odmah ili ubrzo deportirani. Neki su se na kraju vratili u Pariz jer su im ondje resursi i prijatelji. Jedne sam večeri išao na teren s organizacijom Médecins du Monde, bili smo mala ekipa s prevoditeljima za arapski i paštunski. Ljudi koji žive na ulicama rekli su nam da im je život postao puno teži za vrijeme Igara. Susreli smo se i s maloljetnicima bez pratnje, većinom iz zapadne Afrike, koji su nam rekli da im je teško doći do hrane tijekom Igara. Uglavnom su se skrivali svih tih dana, a policija bi ih svakog dana probudila u pet

ujutro i rekla im da napuste lokaciju na kojoj spavaju.

Još jedna priča o kojoj bih volio da smo čuli više je činjenica da se surfersko natjecanje na ovim Olimpijskim igrama održavalo na Tahitiju. Bivša francuska kolonija bila je pritom primorana sagraditi novi toranj za promatranje natjecanja. Postojao je i ranije toranj u Teahupo'u koji se koristio za natjecanja, s kojeg su suci, fotografi i snimatelji mogli imati dobar pogled. Funkcionirao je sasvim dobro, ali organizatori Olimpijskih igara zaključili su da im treba veći toranj, kako bi imali najbolje snimke i fotografije za svijet. Započeli su s izgradnjom novog tornja, a kad su dovezli teglenicu, uništila je koraljni greben. Moglo se čuti škripanje, gnječenje grebena ispod teglenice. Lokalci su vrištali u agoniji i objavljivali video snimke uništenja na internetu. Uvreda je za Tahiti što su ih Francuzi prvo natjerali da održe surfersko natjecanje ondje, a zatim uništili koraljni greben kojem je potrebno oko 5.000 godina da naraste do sadašnjeg standarda.

Klasna pristranost i volonteri

Sa Zirinom ste pisali i o akcijama koje su sportaši poduzimali tijekom Igara, poput onih alžirskog i palestinskog tima, koje mnogi novinari nisu popratili. Recite nam više o tim akcijama.

Tijekom svečanosti otvaranja alžirski je tim napravio prekrasnu gestu, bacili su ruže u rijeku Seinu u čast svima koje je francuska policija ustrijelila, a mnoge i utopila, u riječi 1961. godine. Bila je to posljednja godina alžirskog rata za neovisnost od Francuske, a u Seini je ubijeno najmanje 120 ljudi. Francuski dužnosnici pokušali su sve zataškati. Takav čin sportaša je moćan i progovara o kolonijalnom odnosu koji je bio u punom cvatu i na ovim Igarima.

Ako razmišljate o tome što se događalo u Gazi tijekom Olimpijskih igara, prvo možemo uzeti u obzir činjenicu da je Izrael posve prekršio olimpijsko primirje i nije zaustavio napade u Gazi, pa čak ni na Zapadnoj obali, što je trebao učiniti. Ali ostavimo to po strani na trenutak, razmisлите samo kako je bilo palestinskim sportašima sudjelovati na igrama dok je njihova zemlja i dalje bombardirana, a članovi obitelji u opasnosti. Mentalna snaga koja je bila potrebna ljudima poput FADIJA DIBA, paraolimpijca iz Gaze, da se pripreme za nastupe – to je priča koja je mogla biti jako zanimljiva svijetu, ali nisu se postavljala takva pitanja, barem ih nisu postavljali novinari koji su sa zapada kao i ja. U SAD-u je pitanje palestinske slobode i sigurnosti već dugo tema o kojoj je vrlo teško govoriti. Tradicionalno postoji ogromna podrška Izraelu, bio Izrael u pravu ili u krivu.

Ipak mislim da su OI uspjele malo unaprijediti neke od tih rasprava, ljudi su se pitali kako se Izraelu može dopustiti sudjelovanje kada je ono što rade u Gazi tako strašno i očigledno. Sve to trenutačno ne pomaže ljudima u Gazi. Još uvijek su bombardirani i žive veoma nesigurno. A da budem jasan – SAD bi mogao spriječiti napade i odbiti slati oružje. Ali, cjelokupni narativ se ipak pomalo mijenja na način koji bi nas dugoročno mogao usmjeriti prema pravdi. Na ulicama Pariza također je bilo puno antiolimpijskog i propalestinskog aktivizma. To je trend koji sam primijetio s Olimpijskim igrama, da se aktivisti koji rade na različitim pitanjima, bilo da je riječ o policijskom nasilju, stanovanju ili okolišu, pokreću tijekom igara i koriste globalni pijedestal za povezivanje i organiziranje oko pitanja do kojih im je stalo.

Jeste li nakon ranijih Olimpijskih igara nastavili pratiti neke od tih pokreta? Jesu li neki uspješni zaživjeti dugotrajnije?

Moje istraživanje o Olimpijskim igrama započelo je u Vancouveru, uoči Zimskih olimpijskih igara 2010. godine. Ono što sam vidio u Vancouveru bilo je zanimljivo jer su

U istraživanju časopisa Nature Sustainability znanstvenici su promatrali 16 različitih instalacija Olimpijskih igara tijekom razdoblja u kojem je MOO sve više govorio o tome koliko su igre zelene. Otkrili su da se održivost igara s vremenom pogoršava

se povezali aktivisti iz vrlo različitih skupina kako bi zajedno radili tijekom Igara. Stalno su prosvjedovali tijekom igara. A kad sam ih pratio nakon Olimpijskih igara, saznao sam da nastavljaju raditi zajedno na različitim problemima, da su Igre za njih bile ključno događanje koje im je pomoglo da se bolje upoznaju, da izgrade međusobno povjerenje.

Na taj način Olimpijske igre zapravo mogu pomoći u oživljavanju aktivističkih zajednica unutar grada domaćina. Posebno bih istaknuo Rio de Janeiro, gdje su aktivisti radili zajedno uoči OI-ja 2016. godine, a također i Svjetskog nogometnog prvenstva koje je održano 2014. Ta dva događanja doista su im omogućila da se upoznaju i nastave surađivati. Ali to nije automatski recept. Lokalnim aktivistima je potrebno puno truda i rada. Borba grassroots aktivista protiv olimpijskih moćnika uvijek je borba Davida protiv Golijata.

Kad govorimo o radu i trudu i sportskim spektaklima diljem svijeta kroz godine, radnice i radnici koji održavaju infrastrukturu za natjecanja i brinu se da sve prođe glatko često su potplaćeni i rade u teškim uvjetima. S kakvim ste se radničkim pričama susretali tijekom Igara u Parizu?

U Parizu je bilo jako zanimljivo jer imaju jaku kulturu sindikata, i sindikati su iskoristili Igre kako bi se izborili za svoje članove. Bilo da je riječ o željezničarima, smetlarima ili policijskim sindikatima, svi su uspješno prijetili radničkim akcijama. Olimpijske igre mogu predstavljati priliku za akciju za organizirane radnike, ali morate biti organizirani i spremni poduzeti ozbiljne akcije

koja prijete neometanom funkcioniranju natjecanja.

Unutar sportskih krugova također postoje pomaci prema sindikalnom udruživanju. U važnom istraživanju 'Olimpijska komercijalizacija i kompenzacija igrača' koje su proveli Sveučilište Toronto Metropolitan i Global Athlete 2019. promatralo se prihode koji se ostvaruju u mnogim sportovima, poput NBA-ja, engleske Premier lige ili Nacionalne lige američkog nogometa. Zaključak je da su zbog jakih sindikata u tim ligama sportaši dobivali između 45 i 60 posto prihoda koje su te lige ostvarile. Na Olimpijskim igrama, gdje doista ne postoje jaki sportski sindikati, sportaši dobivaju

Policijska aktivnost i rasno profiliranje već su intenzivni u Los Angelesu, a Olimpijske igre neće pomoći. Grad nema ni dobar prometni sustav i ima velik problem sa zlostavljanjem beskućnika

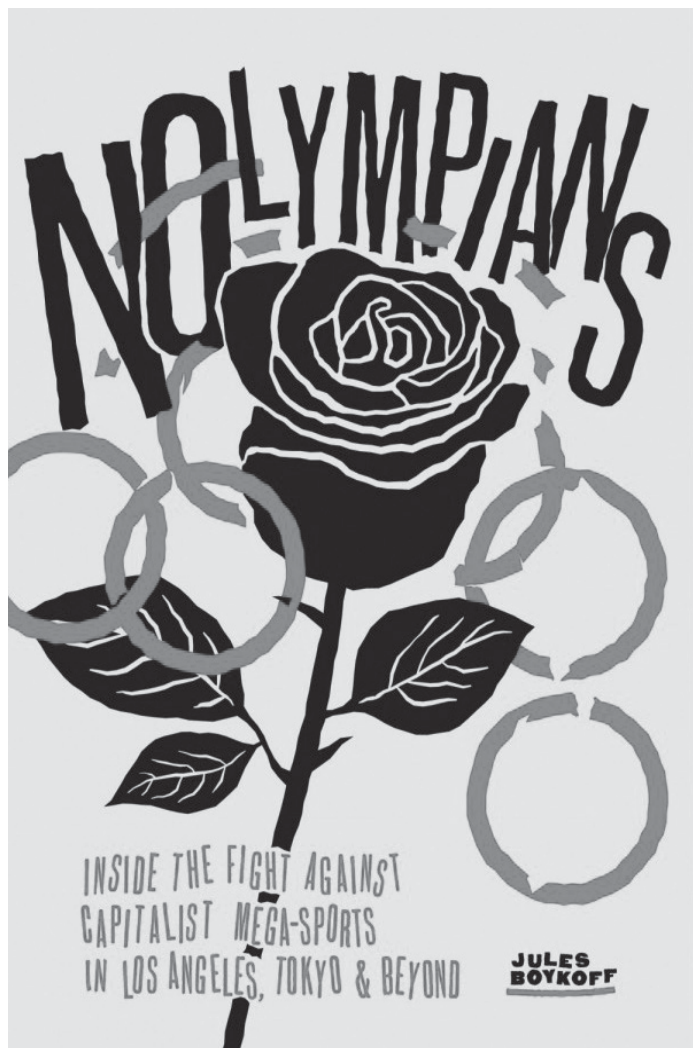
oko četiri posto prihoda, a manje od jedan posto izravno. Sportaši počinju gledati te brojke i pitati se – a zašto mi ne dobivamo svoj dio? Vidjeli smo neke korake prema sindikalnom udruživanju unutar atletike i plivanja, i bit će zanimljivo vidjeti kako će se to dalje odvijati. Na ovim je igrama Svjetska atletika, vladajuće tijelo za atletiku, osvajačima zlatne medalje počela nuditi 50.000 dolara. Postoji mogućnost za značajne dobitke za sportaše, i kada je u pitanju novac, i kada je u pitanju njihova sigurnost, ali za to je potrebno organiziranje.

S druge strane, nešto o čemu se premalo govori u kontekstu Olimpijskih igara jest da funkcioniraju uz pomoć brojnih volontera. Ako slušate Međunarodni olimpijski odbor, reći će vam da je to olimpijski duh, da ti ljudi daju svoje vrijeme nečemu za što vjeruju da je veće od njih samih. Ne kažem da to nije istina, ali sigurno je zgodno za kompaniju vrijednu više milijardi dolara kao što je Međunarodni olimpijski odbor, da ne moraju svim tim ljudima platiti ništa za njihovo vrijeme i trud. Dodatno, razmišljajmo o tome tko zapravo može volontirati. Ako radiš dva posla samo da preživiš, hoćeš li moći volontirati na Olimpijskim igrama? Naravno da nećeš. Dakle, postoji stvarna klasna pristranost u tome tko može, a tko ne može volontirati na igrama.

OI kao stroj za nejednakost

Još jedan aspekt o kojem ste opširno pisali tijekom godina su klimatske promjene i

Naslovnica knjige Julesa Boykoffa iz 2020. koja govori o aktivizmu i potencijalnim problemima OI-ja u Los Angelesu 2028.

utjecaj Olimpijskih igara na okoliš. Kakvo je stanje s time?

Olimpijske igre su među najekstremnijim primjerima *greenwashinga* (manipulativni zeleni marketing, op. a.) u sferi sporta. U istraživanju koje je 2021. objavio časopis Nature Sustainability europski znanstvenici su promatrali 16 različitih instalacija Olimpijskih igara tijekom vremenskog razdoblja u kojem je Međunarodni olim-

pijski odbor sve više govorio o tome koliko su OI zelene. Ono što su otkrili jest da se održivost igara s vremenom pogoršava. Francuska zaslužuje priznanje za neke korake koje je napravila kada je riječ o zaštiti okoliša. Izgradili su više biciklističkih staza u gradu. Većina ljudi je do olimpijskih objekata išla podzemnom željeznicom. Stavili su više veganskih opcija u Olimpijsko selo. Koristili su reciklirane materijale za sjeda-

la u novoj plivačkoj areni. Ali nisu stvorili održive Igre.

U Parizu smo intervjuirali okolišnu znanstvenicu MADELEINE ORR, autoricu knjige 'Zagrijavanje: Kako klimatske promjene mijenjaju sport', koja nam je kazala da je ideja o održivim Olimpijskim igrama oksimoron, jer su igre jednostavno prevelike. Sudjeluje više od 10.500 sportaša i stalno se dodaju novi sportovi umjesto da se njihov broj počne smanjivati. Po meni bi svaki sport s konjem trebao ići pa-pa. Suludo je stavljati te konje na letove oko svijeta. Osim toga, tko si može priuštiti dresuru konja, što je nešto kao konjski balet? Održavanje konja u takvom stanju košta najmanje 60 tisuća dolara godišnje.

Također, kada se kreira oznaku ugljičnog otiska za OI, često se ne uključuje do 85 posto emisija, ne računaju se ljudi poput mene i drugi novinari i turisti koji dolaze na igre. Mislim da će Los Angeles biti veliki poziv na buđenje na ovom planu, jer će se Olimpijske igre održati u najtoplijem ljetnom periodu. To je zato što NBC-ju, velikoj televizijskoj kući u SAD-u, nije u interesu da se Olimpijske igre održe kasnije, jer bi se počeo ometati raspored natjecanja američkog nogometa, a oni ne žele takvu vrstu konkurencije.

Često ste opisivali Olimpijske igre kao stroj za nejednakost, koji u svoj pogon uzima i zatim pojačava probleme koji već postoje u gradu domaćinu. Koji su neki od tih problema u LA-ju i što možemo očekivati od tamošnjih Olimpijskih igara?

Los Angeles je zanimljiv jer ima bogatu olimpijsku povijest. Velik dio te povijesti izgrađen je na čvrstim temeljima mita. Ako pogledate Olimpijske igre 1984., a intervjuirao sam desetke ljudi iz LA-ja o tim Olimpijskim igrama, zapanjujuće je potpuno rasno sjećanje na igre. Ako ste relativno imućna bijela osoba iz Los Angelesa, postoji šansa da ćete imati stvarno pozitivnu uspomenu

na te Igre. Ali ako niste bijela osoba i u to ste vrijeme bili u Los Angelesu, velika je vjerojatnost da nećete imati tako bajan pogled na te igre. Brojni ljudi iz crnačkih i smeđih zajednica u Los Angelesu pričali su mi da je zvuk kojeg se najviše sjećaju bio zvuk helikoptera koji je kasno noću nadlijetao njihov kvart i nadzirao ih. Ili su mi kazivali da je njihovo susjedstvo postalo zatvorena policijska zona iz koje nisu mogli izaći.

Na mnogo načina, Los Angeles danas tvrdi da je drugačiji grad. Rekli su da će ovo biti jeftina i privatno financirana Olimpijada. Ali ako pogledate cijenu, nevjerojatno je koliko je već porasla. Godine 2017., kada je Los Angeles prvi put licitirao za igre, rečeno je da će koštati samo 5,3 milijarde dolara. Ubrzo nakon toga podigli su cijenu na 6,9 milijardi dolara. Rekao bih da je sada oko devet milijardi, ako računate sigurnosne troškove. Kažu da će biti privatno financirano, ali upravo smo ovog mjeseca saznali da 500.000 dolara iz gradskog proračuna ide samo za postavljanje olimpijskih zastava u gradskoj vijećnici.

Što je sa sigurnošću? DONALD TRUMP obećao je da će se učiniti sve što je potrebno. A on ne štedi na takvim stvarima. Ovo je prilika koja se pruža jednom u generaciji za ljude koji upravljaju sigurnosnom infrastrukturom na lokalnoj i nacionalnoj razini da dobiju sva posebna oružja i izglasaju zakone koji inače ne bi mogli proći. Bilo je govora o korištenju uređaja za prepoznavanja lica na svim mjestima za ulaznice. Tako bi se mogla upogoniti rasijalizirana sigurnosna arhitektura, kao i normalizirati njezino napredovanje. Policijska aktivnost i rasno profiliranje već su intenzivni u Los Angelesu, a Olimpijske igre neće pomoći. Grad nema ni dobar prometni sustav i ima velik problem sa zlostavljanjem beskućnika. Nadam se da će se gradonačelnica KAREN BASS trgnuti i da će gradska vlast shvatiti da imaju četiri godine da se počnu ozbiljno hvatati ukoštac s tim problemima. ■

KULT

URNI

ŠTAB

VIDA

kanal koji vidi ono
što drugi ne žele vidjeti

gledajte
na YouTube
kanalu Vida

Pošto karta za litij?

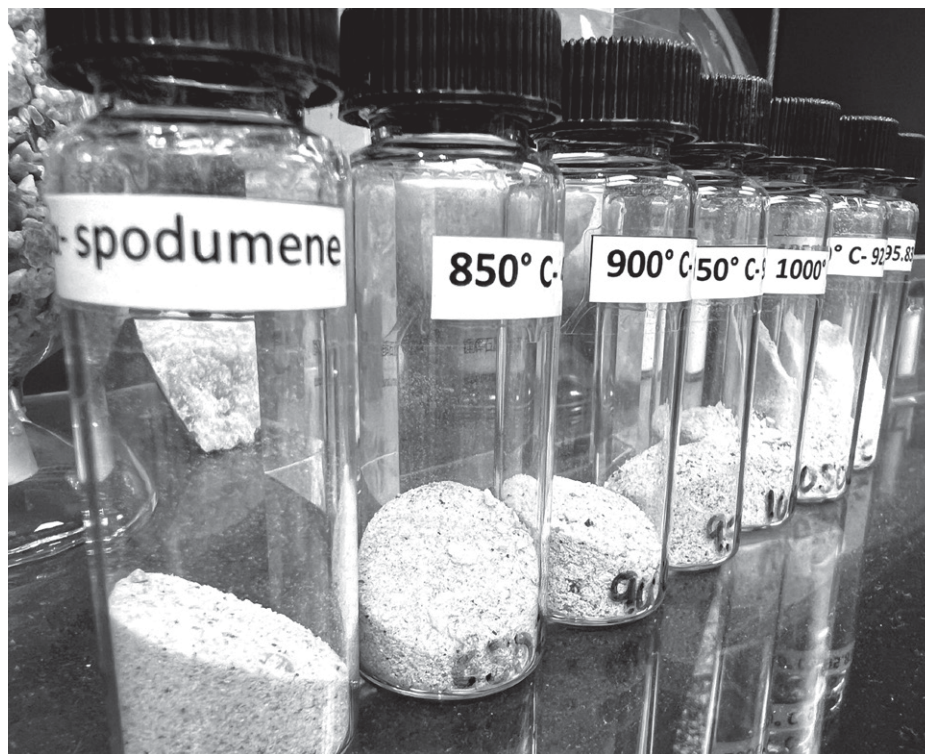
Litij se naziva 'bijelim zlatom' jer je jedan od ključnih materijala pri izradi baterija za skladištenje električne energije. Međutim, za svaku tonu izvađene litijeve rude emitira se 15 tona ugljičnog dioksida u okoliš i potroši oko pola milijuna litara vode

PUT u pakao popločan je dobrim namjerama. Ta izlizana fraza nije ništa više izlizana od ploča kojima je popločan taj put. Uvijek iznova, iz malih i velikih želja ljudi i država radaju se projekti u kojima moguće dobiti zasjenjuju sve moguće negativne posljedice. Oni pak koji narušavaju idiličnu sliku pitajući za pojašnjenja ili argumentima dovode u pitanje opravdanost tih projekata postaju sumnjiva lica koja najčešće rade 'protiv države i naroda'.

U Sjedinjenim Američkim Državama, na lokaciji Thacker Pass u Nevadi, nalazi se ogromno nalazište litijeve rudače. Korporacija Lithium Americas već je dobila dozvolu za rudarenje na površini od oko 73 kvadratna kilometra. Ta odluka izazvala je snažnu reakciju lokalnog stanovništva i aktivista, jer bi rudarenje izazvalo nestajanje flore i faune na tom stepskom habitatu. Podzemne bi vode nestale ili bile zagađene do neupotrebljivosti za bilo koji oblik života. Početkom prošle godine na sudovima su odbijene tužbe lokalnih stanovnika i izgradnja rudnika upravo se odvija. Prema procjeni kompanije, rudnik će započeti s radom 2026. i davati litija za milijun električnih vozila godišnje, kroz period od 40 godina.

Većina stanovništva tog područja pripadnici su nekoliko indijanskih naroda. Paiute i Šošoni čine većinu. Oni tu zemlju smatraju svetom, jer tamo leže kosti njihovih predaka ubijenih u masakru koji su američki vojnici počinili tokom XIX. stoljeća. U okolici se nalaze stari rudnici iz kojih se do 1970 vadila živa. U tom periodu došlo je do velikog skoka u broju oboljelih od raka među njima. Ti napušteni rudnici i dalje ispuštaju toksične materije u okoliš. Kako kaže bivši direktor državne agencije Nevada Department of Wildlife: 'Kad se guske u preletu spuste na tlo tih rudnika, idućeg su jutro mrtve.' Sada toj regiji i stanovništvu prijete nova potencijalna opasnost. Lithium Americas dobili su dozvolu jer SAD želi ubrzati zelenu tranziciju i prelaz na električna vozila. To su moguće dvije velike ploče na onom putu s početka teksta.

Čitirat ću CAYTE BOSLER, mladu znanstvenicu iz Columbia Climate Schoola koja se bavi istraživanjima okoliša: 'Sve dok smatramo da su valjana prava korporacija da uništavaju prirodne habitate, nije siguran nitko kome je stalo do života u svijetu bogatom pjevom ptica, bogatom zdravom povezanošću s planetom i međusobno. Budućnost se krade u ime zelene energije pod lažnom pričom o održivosti i sigurnosti. Najmanje što mogu učiniti oni koji odobravaju i profitiraju od ove nove ere ekstrakcije energije jest imati dovoljno dostojanstva da nazovu 'zelenu energiju' onim što ona jeste: više smrti i uništenja.'

Litijeva ruda spodumen iskopana u zapadnoj Australiji (Foto: Melanie Burton/Reuters/PIXSELL)

Iza sintagmi 'zelena energija' i 'zelena tranzicija' u cijelom se svijetu razvijaju projekti koji su sa stanovišta očuvanja okoliša vrlo upitni i opasni. Planet Zemlja gubi dnevno oko 200 životinjskih, biljnih i drugih vrsta. Za 80 posto gubitaka odgovorna je industrija rudarenja.

Litij se danas naziva 'bijelim zlatom' jer je jedan od ključnih materijala pri izradi baterija za skladištenje električne energije i

Iza sintagmi 'zelena energija' i 'zelena tranzicija' razvijaju se projekti koji su sa stanovišta očuvanja okoliša vrlo upitni i opasni. Planet Zemlja gubi dnevno oko 200 životinjskih, biljnih i drugih vrsta. Za 80 posto gubitaka odgovorna je industrija rudarenja

potom njene upotrebe u transportu i drugim djelatnostima. Time bi se ubrzalo postizanje neovisnosti o fosilnim gorivima i, tako se priča, usporio ili zaustavio proces porasta temperature planeta zbog klimatskih promjena. One su, kako znamo, uglavnom posljedica spaljivanja fosilnih goriva i emisije ugljičnog dioksida u atmosferu. Međutim, za svaku tonu izvađene litijeve rude emitira se 15 tona ugljičnog dioksida u okoliš i potroši oko pola milijuna litara vode. Ta voda se vraća u okoliš, ali sad onečišćena mnogim toksičnim tvarima.

Litij se uglavnom rudari iz stijena i slanih podzemnih voda. Također, i voda koja je nusproizvod geotermalnih elektrana može biti bogata litijem. U svakom slučaju, bez obzira na to gdje i u kojoj formi se nalazi litij, za njegovo vađenje treba jako puno vode. Danas se 60 posto litija dobiva procesiranjem rudača. Najvažnija je litijeva rudača spodumen (LiAl(SiO₃)₂) jer sadrži visok postotak, oko osam posto, litijevog oksida Li₂O.

Koji je tipičan postupak ekstrakcije litija iz rudače? Nakon vađenja, rudača se mrvi i peče na 1100 stupnjeva Celzija. Zatim se hladi na 65 stupnjeva, melje i peče na 250 stupnjeva, uz prisutnost sumporne kiseline (H₂SO₄). Cilj je da se dobije litijev sulfat, jer je taj spoj litija topiv u vodi.

Tko išta zna o sumpornoj kiselini svjestan je koliko je ona agresivna, posebno prema organskoj materiji. Ekstrakcija litija očigledno zahtijeva i velike količine te ki-

seline, bilo iz tvornice direktno vezane uz procesno postrojenje bilo transportirane iz udaljenih izvora. Već i sam njezin transport nosi određeni rizik, zbog mogućih havarija bilo na cesti bilo na željezničkim prugama.

Litijev sulfat može se zatim prevesti u formu litijevog hidroksida, ukoliko se želi upotrijebiti za izradu nikal-mangan-kobalt (NMC) baterija. One imaju veći kapacitet i uglavnom se koriste za električna vozila. Druga je mogućnost konverzija litijevog sulfata u litijev karbonat kojim se izrađuju litij-željezni fosfat (LFP) baterije. Njihova je prednost u niskoj cijeni proizvodnje i u većem broju ciklusa pražnjenja i punjenja.

Neke procjene kažu da će se u bliskoj budućnosti rudarenje litija morati udesetorostručiti. Pa da pogledamo kako stojimo s njegovim rezervama. Prema procjeni Američkog geološkog instituta, u svijetu ima oko 26 milijuna tona litijevih rezervi. Od toga Čile ima daleko najviše, oko 9,3 milijuna. Slijede Australija sa 6,2, Argentina s 3,6 i Kina s tri milijuna tona. Ostatak je razbacan po kontinentima.

Evropa nije do sada bila intenzivno istraživana. Za sada se zna da određene rezerve postoje u Portugalu, Njemačkoj, Austriji, Češkoj, Finskoj, Srbiji i Španjolskoj. U našem neposrednom susjedstvu lijepo se može vidjeti s koliko se entuzijazma vlade i stanovništvo odnose prema mogućem rudarenju.

Nagli porast broja električnih vozila ne bi mogla pratiti postojeća proizvodna i transportna struktura električne energije. Kapaciteti su u zaostatku za potražnjom. Povećanje proizvodnje električne energije za punjenje električnih vozila još će se neko vrijeme morati oslanjati na fosilna goriva, a povećanje transportnih kapaciteta na značajno povećanje proizvodnje bakra, kako za dalekovode tako i za elektromotore. Sve će to zahtijevati vrijeme, pa će u špicama prometa kakve su bile na našim autocestama ovog ljeta kapaciteti za punjenje biti daleko manji od potražnje. Čini se da entuzijazam u široj populaciji za kupnju električnih automobila postepeno pada, barem za upotrebu na dužim putovanjima.

Ključne su odluke na vladama pojedinih država i vodstvima kompanija koje se bave proizvodnjom litija. Ukoliko se ne nade balans između šteta i dobiti, a tu političari moraju donositi dobro informirane odluke, možemo se naći u situaciji u kakvoj se sigurno nitko ne želi naći. Akcije aktivista kojima se zahtijevaju odgovori na bitna pitanja vezana uz utjecaj rudarenja na određenoj lokaciji na život ljudi i okoliš u cjelini moraju se uzimati odgovorno i na njih dati precizni odgovori bazirani na činjenicama dobivenim znanstvenim metodama. ■

INTERNACIONALA

Izrael i genocidne radnje

Nekadašnji izraelski vojnik i vodeći povjesničar genocida Omer Bartov smatra kako više nije moguće negirati da je cilj izraelske kampanje uništenje ili prisiljanje stanovništva Gaze na odlazak

UBRZO nakon Hamasovog napada na Izrael koji je poduzet 7. listopada prošle godine i u kojem je ubijeno više od 1.200 ljudi, diljem svijeta započele su žestoke rasprave o karakteru surove izraelske osvete. Odnosno, raspravlja se o pitanju može li se pohod – u kojem je prema izvještajima ubijeno više od 40 tisuća ljudi, dok je najveći dio gusto naseljenog teritorija srušen sa zemljom – okarakterizirati kao genocid. Isplati se skrenuti pažnju na poduži tekst OMERA BARTOVA, objavljen sredinom kolovoza na portalu britanskog lista Guardian. Bartov je izraelsko-američki povjesničar, vodeći stručnjak za pitanja Holokausta i genocida te autor niza knjiga. Rođen je u Izraelu, borio se 1973. u Jomkipurskom ratu kao zapovjednik čete, a potom je u Oxfordu doktorirao s temom indoktrinacije njemačke vojske i zločina počinjenih u Drugom svjetskom ratu na istočnom frontu. Većina Nijemaca je do 1980-ih smatrala kako je Wehrmacht vodio 'pristojan' rat, dok su genocid proveli SS i Gestapo. Trebalo je dugo da Nijemci osvijeste do koje su mjere njihovi očevi i djedovi iz Wehrmachta sudjelovali u masovnom ubijanju. Bartov je istraživao kako su vojnici internalizirali nacističku ideologiju, po kojoj podljudske slavenske mase predvođene podmlukim boljševičkim Židovima prijetu Njemačkoj i ostatku civiliziranog svijeta uništenjem. Stoga Njemačka ima pravo i dužnost da na istoku stvori 'životni prostor' te desetkuje i porobi tamošnje stanovništvo. Nakon što je 1987. izbila prva Intifada, tadašnji izraelski ministar obrane JICAK RABIN pozvao je izraelsku vojsku (IDF) da 'polomi ruke i noge' mladih Palestinaca koji su je gađali kamenjem. Zgroženi Bartov upozorio ga je pismom da IDF kreće istim putem indoktrinacije kao i njemačka vojska nekada. Nakon 7. listopada prošle godine je

sve što je Bartov naučio o ratu, genocidu, nacizmu, antisemitizmu, Holokaustu i istrebljenju civilnog stanovništva 'postalo bolnije relevantno nego ikad ranije'.

Izraelsko se društvo nije ni počelo oporavljati od šoka Hamasovog napada. Duboko je potreseno osjećajem nesigurnosti i napuštenosti. Kao posljedica, zavladaše dvije osnovne tendencije. Prva je kombinacija bijesa i straha te potpuno nepovjerenje u pregovore ili političko rješenje. CARL VON CLAUSWEITZ upozorio je kako rat bez jasnog političkog cilja vodi u bezgranično uništenje. U Izraelu rat sada prijeti postati cilj po sebi. Takav pristup 'može u konačnici voditi samo ka samouništenju', ističe Bartov. Druga dominantna izostanak je ikakve empatije za Palestince: 'većina, čini se, ne želi ni znati što se u Gazi događa'. Mediji su ispunjeni vijestima o pogrebima poginulih herojskih vojnika i procjenama o broju 'likvidiranih' Hamasovaca, dok se informacije o civilnim žrtvama predstavljaju kao dio neprijateljske propagande. Dok su još 1982. stotine tisuća Izraelaca prosvjedovale protiv masakra Palestinaca u Sabri i Šatili, koji IDF nije počinio ali je omogućio, danas pred onim što IDF u ime izraelskih građana čini u Gazi vladaju potpuna indiferentnost i šutnja. Izraelci su fokusirani na vlastite traume, strah i bijes. Izrael mora pobijediti, bez obzira na cijenu, njegovo pravo na postojanje mora pobijediti i nad pravdom – 'onima koji sumnjaju u te odabire, kao alternativa se predstavlja Holokaust, ma koliko za ovaj trenutak bio nebitan'. Još je 1956. MOŠE DAJAN definirao kako Izrael mora živjeti u neprestanoj borbi – 'jer ako nam mač ispadne iz šaka, naši životi bit će sasječeni'. To je rečenica koju je 8. listopada citirao izraelski predsjednik IZAK HERCOG.

Velik dio teksta Bartov je posvetio nedavnom susretu s izraelskim studentima na Sveučilištu u Beršebi. Ogorčeno su prosvjedovali protiv njega kao nekog tko je potpisao peticiju protiv aparthejda na Zapadnoj obali te krajem 2023. upozorio na genocidne namjere izraelskih vođa, no prihvatili su raspravu. Više njih nedavno se vratilo iz Gaze,

gdje su bili kao vojnici. Mnogi su duboko traumatizirani, a ukazivali su da nisu ubojice te da je IDF najmoralnija vojska svijeta – 'ali bili su također uvjereni da je bilo kakva šteta počinjena ljudima i građevinama u Gazi potpuno opravdana, da je to sve Hamasova krivica jer ih je koristio kao štitove'. Bartova su njihovi pogledi podsjetili na one njemačkih vojnika u Drugom svjetskom ratu: nakon što je internaliziran pogled na boljševike kao podljude (*Untermenschen*), odnosno na pripadnike Hamasa kao ljudske životinje, a na šire stanovništvo kao nešto manje od ljudi i nevrijedno prava – 'vojnici koji promatraju ili čine zlodjela teže ih pripisati ne vlastitoj vojsci ili samima sebi, nego neprijatelju'. Konkretno, 'ako su Hamasovci počinili masakr u kibucu, to znači da su nacisti. Ako mi bacimo bombu od 900 kilograma na izbjegličko sklonište i ubijemo stotine civila, to je krivica Hamasovaca jer su se u skrivali u blizini. Nakon toga što su nam učinili, nemamo izbora nego da ih iskorijenimo. Nakon toga što smo mi učinili njima, možemo samo zamisliti što bi nam učinili ako ih ne uništimo. Jednostavno nemamo izbora.' Bartov citira brojne izjave dužnosnika poput ministra obrane JOAVA GALANTA, bivšeg premijera NAFTALJA BENETA, aktualnog BENJAMINA NETANJAHUA ili zamjenika predsjednika Kneseta NISIMA VATURIJA, koji govore o 'ljudskim životinjama', 'nacistima', o potrebi da se Gazu izbrise s lica zemlje te poubija sve njene stanovnike 'prije nego što oni poubijaju nas'. Predsjednik Herzog dodijelio je pohvalnicu 95-godišnjem veteranu koji je rekao da treba 'izbrisati njihovo sjećanje, obitelji, majke i djecu'. To je logika beskrajnog nasilja – koja 'dopušta uništenje čitavih populacija i istovremeno daje osjećaj da je to bilo posve opravdano. To je logika bivanja žrtvom – moramo ubiti njih prije nego što oni ubiju nas, kao što su prije učinili – a ništa ne snaži nasilje više nego što to čini pravednički osjećaj bivanja žrtvom'.

Bartov je 10. studenog u New York Time-su napisao kako vjeruje 'da nema dokaza da se u Gazi trenutno odvija genocid, iako se vrlo vjerojatno odvijaju ratni zločini i zločini protiv čovječnosti' te dodao da je ključno reagirati prije nego što se genocid odvije. U međuvremenu je postao uvjeren da 'barem od IDF-ovog napada na Rafah počinjenog 6. svibnja 2024. više nije moguće negirati da Izrael provodi sistematske ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocidne radnje'. Napad na koncentrirano stanovništvo, velik dio kojeg je IDF već više puta nasilno preselio, 'ukazuje na to da je ultimativni cilj čitavog poduhvata od samog početka bio učiniti Gazu nenastanljivo, a njeno stanovništvo oslabiti do tog stupnja da ili umre ili pobjegne. Kao što formulira UN-ova konvencija o sprječavanju genocida iz 1948., Izrael djeluje 's namjerom da uništi, u cijelosti ili djelomično' palestinsko stanovništvo u Gazi 'kao takvo, ubijanjem, nanošenjem ozbiljne štete ili nametanjem životnih uvjeta koji bi trebali dovesti do uništenja grupe'. Bartov tekst završava promišljanjem o tome hoće li ikada biti moguće da se Izrael odrekne sve nasilnijih, militantnijih i rasističkih aspekata svog postojanja, odnosno hoće li se ikad moći reimaginerati kao nacija zasnovana na slobodi, pravdi i miru. Završava molitvom da će se takvi glasovi konačno podići.

■ Jerko Bakotin

KRATKO I JASNO

Represija pod krinkom

Apelacioni sud u Beogradu 27. kolovoza održao je završno ročište. U roku od mjesec dana treba odlučiti da li će prihvatiti odluku Višeg suda da se novinar, reditelj i aktivista Andrej Gnjot izruči vlastima u Bjelorusiji, i to zbog navodne utaje poreza. Na suđenju se potenciralo da je ovo politički slučaj – zašto?

LUKAŠENKOV režim sve češće zloupotrebljava fiskalnu politiku kao oružje političke represije. U bjeloruskim zatvorima trenutno se nalazi najmanje 18 političkih zatvorenika uhapšenih pod sličnim optužbama. One su često samo fasada, dizajnirane tako da daju privid legaliteta nečemu što je politički motivirano procesuiranje, sa ciljem da se ušutkaju aktivisti, novinari i svi drugi koji se protive režimu. Korištenje ekonomskih optužbi dozvoljava bjeloruskim vlastima da ove slučajeve smjeste u sferu kriminala, što optuženima otežava obranu, ali ujedno otežava i reakcije međunarodne zajednice i organizacija. Takva taktika pomaže režimu da izbjegne direktne optužbe za političku represiju. Ipak, tu praksu osudile su brojne međunarodne organizacije. Visoki komesar za ljudska prava Ujedinjenih nacija i specijalni izvjestitelj o Bjelorusiji vrlo su zabrinuti i potvrdili su da se ekonomske optužbe koriste kao oružje za politički progon, za kršenje ljudskih prava i međunarodnih pravnih standarda.

Mislite li da bi dobri bilateralni odnosi Srbije i Bjelorusije mogle uticati na konačnu odluku suda?

Da, oni bi mogli imati ključnu ulogu. Srbija održava bliske veze sa Bjelorusijom, što može uticati na vlasti u Srbiji da postupi po zahtjevu za izručenje. Konačna odluka bit će test nezavisnosti pravnog sistema u Srbiji i posvećenosti međunarodnim standardima.

Brojni aktivisti i kulturni radnici širom svijeta izrazili su podršku Andreju te uputili pismo Apelacionom sudu i ministarki pravde Maji Popović sa pozivom da zauzastave izručenje. Andrej je imao podršku i ispred suda, gdje su se okupili novinari, ruski antiratni aktivisti i građani. Koliko vam to znači?

Vrlo smo zahvalni i impresionirani podrškom koju je ANDREJ dobio. Ona je od neizmjerne važnosti i demonstrira snažnu međunarodnu solidarnost i globalno priznanje potrebe zaštite ljudskih prava. Takva podrška ne samo da osnažuje Andrejeve moral, već služi i kao poziv vlastima u Srbiji da dobro razmotre čitav ovaj slučaj.

■ Dejan Kožul

Pokapanje mrtvih u Rafahu, siječanj 2024. (Foto: Middle East Images/ABACA)

Macron vs. Mélenchon

Macron odbija imenovati lijevog premijera, pa umjereni ljevičari žele koalirati s centristima i riješiti se Jean-Luca Mélenchona, no on je izveo vješt manevar. Francuskoj drami ne nazire se kraj

Čeka li ga Corbynova sudbina
– Jean-Luc Mélenchon (Foto:
Lafargue Raphael/ABACA)

FRANCUSKA politička sapunica ovih se dana vraća u centar medijske pozornosti. Nakon tro-tjednog 'olimpijskog primirja' oko kojeg su se složili svi veći politički akteri, na dnevni red se ponovno vratilo pitanje izbora novog premijera (a time i vlade) Francuske republike. Francuski predsjednik EMMANUEL MACRON pripomogao je nastavku drame kada je 26. kolovoza odlučno odbacio mogućnost imenovanja premijera, odnosno premijerke iz redova ljevičarskog saveza Novi narodni front. Macron pritom nije odbacio samo konkretnu kandidatkinju NNF-a – umjerenu ljevičarku

LUCIE CASTETS – već je dao do znanja da na premijersku poziciju ne planira imenovati nikoga iza čije kandidature stoje stranke ljevice. Francuski je predsjednik svoju odluku pravdao navodnim političkim realizmom. Prema njegovom shvaćanju, s obzirom na to da nitko izvan NNF-a nije spreman podržati Castets, njenoj bi vladi najvjerojatnije odmah bilo izglasano nepovjerenje. Naime, iako u Francuskoj premijera imenuje predsjednik republike prema vlastitom nahođenju, parlament ima ovlasti srušiti vladu u bilo kojem momentu. Stoga je očito da se u trenutnoj situaciji traži kompromisni kandidat; pitanje je samo koja će strana biti spremna na veće ustupke.

Premda bi se na prvu ruku moglo činiti da Novi narodni front – kao relativni pobjednik srpanjskih izbora – ima najbolju pregovarač-

ku poziciju, kompleksni i često nepovjerljivi odnosi unutar same koalicije itekako otežavaju položaj francuske parlamentarne ljevice. Kao ključno se pitanje nameće uloga stranke Nepokorena Francuska (La France insoumise, LFI) JEAN-LUCA MÉLENCHONA. Antineoliberalni, populistički i blago euroskeptični LFI osvojio je 72 mandata na izborima i time postao vodeća snaga unutar NNF-a, no Mélenchonova oštra i često beskompromisna retorika nije LFI-ju stvorila mnogo prijatelja – ni unutar, ni izvan koalicije.

Francuski centristi predvođeni samim Macronom LFI vole nazivati strankom 'radikalne ljevice', kako bi naglasili navodnu sličnost te stranke s ekstremno desnim Nacionalnim okupljanjem (Rassemblement national, RN) MARINE LE PEN. Proglašavanjem LFI-a tek drugim licem istog 'radikalnog' problema, oko te se stranke želi stvoriti *cordon sanitaire* – sa sve više uspjeha, čak i na ljevici. Na umjerenom, odnosno desnom krilu Novog narodnog fronta sve se češće mogu čuti kritike LFI-ja i pozivi na njegovu marginalizaciju.

Kao lice unutar-frontovske opozicije Mélenchonovoj stranci posljednjih se tjedana nametnuo RAPHAËL GLUCKSMANN, vođa centrističke stranke Place publique. Glucksmann je nedavno u intervjuu tjedniku Le Point otvoreno izjavio da se francuska ljevica treba riješiti Mélenchona na isti način na koji su se britanski Laburisti svojevremeno riješili svojeg socijalističkog lidera JEREMYJA CORBYNA. S njime su se složili brojni članovi drugih frontovskih stranaka, ponajprije socijalisti i komunisti. Očito je da Mélenchonovi protivnici time otvaraju vrata formiranju koalicije s Macronovim centristima. Kritike na Mélenchonov račun bile su još glasnije prije dva tjedna, kada je zaprijetio da će pokrenuti proceduru opoziva predsjednika Macrona ako ovaj odbije Castetsino imenovanje. S tim se Mélenchonovim ultimatumom nije složio nitko – pa ni sama Castets – a LFI je zadobio auru nemogućeg koalicijskog partnera. Međutim, prošloga je vikenda došlo do obrata: Mélenchon je izjavio da je spreman podržati formiranje vlade bez ijednog ministra iz redova LFI-ja. Na taj je način lopticu prebacio na Macronov teren, čije se uporno odbijanje Castetsine kandidature sada može shvatiti i kao akt političke samovolje.

Kraj francuske političke drame i dalje se ne nazire. Jasno je samo da francuska ljevica možda neće moći kapitalizirati izbornu pobjedu. Ako se lijevi front raspadne, Macronov izborni gambit u konačnici bi mogao polučiti rezultate.

■ Marko Faber

PERSONA NON GROATA

Foto: Wikimedia
Commons/Bob Ramsak

Prošlog vikenda u Bristolu je održan glazbeni festival 'Act 1,5'. Naslov aludira na klimatski sporazum iz 2015. s ciljem zadržavanja globalnog zagrijavanja ispod 1,5 stupnjeva Celzija. Nastupao je i planetarno poznati sastav Massive Attack, čiji je frontmen ROBERT DEL NAJA klimatski aktivist kritičan prema muzičkoj industriji. Bend je broj kamiona potrebnih za prijevoz opreme za vlastite nastupe sveo s 25 na dva. 'Neki misle da je cijela poanta našeg sektora govoriti ljudima o (klimatskoj krizi), kao da to nije jedno od globalnih pitanja o kojima se najviše izvještava. Ne trebamo razgovarati – moramo djelovati u skladu s tim', poručio je Del Naja.

■ J. B.

dotad zvalo. U indijskim selima, po kojima se Silicijska dolina posljednjih godina širi, sada možemo pratiti slične, ali čak i kratkoročno manje lukrativne scenarije. Microsoft tako gradi podatkovni centar u Mekagudi, selu u južnoj indijskoj državi Telangana, za koji se očekuje da će početi raditi nagodinu. Oko 70 posto centra je izgrađeno, ali je u julu s radovima zapelo jer je korporacija upala u probleme sa seoskim vijećem.

Grupa lokalnih stanovnika podnijela je peticiju protiv Microsofta u kojoj tvrde da je kompanija nezakonito zauzela zemljište izvan granica svog posjeda i industrijski otpad iskopala u obližnje jezero Tungakunta. Navode da praksa Microsofta i sličnih kompanija u okrugu šteti egzistenciji životinja i ljudi te traže da indijska vlada ograniči i nadzire djelovanje tih kompanija. Selo s oko tisuću stanovnika na periferiji je indijskog tehnološkog središta Hajderabada i među najvećim je proizvođačima mlijeka u okrugu. Posljednjih je godina proizvodnja mlijeka postala manje unosna jer troškovi proizvodnje stalno rastu, kako zbog nedostatka radne snage, tako i zbog sve lošije kvalitete tla. Na upit o optužbama stanovnika Mekagude, iz Microsofta su za portal Rest of World kazali da su udovoljili propisima i da imaju potrebne dozvole od relevantnih administrativnih odjela. Naveli su i da je Microsoft 'predan odgovornoj izgradnji i upravljanju podatkovnim centrima', kao i radu 'za dobrobit zajednice' te da 'njeguju lokalne ekosustave s projektima obnove i povećavaju opskrbu lokalnom obnovljivom energijom'.

U junu se Microsoft obvezao da će diljem svijeta koristiti sto posto obnovljive izvore energije do 2025. i da će do 2030. u svojim podatkovnim centrima postati vodno pozitivan, odnosno doprinositi više vode nego što je troši. U Mekagudi se, međutim, iz lokalnog proračuna investira u Microsoft, lokalne vlasti financiraju kanale za poplavne vode i izgradnju novog mrežnog voda za napajanje kako bi se ispunile potrebe za napajanjem podatkovnog centra nakon što bude dovršen. Pogon u Mekagudi dio je Microsoftovog plana za stvaranje masivnog čvorišta podatkovnih centara u državi Telangana. Centar će biti jedan od šest takvih objekata koje se planira razviti u sljedećih 15 godina. Uz Kinu, Indija je azijska zemlja u kojoj niče najviše takvih projekata, a izgradnja podatkovnih centara po Indiji predstavlja se kao krčenje puta prema tehnološkom suverenitetu zemlje. Japanski NTT Data, jedan od najvećih svjetskih operatera podatkovnih centara, već je izgradio 18 takvih objekata u Indiji. Pitanje je o kakvom se i čijem točno (tehnološkom) suverenitetu radi, jer se u Indiji u ovoj domeni ređaju samo strane korporacije, ugrožavajući pritom egzistenciju lokalnih stanovnika i iscrpljujući okoliš. Prosječni podatkovni centar dnevno potroši količinu vode koja bi pokrila potrebe dnevne kućanske upotrebe za između 30.000 i 50.000 ljudi, a Indija je već pogođena toplinskim valovima i nestašicom vode. Velik je problem i odlaganje digitalnog i elektroničkog otpada, jedne od najbrže rastućih kategorija otpada na svijetu. Gospodarenje tim otpadom i dalje je neadekvatno i većinski outsorsano u Indiju i druge zemlje takozvanog Trećeg svijeta.

■ Ivana Perić

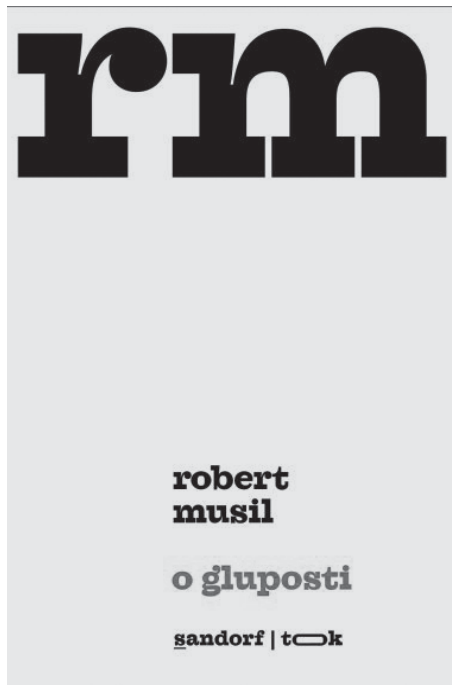
Silicijske doline Indije

KAD je 1970-ih zbog širenja tehnoloških kompanija za južni dio Zaljevskog područja San Francisca skovan naziv Silicijska dolina, iz upotrebe je iščeznuo naziv Dolina radosti srca, kao i voćnjaci po kojima se područje

Robert Musil: O gluposti

(s njemačkog preveo Andy Jelčić,
Sandorf, Zagreb 2024.)

PIŠE Dragan Jurak

Ljekovito filozofsko i
političko štivo

Iskoračiti iz područja gluposti

UPOZNATOM psihijatrijskom udžbeniku EUGENA BLEULERA iz 1923. odgovor na pitanje 'Što je pravednost?' – 'Da se kazni drugoga!' – navodi se kao primjer 'imbecilnosti'. Ni petnaest godina kasnije ROBERT MUSIL registrira vrijednosnu promjenu odgovora na školsko pitanje. U bečkom predavanju o gluposti koje je održao 11. ožujka 1937., a potom zbog velikog uspjeha 17. ožujka i 7. prosinca, Musil kao primjer kako se vremena mijenjaju ističe da je 'kaznjavanje drugoga' danas postalo temelj pravnog shvaćanja o kojem se mnogo raspravlja. Vani je hladna prosinačka večer. Nacizam se valja njemačkim svijetom; do *Anschlussa* Austrije preostalo je tek nekoliko mjeseci. Kaznjavanje neprijatelja, Židova, drugoga je u modi. Autor 'Čovjeka bez osobina' već je bježao sa suprugom iz Berlina pred nacistima. Uskoro će bježati i iz Beča. Predavanje o gluposti u Udruženju inženjera i arhitekata i pučkom visokom učilištu Volkshheim Musilov je junački *last stand*, posljednji otpor bujici koja se približava.

Sandorfova biblioteka malih knjižica Tök specijalno je malo mjesto domaćeg izdavaštva. Od dosadašnja četiri kola s trinaest naslova spomenimo samo 'Holokaust' CHARLESA REZNIKOFFA (urednik MARKO POGAČAR) i već smo dosta rekli. Druga knjiga četvrtog kola 'O gluposti' Roberta Musila (urednik MATKO SRŠEN) dolazi u paru s 'Kako se prave stihovi' VLADIMIRA MAJAKOVSKOG, potvrđujući prestiž 'male biblioteke'. Kratko predavanje (28 stranica) ukoričeno je pogovorom KLAUSA AMANNA i nadahnutim predgovorom Sršena s HEIDEGGEROM u prvom planu, i s mladim bečkim Židovom Brunom, koji se nakon večernjeg sukoba s naoružanom patrolom nacionalsocijalista sklanja među posjetiteljima predavanja, u drugom planu. Musil je govorio u vrijeme kada je govorio afekt, sirovost i

psovke, 'niža' i 'viša' glupost. U vrijeme kada je 'izvjesni niži srednji duhovni i duševni sloj' pod zaštitom stranke i nacije govorio 'mi' umjesto 'ja'; kada su se moderne slike napadale kišobranima a knjige bacale na pod, 'kao da se tako mogu lišiti otrova'; kada se, napokon, stvarao 'dojam da porast civilizacije i pripitomljavanje pojedinca treba izjednačiti proporcionalnim porastom necivilizacije nacija, država i saveza istomišljenika'. Svoje izlaganje Musil je zaključio riječima da je došao do granice s koje je nespreman ići dalje, 'jer još korak preko točke na kojoj stojimo i s područja gluposti, koje je čak i teorijski raznoliko, stigli bismo u carstvo mudrosti, pusto područje koje se općenito izbjegava'.

Predavanje 'O gluposti' bit će objavljeno u Beču u proljeće 1937. kao posljednja Musilova samostalna publikacija za života. Robert Musil umire u Švicarskoj u bijegu, poput ZWEIGA ili BENJAMINA, ne dočekavši kraje gluposti. U toj 1942. studena prosinačka večer iz 1937. mora da se činila tamnijom i nepreglednijom nego ikad. Ali kako to poentira Matko Sršen u predgovoru, student Bruno koji se sklonio u zgradu predavanja pobjeći će pred nacistima u Švedsku, da bi se u zemlju vratio nakon rata i postao BRUNO KREISKY, ministar vanjskih poslova i dugogodišnji kancelar Republike Austrije.

Ne trebamo u tom detalju tražiti veličinu Musilova predavanja, ali da, u tome je veličina Musilovih bečkih nastupa. Kao filozofski tekst i kao politički pamflet, 'O gluposti' je ljekovito štivo. Ali kao čin otpora, kao mjesto utočišta u mahnitim vremenima, on je spasonosan. Posljednji korak preko točke na kojoj je sa svojim tekstom stao Musil je učinio aktom osobne hrabrosti. ■

Živi i zdravi (r: Ivan Marinović)

(2023.)

PIŠE Damir Radić

Tihana Lazović kao
Dragana

Banalnost humora

Dosadan, proizvoljan i nevješto licemjerman film

ŽIVI I ZDRAVI', drugi dugometražni film IVANA MARINOVIĆA, pravi je postjugoslavenski proizvod – u njegovoj su produkciji sudjelovale sve bivše jugoslavenske republike osim BiH, koju je 'zamijenila' Češka. Većinski crnogorska koprodukcija s hrvatskim udjelom ponajprije u glavnoj glumici (TIHANA LAZOVIĆ) i istaknutom sporednom glumcu (GORAN BOGDAN), premijeru je imala prošle godine na festivalu A kategorije u Tallinnu, a nakon što je obišla niz regionalnih smotri (na Pulskom festivalu prikazana je u elitnom terminu u Areni) došla je i do redovne kinodistribucije u Hrvatskoj.

Marinović se bavi svadbom i stvarima oko nje u tradicionalnoj patrijarhalnoj balkansko-mediteranskoj crnogorskoj sredini, u kojoj su čast i običaji iznad svega. Čini to u formi komedije s dramskim tonovima i pritom se oslanja na valjda svaki mogući stereotip koji se može zamisliti, želeći istovremeno biti i populistički zabavan i idejno 'napredan'. Problemska situacija njegova filma kao da je prepisana iz neke holivudske romantične komedije – nesuđena mlada, samosvjesna i odlučna Dragana (Lazović), samo dva dana prije vjenčanja s dobroćudnim i povodljivim Momom (GORAN SLAVIĆ) od njega odustane, šokiravši i njegovu i svoju obitelj koje su mnogo uložile u raskošnu svadbu i kojima zbog tog njezinog čina prijete velika sramota. Stoga Momin otac Leso (MOMO PIČURIĆ), 'veliki patrijarh', izvrši pritisak na Draganinu obitelj te biva sklopljen dogovor da se svadba ipak održi, a da se mladenci razidu nakon nje. Dragana nevoljko pristane, dok Momo o *dealu* ne zna ništa, a kad usred svadbe dozna, doći će i do njegove transformacije...

Spoj populizma i 'naprednosti' Marinovićeva ostvarenja naišao je na poveću naklonost kritike, toliku da je kritičkijem gledatelju u to teško povjerovati. Naši kritičari filmu tepaju da je zabavan i inteligentan, dok ga potpisnik ovih redaka doživljava kao dosadan, proizvoljan i nevješto licemjerman. Dominantan komedijski žanrovski sloj trebao je biti urnebesno kaotičan, ali

Marinović nema redateljske kapacitete za to pa su mu tempo i ritam mlaki i usporeni te u takvim okolnostima banalnost (prizemnog) humora za kojim poseže jače dolazi do izražaja. Što se tiče proizvoljnosti, ona se odnosi na karakterizacijsko-motivacijsko-dramaturški kompleks: ako je mladino kao grom iz vedra neba odustajanje od vjenčanja opravdano kao naprosto jedan od mogućih žanrovskih motivskih postulata, kako objasniti i opravdati iznenadnu promjenu stava mladoženjine majke (SNJEŽANA SINOVČIĆ ŠIŠKOV) prema (ne)suđenoj snahi, kad iz čista mira, bez ikakve dramaturške i psihološke pripreme neprijateljstvo zamjenjuje ženska solidarnost, odnosno tvrda konzervativna pozicija u tren je oka smije njena liberalnom podrškom emancipaciji? Ili završni obrat, kad se shvati da je kritika patrijarhata zapravo u službi njegove afirmacije? Dragana je, naime, bila odustala od Mome jer je (ženski?) slab, a vratila mu se kad je promijenio ploču i postao (muški) jak te odlučila s njim, pravo tradicionalno, osnovati obitelj, zbog čega je dakako zaslužila poštovanje njegova oca, u ovom tekstu već tituliranog kao 'vrhovnog patrijarha'. Kao što je uostalom Draganina kuma Mila (DRAGANA DABOVIĆ), na riječima emancipirana žena, 'u praksi' pala na Momina patrijarhalnog kuma Zdravka (Goran Bogdan). Komedijski uzus? Ako jest, krajnje je stereotipian i svakako ideologiziran, a ne životno realističan.

Najbolji sastojak filma jaka je glumačka ekipa na čelu s uobičajeno uvjerljivom Tihanom Lazović, a jedini njezin slabiji član, začuđujuće, jest Goran Bogdan čiji je kum Zdravko vjerojatno najbezličniji i najsuvišnji lik koji je u karijeri igrao; no reklo bi se da je to više do režisera i scenarista Marinovića nego do samog glumca. Uglavnom, 'Živi i zdravi' veliko su razočaranje, a paralele koje su neki kritičari vukli s poetikom velikog Živka Nikolića potpuno su promašene. ■

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Zlato na Rogozni

PIŠE Sinan Gudžević

Nekoliko ljudi iz sela na Rogozni s kojima sam razgovarao jako su usplahireni, zabrinuti su i nezadovoljni. Predsjednik Vučić je, kažu, izjavio kako u Rogozni leži 170 tona zlata, koje će otkopavati i otkopati australijska firma. To će zlato, po Vučiću, preporučiti cio ovaj kraj, otvoriti ljudima radna mjesta, i to pa to, pa opet to

ZLATNO doba čovječanstva bilo je bez zlata, zlato je bilo je nepoznato Zlatnom dobu. Za zlato se saznalo tek u Gvozdeno doba. Tada je zlato postalo osnova za trgovinu i trampu, a bilo je osnova i za rat. Tako stoji u starih pisaca, to u 'Poslovima i danima' kazuje HESIOD, tako stoji i kod OVIDIJA. Hesiod, doduše, ne spominje zlatno doba, spominje zlatni ljudski naraštaj. Bilo da je doba, bilo da je naraštaj, zlato im stoji u nazivu. Čudno je da se zlato, uzrok ratova i zala, uzima za naziv doba u kojem ničega toga nije bilo, ni zlata.

Zlato ovoga ljeta vuče misao na planinu Rogoznu. Između Golije i Rogozne smjestio se Novi Pazar i nekoliko sela čije stanovništvo curi u Pazar ili u široki svijet. Na Goliju stižu vijesti i glasovi o pripremama za kopanje rude na Rogozni. Stižu i glasine, vrijeme je takvo da su glasine pouzdanije od vijesti. Stvar izgleda beznadežno zapečaćena i bukvalno nepovratna: glasovi su složni u ocjeni da vlasti u Srbiji, a to, po tim glasovima, uglavnom znači da predsjednik VUČIĆ, imaju dogovor, a možda i ugovor sa nekakvom australijskom firmom da ova počne iskopavanja na Rogozni. Probijaju se putevi i asfaltiraju, drndaju i brundaju kamioni i sve one naprave koje se nazivaju mehanizacija. Nekoliko ljudi iz sela na Rogozni s kojima sam razgovarao jako su usplahireni, zabrinuti su i nezadovoljni. Predsjednik Vučić je, kažu, izjavio kako u Rogozni leži 170 tona zlata, koje će otkopavati i otkopati ta australijska firma. To će zlato, po Vučiću, preporučiti cio ovaj kraj, otvoriti ljudima radna mjesta, i to pa to, pa opet to. Uz zlato se spominju i ogromna nalazišta bakra, ovoga ima na hiljade tona, ali se bakar ne spominje rado, radije se nekako preskače. Spominju se i olovo i cink, tiho i tiše, da ne tamne sjaj zlatu. Poneki od ljudi mi je pokazao parcelu u kojoj će bušilica ili bager ili buldožer kopati. Radnici koji se ovoga ljeta po tom terenu motaju šutljivi su, skupe su im riječi.

Novinari i urednici povremeno objave kako Srbiju 'trese zlatna groznica'. U decembru 2022. predsjednik Vučić je objavio kako je 'Srbiju Bog pogledao', jerbo je kod Žagubice (daleko sjevernije od Rogozne) otkrivena zlatna žila, te će taj nerazvijeni gradić zadesiti svijetla budućnost kad mu iz tamnih dubina ispod Crnog vrha na zemljinu površinu bude izvučeno pa onda žeženo to zlato. Crni vrh ima i na Rogozni (Crnih vrhova ima, naravno, dosta), a ima na Rogozni i brdo Žežnica. Ono je vjerovatno onomatološka svojta nekadašnjeg rudnika Žežna na Rogozni odakle se iskopavalo pa peklo i talilo ono što se iskopalo. Žežna se prvi put spominje u prvoj polovini 16. stoljeća, ona je ostala u turskim dokumentima, u kasnijim je nema, te bi se moglo smatrati kako se žeženjem iz nje izdvajalo i zlato. DRAGICI PREMOVIĆ ALEKSIĆ duguje važno rad o tome rudniku. Ona je, uz mnogo čega drugog, otkrila i da su rudari imali povlašten položaj, uz osigurane zarade i prednost da potpadaju pod rudarsko zakonodavstvo. Ona je našla i jednu presudu Porte iz 1559. godine koja se odnosi na nezadovoljstvo rudara što nisu oslobođeni davanja dječaka u janičare. Ovako glasi jedan dio te presude dostavljen kadiji Novog Pazara: 'Rudari novopazarskog kadiluka uporno odbijaju da daju svoje dečake, iako u njihovoj ispravi piše da te obaveze nije

Ostaci srednjovjekovne tvrđave Jeleč na Rogozni.
Foto: Bojan Milović

oslobođen rudarski sloj stanovništva.' Važan popis rudarskih okana i naziva daje i PETAR Ž. PETROVIĆ. Toponimi kao Zlatna reka, Zlatni kamen, Zlatar, Plakaonica ukazuju na rudarsku prošlost Rogozne. Koliko god da se o njoj govori kao planini 'punjoj zlata', valja kazati da je, po svemu sudeći, to jako nategnuto, jer su se u njoj najviše vadili olovo i cink, pomiješani sa piritom, srebrom, pa tek onda zlatom. Kraj izvora Bakarnjača i danas mještani znaju vaditi olovo, 'za svoje potrebe', kaže Petrović. Austrijski diplomat i putopisac THEODOR IPPEN u svojoj knjizi 'Novibasar und Kossovo' (Novi Pazar i Kosovo) o Rogozni kaže da je u njoj bilo rudnika srebra i da su je Turci zvali Gümüş Dağ (Srebrna gora). Svejedno, onaj koji u Srbiji danas sve drži u svojoj šaci, u svojim obraćanjima zlato najradije stavlja na prvo mjesto, jer se zna šta sve prati iskopavanje i prerada rude olova, bakra i cinka. Zna se kakva je sreća zadesila Bor i Majdanpek, da samo njih spomenemo. Zna se od kakvoga zdravlja pucaju pluća djece i odraslih u Boru i Majdanpeku, gdje sada vladaju kineske firme i bušilice. A zna se, i to je objavljeno, da su mineralni resursi Rogozne procijenjeni na 214.000 tona bakra i na 364.000 tona cinka! Objavljeno je to, no naravno tiše, ali se glasno govori i ponavlja o 170 tona zlata. A kompanija Strickland Metals svojim će dijaminskim bušilicama bušiti u mjestima Medenovcu i Bakarnom kanjonu. A med se prije tri stoljeća zvao bakar. Glasine, one što su pouzdanije od vijesti, kazuju kako je Rogozna zamišljena da bude ono što je bila Trepča, inače na nju naslonjena. Ekološke posljedice spominju samo ugroženi.

PRILIKA je da se podsjetimo jednog mjesta na Rogozni. Ono se nalazi usred rudokopne Rogozne, ispod srednjovjekovne utvrde Jeleč. To se mjesto danas zove Otes. Važno je spomenuti Otes na Rogozni, jer se u njemu desilo nešto što je zgodno spomenuti, iako od spominjana pouke neće biti nikakve. To što se desilo dalo je mjestu ime. Kraj toga mjesta je, krajem zime 1282. srpski kralj DRAGUTIN išao sa svojom vla-

stelom u lov, pa mu se spotaknuo konj na kojem je jahao, te je s njega pao i slomio nogu. Vlastelini i sluge su mu uz žaljenje i plakanje, načinili, to jest, otesali od drveta udlage i u njih učvrstili slomljenu nogu. Po tesanju tih daščica za udlage, mjesto pada s konja je nazvano Otes. Kralj Dragutin je tada, još na zemlji se nalazeći, zatražio od pratnje svoje da ga odnesu u Deževu, današnju Deževu kraj Novog Pazara, koja je tada bila nešto kao glavno mjesto kraljevo. O tome opširno piše arhiepiskop DANILO DRUGI. MILUTIN, brat kralja Dragutina, došao je po pozivu bratovu u Deževu 'tu učini veliko ridanje i plač nad svojim bratom'. A ranjeni kralj mu je ovako rekao: 'Ljubimi moj brate, evo vidiš kako učinih, tako mi se vrati, da više neću vladati na ovom prestolu, koji silom uzeh svome roditelju. A ako posle ovoga ostanem na ovom prestolu kraljujući, telo moje ima da bude iskušano od Gospoda neiskazanim kaznama. Jer po delima mojim što učinih, sve ovo doći će na me. Jer mislim kako zanevek otpadoh od carstva nebeskog, zaželevši prolazne slave. Jer bol od geene očekuje me, večne nerazrešne uze i tama krajnja, otrovni crv, škrgut zuba, skrb i tuga ognjene reke... A ti, dragi moj i ljubimi brate, uzmi moju carsku krunu, i sedi na prestolu roditelja svoga, jer Bog tako zapoveda, i u mnogoletnom životu kraljuj'.

Kralj Dragutin je svoj pad s konja i lom noge razumio kao Božju kaznu za to što je šest godina ranije zbacio sa prestola svoga oca UROŠA PRVOGA. Ostala su svjedočenja da je Dragutin nakon silaska sa trona, svaki dan znao provoditi dosta vremena u iskopanom grobu na postelji od trnja koju ju je sam priredio. Milutin se pak, pokazao kao jedan od najuspješnijih srpskih kraljeva.

Nekada je srebrna gora Rogozna i kraljeve činila mudrim i vraćala u pobožnost. Danas se na njoj vježba neiskrenost u govorenju i razularenost u postupanju. Pozlaćuje se na riječima, a širi se bojazan će pozlata biti rda. ■

JASNA ŠAMIĆ

Kad šutimo o zločinu, to se zove saučesništvo

Danas je pojam antisemitizma na Zapadu instrumentaliziran, a sa svakom bombom u Gazi je sve prisutniji. U Francuskoj su za porast antisemitizma optuženi ljevičari, a krajnja desnica demagoški brani Jevreje samo iz mržnje prema Arapima i muslimanima

Z BIRKA eseja 'Plamen u pijesku' (Shura Publications, 2024.) bosansko-francuske autorice JASNE ŠAMIĆ, koja od kraja 1970-ih živi u Parizu, stiže u našu kulturu na karavani opsežne bibliografije ove znanstvenice, spisateljice i prevoditeljice koja se još 1973. javlja zbirkom poezije 'Isječeni trenuci'. S arapskog prevodi izbor priča iz 'Hiljadu i jedne noći' (Svjetlost, 1980.), dok s francuskog prevodi djela MILANA KUNDERE, PASCALA BRUCKNERA i ÉMILA CIORANA. Na francuski jezik, pak, prevodila je sa srpskohrvatskog i osmanskog turskog.

Prateći sedam mjeseci izraelsku intervenciju protiv Hamasa u Gazi, autorica je 'Plamen u pijesku' koncipirala kao dnevnik. U drugom je dijelu knjige zbirka pjesama napisanih u duhu psalama i poslanica. Rođena i odrasla u Sarajevu, Jasna Šamić studirala je arapski, farsi i turski i magistrirala opću lingvistiku, dok je doktorirala na Sorboni s temom sufizma i povijesti Balkana. Dobitnica je mnogih francuskih i međunarodnih nagrada, autorica dokumentarnih filmova i dramskih tekstova koje je sama postavljala na pariške i sarajevske pozornice, urednica je časopisa Književna seahara, koji objavljuje na tri jezika: SHBC, francuskom i engleskom.

Iznenaduje li vas da je Međunarodni sud pravde izraelsku okupaciju palestinskih teritorija naposljetku ipak proglasio nezakonitom i koji je razlog što se na to tako dugo čekalo?

To što je Međunarodni sud pravde nedavno proglasio da je izraelsko prisustvo i naseļavanje okupiranih palestinskih teritorija, uključujući istočni Jeruzalem, nezakonito prema međunarodnom pravu, jeste pomalo iznenadujuće. Sud je pozvao Izrael da okonča svoju okupaciju 'što je brže moguće', ali ja mislim da od toga ništa neće biti. NETANYAHU je i ove optužbe odbacio kao 'pristrasne, koje zanemaruju povijesnu sigurnost Izraela'. On uopće radi sve što mu je volja, uz podršku onog stanovništva koje smatra da je rat u Gazi 'odbrana civilizacije od barbarstva'. Netanyahu je to nedavno opet potvrdio u američkom Kongresu, gdje je prekidan ovacijama. Osuda kasni zbog jakog izraelskog lobija na Zapadu koji i dalje drhti od griže savjesti zbog genocida počinjenog nad Jevrejima u II. svjetskom ratu.

Što bi ova odluka mogla donijeti na praktičnom planu i smatrate li kao aktivistkinja da je pravda njome zadovoljena?

Sebe ne smatram aktivistkinjom, ali ne mogu biti ravnodušna prema stradanju nevinih – svejedno mi je koje su nacije, boje kože, uzrasta, i pola. Onim što vidim i osjećam bavim se i u fikciji. U štampi mi je npr. roman 'Le cirque russe de Lacretelle', o bijelim Rusima iz XV. arondismana. Pariški susjed MICHEL mi je pričao o precima bliskim caru NIKOLAJU II., koji su pobjegli od LENJINA prvo u Istanbul, potom u Pariz. Sličan roman izašao je i u Sarajevu – moj prevod s francuskog, na kom sam ga prvobitno pisala – pod naslovom 'Duhovi XV. arondismana'. Možda sam, dakle, angažirani pisac, ali svi smo mi uvijek angažirani, pa i kad šutimo o zločinu. To je itekakav angažman, tu je hipokrizija dodata na zločin. To se zove i saučesništvo i nije od juče. Ljudi paze da ne kažu nešto što bi ih egzistencijalno koštalo, jer politika na Zapadu, koja je s te strane gora nego što je bila za vrijeme komunizma u Jugoslaviji, kažnjava sve one koji ne misle kako im je propisano. Jedan francuski istraživač iz Nacionalnog centra za znanstvena istraživanja (CNRS) u Parizu nedavno je uhapšen jer je rekao da Palestinci imaju pravo na odbranu. Optužen je za antisemitizam i apologiju terorizma. Danas je pojam antisemitizma na Zapadu instrumentaliziran, a sa svakom bombom u Gazi je sve prisutniji. U Francu-

skoj su za porast antisemitizma optuženi ljevičari, a krajnja desnica demagoški brani Jevreje samo iz mržnje prema Arapima i muslimanima. Svi su Palestinci proglašeni muslimanima, iako među njima ima i kršćana i svi su protiv izraelske invazije.

Rat se lako razumije

Knjigu 'Plamen u pijesku' otvarate De Gaulleovim citatom koji kaže da je 'rat isto što i lov, samo što u ratu zečevi pucaju'. O čemu nam govori tretman patnje palestinskog naroda u odnosu na pokroviteljsku brižnost prema ukrajinskom pitanju i kako biste protumačili te geopolitičke okolnosti?

Nisam ni geopolitik, ni politički analitičar, ali rat se lako razumije. Orijent, koji me zanima najviše zbog studija orijentalistike, velikim je dijelom upropašten od strane demokratskog Zapada, naročito SAD-a. Hamas jeste napravio strašan zločin nad nevinim stanovništvom Izraela, ali izraelski odgovor je stravičan. Na francuskoj televiziji sam čula da je do danas ubijeno 15 posto stanovnika Gaze. S druge strane, nerazumljiva je tolika briga Zapada za Ukrajinu, ali i tu je interes u pitanju, prvenstveno prodaja oružja, što je u Kongresu potvrdio i predsjednik SAD-a JOE BIDEN. Teško će Ukrajina vratiti sve osvojene teritorije. SAD je na kraju iznevjerio sve one koje je pokušao braniti 'uvodeći im demokraciju', a uselio je u te zemlje haos, s ciljem da se okoristi resursima. Laž u vezi sa SADMOM HUSEINOM je objelodanjena, ali GEORGE BUSH nije optužen za nju, iako 'Amerika ne trpi laž', ali zato BILL CLINTON zamalo nije sve izgubio jer je lagao u vezi sa felacijom. Eto, felacija je u Americi nešto gore nego zločini počinjeni nad milijunima nevinih. Tako je i u Francuskoj – flert i felacija su postali veći zločin od bombardiranja civila Gaze.

Živite i radite u Parizu od 1977. godine, nakon što ste napustili Sarajevo i na Sorboni prijavili državni doktorat. No s početkom rata počinju profesionalni lomovi – otkazivana vam je suradnja i u Parizu i u Sarajevu u vrijeme kad ste već bili angažirani na pariškom CNRS-u kao direktorica istraživanja. Kako gledate danas na to i da li je to bio dio obrasca koji su doživjele feministkinje u drugim sredinama bivše Jugoslavije?

U času kada sam otišla u Pariz sa 27 godina bila sam docentica na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Nakon odbrane doktorata 1984. nisam napustila Pariz, gdje mi je rođen i sin. Rat me je tamo zatekao. Radila sam na Radio France Internationalu i bila direktor istraživanja pri CNRS-u. Godine 1994. uspjela sam otići u opkoljeno Sarajevo da obidem svoje. Tamo sam ponudila dekanu Filozofskog fakulteta da povremeno predajem, na što mi je on rekao da ne drže predavanja. Međutim, nakon Daytonskog sporazuma, rekli su mi da sam dobila otkaz jer nisam došla prvi dan bombardiranja na Fakultet, da bi potom moja Katedra za orijentalistiku primila na mjesto profesora osmanske književnosti, koju sam ja predavala – čovjeka koji je navodno predavao pod bombama, iako mi je dekan rekao da predavanja nije bilo. Taj se čovjek mnogo bolje uklapao u novokomponiranu sredinu i kleronacionalističku politiku koja je procvatela u ratu i nastavlja da cvate i danas. Ukratko, i na mom slučaju se vidi kakva je ta nova 'demokracija'. U Parizu sam dobila otkaz na RFI-ju jer sam bila protiv bombardovanja Dubrovnika i Vukovara, a u CNRS-u mi nisu produžili angažman, tu je iz sjenke vladao velikosrpski patriota ALEKSANDAR POPOVIĆ. Od tad se intenzivno bavim umjetnošću i pišem najviše fikciju na francuskom, nekad i na bosanskom.

Za Osmansko Carstvo na Balkanu važi da su sultani bili okrutni i glupi. Pogrešno. Oni su bili sretni da u Carstvo prime sve najkvalitetnije, omogućivši sistemom mileta određene slobode svim narodima. Današnji balkanski 'sultani' i 'kraljevi' su glupi i vode politiku 'poslije mene potop'

Ženama je teže da se 'probiju', ali samo onim neposlušnim. Ne znam šta se desilo s *ex-Yu* feministicama, ali znam da su neke odlično prošle na Zapadu, kao npr. DUBRAVKA UGREŠIĆ i SLAVENKA DRAKULIĆ. Dok su one žalile za Jugoslavijom, ja sam devedesetih branila žrtve – najviše Bošnjake. Zato sam u Parizu od nekih izbjeglica proglašena za islamistu. Na kongresu o religijama u Beču, gdje sam pozvana 1994., moj referat, čiju temu sistema mileta i srpske nacionalne crkve je naručio organizator, dočekan je sa protestnom šutnjom, iako sav baziran na historijskim dokumentima. Branio me je žustro moj pročelnik ZBIGNIEW BRZEZINSKI i izraelski profesor koji je sa mnom bio za stolom, ali je bečki organizator umjesto mene na drugi skup sutradan pozvao Slavenku Drakulić, čiji je angažman smatrao, za razliku od mog, politički korektnim. Za isti referat na skupu u Sarajevu su me kaznili organizatori, čikaški stogodišnji mladomuslimani, koji mi nisu dali honorar, optuživši me za islamofobiju. Ja sam ipak i dalje svuda pozivana, pa i u SAD, zahvaljujući orijentalisti BERNARDU LEWISU, koji je bio i republikanski savjetnik. Jednom sam bila njegov gost i rekla nešto o Balkanu i u Vijeću za međunarodne odnose, tamo gdje se kroji historija, u New Yorku. Drugim riječima, vrlo dobro znam na koji način se uspijeva

na Zapadu, ali ostajem i biću uvijek na strani nevinih, ne gledajući na cijenu.

Sultani i 'sultani'

U 'Plamenu u pijesku' citirate tekst Chrisa Hedgesa, koji smatra da je protuustavnim djelovanjem i uništavanjem demokratskih institucija Izrael ponajprije bio u ratu sa samim sobom. Aludirate li time i na Bosnu, koja vas je otjerala?

Nisam aludirala na Bosnu, ali se može odnositi i na nju. Tu vlada zakon 'mala bara, puno krokodila'. Oni koji su branili zemlju iz podruma boje se da im teško stečene pozicije ne otmu 'pobjegulje'. Ima zavisti, ambicije su narasle veće od okolnih olimpijskih planina, svi pišu, niko ne čita, a nacionalizam i Bog žive apoteozu, veću nego devedesetih. Ratom se prijeti iz Srbije i Republike Srpske. Treba se prisjetiti Osmanskog Carstva za koje i na Balkanu važi da je bilo primitivno, da su sultani bili okrutni i glupi. Pogrešno. Oni su bili sretni da u Carstvo prime sve najkvalitetnije, omogućivši sistemom mileta određene slobode govora i rada svim narodima koje su pokorili. Zato je to Carstvo dugo trajalo. Današnji balkanski 'sultani' i 'kraljevi' su ti koji su suštinski

Pjesnik Džemaludin Latić je tražio da se na mene baci fetva jer sam napisala da nigdje u Kuranu ne stoji da žena mora kriti kosu, ustvrdivši da je 'mahrama' znak pokornosti muškarcu, a ne Bogu. Godinama sam primala prijetnje smrću

glupi i vode politiku 'poslije mene potop'. Oni ne vide dalje od svojeg nosa, za razliku od npr. Netanyahua, koji odavno želi da se dočepa cijele palestinske teritorije, grickajući je malo-pomalo. On nikad nije krio da je protiv rješenja s dvije države. Kad je riječ o terorizmu Hamasa, ostaje pitanje zašto Netanyahu nije pojačao obezbjeđenje na granici sa Gazom kada je sa tri strane obaviješten da se Hamas sprema da izvrši teroristički napad. O tome su ga obavijestili i egipatski predsjednik SISI, i FBI, i Mossad.

Svoju knjigu o sufizmu i islamu, 'Mistika i 'mistika'' (Plima, 2011; Buybook, 2013.) završavate Stendhalovim citatom kako je Bog najunosnija ideja za tiranina. U njoj pišete da je islam uvezen u Bosnu, kao potpuno nerefleksivan spram onoga što islam zapravo jest...

Doktorat mi je objavljen na francuskom 1986., a tek nedavno kod Zalihice iz Brčkog. Svjetlost nije htjela da ga štampa. Pjesnike čije sam divane izučavala nazivala sam bosanskim autorima koji su pisali na osmanskom jeziku, a ne Muslimanima koji su pisali na orijentalnim jezicima. Danas je zvanični naziv te literature 'divanska književnost Bošnjaka'. Današnji islam uvezen je u Bosnu uz finansijsku pomoć iz inostranstva. Pjesnik DŽEMALUDIN LATIĆ je tražio da se na mene baci fetva jer sam napisala da nigdje u Kuranu ne stoji da žena mora kriti kosu, ustvrdivši da je 'mahrama' znak pokornosti muškarcu, a ne Bogu. Godinama sam primala – sad rjeđe – prijetnje smrću. Prije devedesetih, Bosna nikad nije poznavala ovaj, vehabijско-salafitski tip islama. Za njega je odgovoran i predsjednik IZETBEGOVIĆ.

U drugom dijelu 'Plamena u pijesku' predstavljate svoje stihove. Je li iz rakursa prvog dijela to onda protestna poezija ili retorička, odnosno na koje se tradicije odnosi i je li vezana uz područje vašeg znanstvenog rada?

Nisam bila u stanju sve emocije, tugu i revolt da iskažem esejima, pa sam imala potrebu da se izrazim i stihom. Ne znam ima li ta poezija veze s mojim znanstvenim područjem, ali ima s mojim senzibilitetom, koji znači biti protiv nepravdi i zločina. Cijelu zbirku pod naslovom 'Ombres ténèbres lumières' pisala sam na francuskom, gdje ima i pjesama koje pominjete, koje aludiraju ponekad na biblijske događaje, na koje često opet aludira i Kuran. ■

Vizualni kič i tekstpokalipsa

Inicijalno oduševljenje umjetnom inteligencijom nigdje ne kopni tako brzo kao u domeni kreativnosti. Prije manje od dvije godine, najoptimističniji među nama mislili su da je pitanje dana kada će UI početi izbacivati vrhunske romane, muziku i filmove. Čudno je sjetiti se toga danas, dok skrolamo kroz naplavine generičkih ilustracija i beskrajne nanose bezličnih tekstova

UJESEN 2013. godine dvojica oksfordskih naučnika, ekonomist CARL BENEDIKT FREY i profesor strojnog učenja MICHAEL A. OSBORNE, objavili su utjecajan i naširoko citiran rad 'Budućnost zaposlenja', izračunavši da razvoj umjetne inteligencije i automatizacija ugrožavaju čak 47 posto ljudskih poslova. Na vrh liste zanimanja koja će ostati otporna na invaziju kompjuterskih programa uvrstili su kreativne profesije: za razliku od radnika s repetitivnim zadacima, ilustratori, kompozitori, pisci, dizajneri i ostali – tvrdili su Frey i Osborne – nisu se imali čega bojati. Pretpostavka da strojevi mogu preuzeti jednostavnije poslove, ali ne i parirati ljudskoj kreativnosti nije naravno bila ni nova ni samo njihova, iako je prošlost nudila i drukčije pouke: kao što je netko duhovito primijetio, znatno ranije smo proizveli program koji će pobijediti svjetskog prvaka u šahu nego automatski usisavač koji neće zapeti ispod kauča. Odnosno, riječima kognitivnog psihologa i psiholingvista STEVENA PINKERA, čija su popularno-znanstvena djela prevedena i kod nas: glavna lekcija dosadašnjeg razvoja umjetne inteligencije jest da su 'teški problemi zapravo laki, a laki problemi su teški'.

I zaista: kada je prije nepune dvije godine odjeknuo najnoviji i do sada najsnažniji boom umjetne inteligencije, ispostavilo se da su Frey i Osborne – skupa s čitavim odredima znanstvenika, priučeni futurologa i *opinion-maker* – spektakularno promašili. Baš su ilustratori i kompozitori, pisci i dizajneri danas među prvima kojima posao otimaju programi sposobni stvarati slike i tekstove neusporedivo brže, jednostavnije i jeftinije. U prošlom nastavku ovog serija-

la, napisanog pomoću jednog od zastarjelih modela ljudske inteligencije, spomenuli smo upozorenje kritičara BENA DAVISA da fokus na 'sudbinu umjetnosti' u eri umjetne inteligencije služi, među ostalim, tome da se pozornost ukloni s onoga što UI čini okolišu ili ekonomiji, što je sasvim u skladu s poslovnim interesima *big tech*a. Hajde da sada Davisov stav nadopunimo: čini se da današnja opsesija sudbinom umjetnosti ipak nije isključivo stvar korporativne manipulacije, nego i iskrene, sasvim razumljive fascinacije novootkrivenom sposobnošću strojeva da tako uvjerljivo, tako zavodljivo i tako *ljudski* pišu, slikaju, dizajniraju.

Upravo zato, valjda, inicijalno oduševljenje umjetnom inteligencijom nigdje ne kopni tako brzo kao u domeni kreativnosti. Prije manje od dvije godine, najoptimističniji među nama mislili su da je pitanje dana kada će UI početi izbacivati vrhunske romane, muziku i filmove. Čudno je sjetiti se toga danas, dok skrolamo kroz naplavine generičkih ilustracija i beskrajne nanose tekstova nepoznatih autora, za koje je teško reći što bi bila gora opcija: da su ih napisali programi koji pišu kao ljudi ili da su ih napisali ljudi koji pišu kao programi. Autorica magazina Atlantic CAROLINE MIMBS NYCE nedavno je tako opisala lako prepoznatljivu, predvidljivu i zamornu estetiku umjetno generiranih slika koja ih sve, usprkos žestokoj konkurenciji *startup*ova i tehnodivova, čini na neki način sličnima: 'Boje su jarke i zasićene, ljudi su prelijepi, a osvjetljenje je dramatično. Mnogo toga izgleda zamaglano ili kao da je retuširano, pažljivo polirano poput glazure na svadbenoj torti. Ponekad vizuali izgledaju pretjerano. (I da, često se pojavljuju greške, poput viška prstiju na rukama.)' Date li kompjuter-

skom programu preciznije instrukcije, sve se ovo naravno može izmijeniti, ali teško je poreći da opis odlično pogađa defoltnu vizualnu onlajn monotoniju, dok u istom magazinu sveučilišni profesor književnosti MATTHEW KIRSCHENBAUM skicira sličan scenarij u domeni pisanja: 'Sada je lako zamisliti situaciju u kojoj bi strojevi mogli poticati druge strojeve da beskonačno generiraju tekstove, preplavljajući internet sintetičkim sadržajem bez ljudske svrhe ili namjere: nešto kao siva masa, ali u obliku pisanih riječi.' Skovao je i zgodan naziv za masu pisanih sivila: 'Možda ćemo se uskoro suočiti s *tekstpokalipsom*, u kojoj će strojno generirani tekst postati norma, a tekstovi koje pišu ljudi iznimka.' Amazon je tako već sada preplavljen naslovima koje su napisali generatori teksta, uključujući i knjige o tome kako napisati knjige kori-

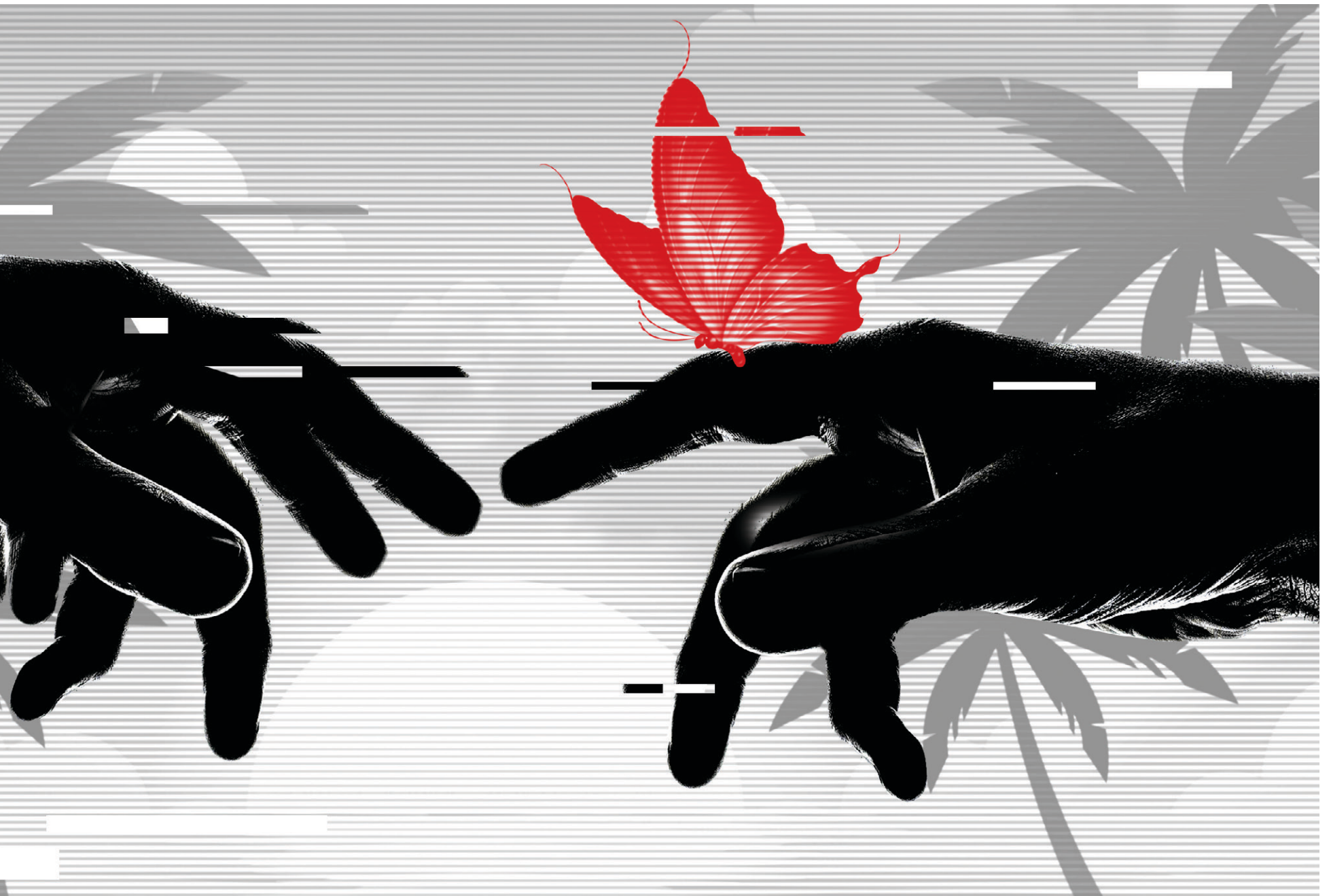
Poseban su problem svojevrsni poluplagijati koji formalno ne krše autorska prava: tuđe knjige sažete i 'prepričane' pomoću umjetne inteligencije, uz cijenu nižu od originala

steći generatore teksta koje su – nadam se da me pratite – također napisali generatori teksta, a poseban su problem svojevrsni poluplagijati koji formalno ne krše autorska prava: tuđe knjige sažete i 'prepričane' pomoću umjetne inteligencije, uz cijenu nižu od originala. Postoje, naravno, i drukčiji primjeri. Velika vijest bila je pobjeda berlinskog fotografa BORISA EL DAGSENA na Sonyjevom međunarodnom natječaju, na koji je prijavio fotografiju generiranu u programu DALL-E 2, odbivši zatim nagradu jer je akciju zamislio kao neku vrstu umjetničkog eksperimenta. JASON M. ALLEN, s druge strane, svoju nagradu na Colorado State Faireu odnio je kući, mada su mu kasnije američki sudovi uskratili autorska prava na fotografiju kreiranu u programu Midjourney. Nagradu žirija u Cannesu dobio je GLENN MARSHALL za kratki animirani film 'Vrana', uglednu japansku književnu nagradu Akutagawa autorica RIE KUDAN za 'Tokijsku kulu simpatije', ali sve su to i dalje iznimke u nepreglednoj bujici bezličnih djela: još uvijek ne postoji pjesma, roman ni slika stvorena pomoću UI-programa koju bi kritika ili publika proglasili umjetničkim radom vrijednim duljeg pamćenja.

NE čude zato reakcije umjetnika na fonu humanističkog patosa. Ovo je 'travestija', ovo je 'gore od burleske', jer roboti, za razliku od ljudi, ne mogu patiti, a velika se umjetnost rađa iz patnje, komentirao je NICK CAVE nakon što su mu pustili pjesmu koju je program komponirao oponašajući njegovu autorsku poetiku. Isti stav na suprotan način plasira AI WEIWEI onda kada kaže da umjetnost koju može oponašati UI ionako nije zaslužila da

postoji. S jedne strane dakle fascinacija, s druge indignacija: tako smo valjda završili u paradoksu koji su već mnogi primijetili, a kaže nam da ono što stvara umjetna inteligencija nije 'prava' umjetnost, ali će na neki način umjetnost zamijeniti.

Izlaz iz paradoksa krije se negdje između tih dviju krajnosti. 'Iz perspektive umjetnosti, umjetna inteligencija je krajnje dosadno pitanje', reći će profesorica povijesti umjetnosti AMANDA WASIELEWSKI sa Sveučilišta u Uppsali: umjetna inteligencija neće zbrisati umjetnost kakvu znamo baš kao što ni fotografija nije istisnula slikarstvo, radio nije rasturio muziku ni filmska kamera ukinula kazalište, iako su svi ti tehnološki izumi bili dočekivani s podjednakim oduševljenjem i podjednakom zebnjom kao danas UI. Naš Ben Davis predviđa kojim bi se smjerovima umjetnost mogla razvijati u eri novih informatičkih alatki pa već u startu upozorava: 'Glavna poanta je da se 'umjetnost' definira društveno, a ne formalno.' Evo što to znači: 'Ono što se lako može postići tehnologijom nije ono što će biti prepoznato kao 'umjetnost', jer je umjetnost po definiciji izniman slučaj nečega, a ne pravilo.' I dalje: 'Posljedica ovoga je da, ako želite predvidjeti budućnost 'umjetnosti' u sjeni generativne umjetne inteligencije, ne biste se trebali fokusirati na ono što tehnologija olakšava. Trebali biste se fokusirati na ono što ona ne čini ili što ostaje teško ostvarivo, jer će se u tom smjeru razvijati naše shvaćanje 'umjetnosti'.' Zato, prognozira Davis, u nekim budućim umjetničkim djelima čeka nas mnogo više pozornosti usmjerene prema detaljima, istraživanje ekstremnih tema nasuprot ukalkulirane amoralnosti i 'političke korektnosti' strojeva, nove tehnike *live* remiksiranja gole-

mih arhiva podataka u različitim medijima... Ono čemu sada svjedočimo pionirski su dani 'kreativne', generativne umjetne inteligencije i trebat će proći još vremena da se tehnologija razvije, a umjetnici nauče kako je sve mogu koristiti: baš kao što je, recimo, moralo proći neko vrijeme od one pariške premijere braće LUMIÈRE dok režiseri nisu prestali snimati uglavnom statične kadrove pokreta, shvativši kako se pokrenuti može i sama kamera. Umjetna inteligencija zato neće 'ugasiti' ljudsku

S jedne strane dakle fascinacija, s druge indignacija: tako smo valjda završili u paradoksu koji su već mnogi primijetili, a kaže nam da ono što stvara umjetna inteligencija nije 'prava' umjetnost, ali će na neki način umjetnost zamijeniti

umjetnost, ali će je dijelom redefinirati; ona umjetnicima ne mora biti konkurencija niti je samo njihova nedorasla kopija, nego alat čijim mogućnostima tek treba ovladati. Toga su, uostalom, već sada svjesni brojni autori. STEPHEN MARCHE, koji je u suradnji s UI-programom napisao roman 'Smrt autora', govoreći o svom iskustvu objašnjava kako vam je za korištenje kompjuterskog programa potrebno što bogatije poznavanje književnog kanona i tradicije jer tek ono omogućuje jasne i precizne instrukcije: stvaralac dobre umjetno-inteligen- gentne umjetnosti, predviđa Marche, bit će za razliku od staromodnog književnika neka vrsta 'literarnog kustosa' kroz arhivu poetika i stilova. Kod nas, o mogućnostima koje otvaraju generatori teksta sjajno je i korisno, na temelju vlastitog iskustva vođenja književnih radionica, pisao naš najbolji programer među piscima i najbolji pisac među programerima ŽELIMIR PERIŠ u dva nastavka teksta 'Portret umjetnika u mladosti'.

A dok čekamo da autorice i autori otkriju što se sve može uz pomoć UI-a, ostaje nam digitalna poplava generičkih slika, pjesama i tekstova. Pogrešno bi međutim bilo za nju okriviti isključivo strojeve koji ne mogu patiti niti mogu doseći puninu ljudske kreativnosti. Sasvim suprotno: krivi smo, dobrim dijelom, mi. Programi umjetne inteligencije naime upijaju informacije u bespućima interneta, učeći se i hraneći isključivo onim što tamo nalaze: ako su slike koje zatim izbacuju kolorirane napadnim bojama, ako su kičasto dramatične, pretjerano polirane i bizarno opsjednute prelijepim ljudima, onda je to – krajnje pojednostavljeno rečeno – zato što mahom takve slike nalaze na mreži svih mreža, istražujući sve ono što su

od adventa interneta ljudi ondje objavljivali. Banalna estetika generiranih slika – pa onda i muzike, tekstova i drugih umjetničkih formi – nešto je poput karikaturnog, ali zato ne manje preciznog autoportreta interneta: nešto poput iskrivljenog zrcala koje nam umjetna inteligencija stavlja pred lice, pokazujući nam kolektivnu onlajn povijest u formi nenamjerne karikature. Što nije loš podsjetnik na to da umjetnost ne čine samo vrhunska, priznata i cijjenjena djela, nego i sve ono što, kako bi rekao Weiwei, nije zaslužilo da postoji. Netko je ipak, mimo weiwejevskog prezira, svu tu jeftinu, prolaznu ili naprosto prosječnu umjetnost stvarao, a sada bi mogao ostati bez posla. Upravo o tome je riječ: *boom* umjetne inteligencije ne donosi okršaj ljudske i strojne kreativnosti, nego IT-investitora i brojnih kreativaca, odnosno novu rundu sukoba kapitala i rada. A pored nje i borbe različitih frakcija kapitala, poput one između 'tradicionalnih' muzičkih i filmskih produkcijskih kuća i *big tech*a koji provaljuje na njihov teren. Kada Ben Davis upozorava da pretjerani interes za sudbinu umjetnosti u eri umjetne inteligencije prikriva zanimanje za potencijalno opasnije ekonomske scenarije, drugim riječima, onda ne treba zaboraviti da su baš potencijalno opasniji ekonomski scenariji ti koji će uvelike pisati sudbinu umjetnosti. Ali to je već tema za drugu priliku: konkretnije, za idući nastavak ove serije. ■

(Nastavlja se)

* Tekst je napisan uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije u sklopu Programa ugovaranja novinarskih radova u elektroničkim publikacijama.

Sunce koje je srušilo sebe samo

Dugo smatrana izgubljenom, drama Jeana Geneta posvećena razuzdanom rimskom caru Heliogabalu objavljena je proljetos u Gallimardovom izdanju. Priča o njenom nastanku, nestanku i ponovnom pojavljivanju daje nam uvid u rani rad jednog od najznačajnijih pisaca dvadesetoga stoljeća

PROLJETOS je Gallimard objavio, smatralo se dosad, izgubljenu pseudoklasicističku dramu JEANA GENETA o rimskom imperatoru HELIOGABALU. U današnje se vrijeme Heliogabala smatra prvim/om trans carem/icom u povijesti. O njemu su napisani brojni romani, postao je vrlo popularan u vrijeme dekadencije krajem devetnaestog stoljeća. Prvi i najpoznatiji djelo je JEANA LOMBARDA, sve do nedavno objavljenog romana EMME LOCATELLI. Već je 1909. snimljen o njemu prvi, a 1911. drugi nijemi film. Heliogabal je često prikazivan kao lik na kamejama. Na jednoj je prikazan gol s erekcijom na kolima koja vuku žene. Čuvena je slika 'Heliogabalove ruže' britanskog romantičarskog slikara LAWRENCEA ALMA-TADEME. S pomičnog se krova slijevaju slapovi ružičastih latica na goste. Prekriva ih, skoro guši cvjetna masa, i sve odiše sladostrašćem. Od suvremenih je vrlo poznata ona ANSELMA KIEFERA koja prikazuje spektakularan zalazak Sunca okupan crvenom bojom koja simbolizira njegov revolucionarni potencijal, ali i krv u kojoj je skončao. Njegovo ime nosi jedna francuska noise rock grupa. Prvu operu o Heliogabalu skladao je FRANCESCO CAVALLI u Veneciji u sedamnaestom stoljeću. Režirao ju je THOMAS JOLLY, autor ceremonije otvaranja Olimpijskih igara u Parizu koji je uzburkao konzervativnu javnost sa svojim neortodoksnim *queer* programom. Svi koji su vidjeli Jollyjevu opernu predstavu, uočili su iste slike koje su izazvale najviše negodovanja među kršćanskim vjernicima. Najupečatljiviji je prizor upravo carska gozba s nagim Heliogabalom u središtu kompozicije, veoma sličan onom olimpijskom, što je još jedan dokaz o vrlo pojednostavljenoj usporedbi s DA VINCIJEVOM 'Posljednjom večerom', a i ona je sama odjek čestih antičkih prikaza.

Priča o nastanku, nestanku i ponovnom pojavljivanju Genetove drame daje nam uvid u rani rad jednog od najznačajnijih pisaca dvadesetoga stoljeća. Veoma brzo nakon njegove smrti, objavljena je gangsterska drama 'Splendid's' o otmici milijunašev

'Tužno, staro lice zlobnog dječaka' - Heliogabalova bista u Kapitolskim muzejima u Rimu (Foto: José Luiz Bernardes Ribeiro)

kćer, odmah potom neobičan komad 'Ona' o Njegovoj svetosti, rimskom papi, koja je PAOLU SORRENTINU bila izravna inspiracija za seriju 'The New Pope'.

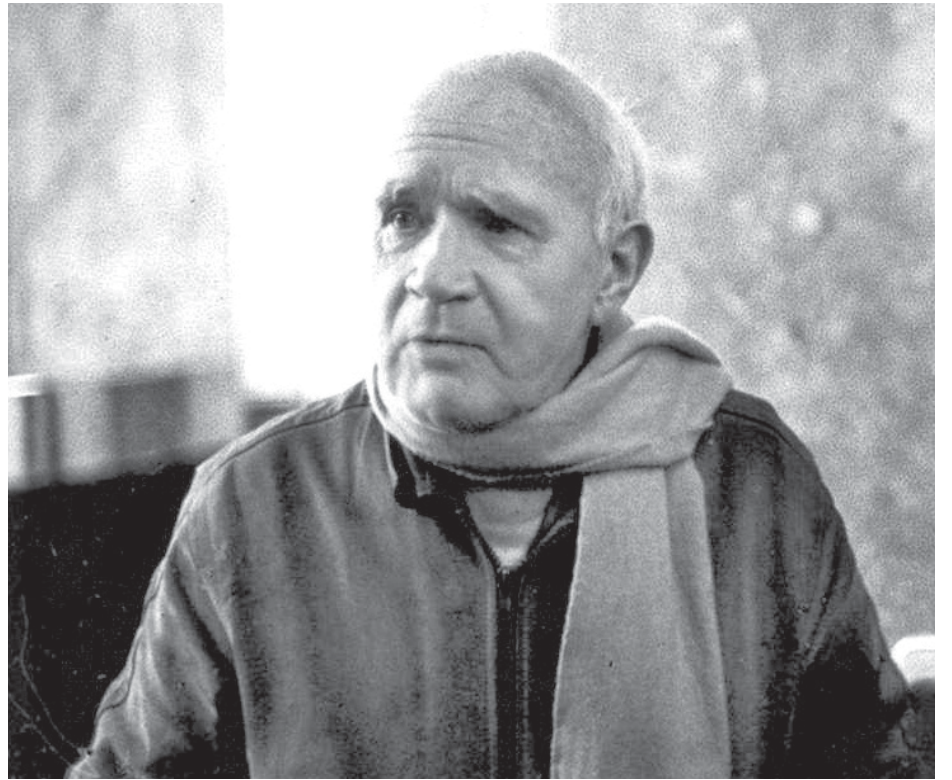
Kad je napisana dramska povjesnica o Heliogabalu? Početkom 1942. u Parizu pod njemačkom okupacijom, Genet je zatočen u ćeliji zatvora Santé. Bio je uhićen 9. prosinca 1941. zbog krađe kupona za tekstil. Bit će pušten 10. ožujka 1942., da bi već 14. travnja bio ponovno uhapšen, ovaj put zbog krađe knjiga. U svibnju mu je izrečena kazna na osam mjeseci zatvora te je premješten u Fresnes, odakle je otpušten 15. listopada. Ovaj put uživat će tri mjeseca slobode, sve do novog hapšenja. Sve to vrijeme on ustrajno piše ili u skromnoj sobi ili u zatvorskoj ćeliji. Genet sanja zatvor, a kroz ćeliju koju pretvara u stroj za snove, sanja o ubojicama, lopovima, svodnicima, tetkama, ludacima i rimskim carevima. Taj rad na snovima razvija kroz romane, poeziju, film i kazalište. Upravo u takvoj grozničavoj atmosferi nastao je 'Heliogabal'. Datiran je lipnja 1942. u Fresnesu. 'Heliogabal' i njegov kulturni i u nas preveden roman 'Gospa od cvijeća' ostaju povezani Genetovim uobičajenim temama. To su praznina zbog odsutnosti roditelja koju je nemoguće ispuniti, neizbježan prekid homoseksualne ljubavi, transvestitija, zatvorenost i iznad svega veličanstvena uzvišenost, mističnost izdaje. Iza svih tih maski se skriva blago lice Jeana Geneta, napuštenog djeteta, dezertera, pедера, propalog lopova, zatvorenika recidivista, čudom riječi preobraženog u pisca. Za razliku od prvog romana, koji ni danas nije izgubio ništa od moćnog transgresijskog potencijala, 'Heliogabal' je za Geneta kojeg poznajemo iz 'Dnevnika lopova', 'Balkona' ili 'Querellea', zapravo izedan komad. Mladi Genet je ukliješten između pretjerane književne ambicije i bolne stvarnosti svog položaja gdje mu svaka nova osuda prijete doživotnom robijom ili deportacijom u logor. Na čuvenom suđenju, dok još nije bio ništa objavio, JEAN COCTEAU ga je tužiteljstvu već predstavio kao najvećeg pisca 20. stoljeća. Uslijedilo je predsjedničko pomilovanje. Izbrisane su sve kazne, ali pomilovanje ga je nespremnog ubacilo u patrijarhalni svijet. Genet je silno želio da se 'Heliogabal' što prije izvede. Prvu verziju s tri čina dao je na čitanje čuvenom JEANU MARAISU, a on je godinama kasnije svjedočio: 'Tekst mi se nije svidio. Možda ništa nisam razumio. Imao sam druge planove, ukratko, odbio sam igrati. Genet mi to nije zamjerio, izjavio je da sam bio u pravu, da je drama loša i da će je uništiti.' Cocteauov tajnik je prodao rukopis specijaliziranom knjižaru, otkupila ga je u velikom paketu 1983. harvardska knjižnica, gdje je tek nedavno pronađen i Gallimard ga je objavio proljetos.

Znamo da ga je lik cara Heliogabala opsjedao mladog Geneta. Tko je ustvari bio imperator Heliogabal? Je li bio ludak opsjednut bogom Suncem, toliko da je sam postao bog, i perverznan da je fascinirao Jeana Geneta, a prije njega samog ANTONINA ARTAUDA? Njegov se otisak vidi i u završnoj sceni KOLTĚSOVOG literarnog testamenta, dramu 'Roberto Zucco' u kojoj višestruki ubojica bježi od stražara, leti s krova zatvora i spaja se sa Suncem u liku Apolona. Ono što se s većom ili manjom sigurnošću može ustvrditi o rimskom caru MARKU AURELIJU ANTONIJU zvanom Heliogabal, stane u nekoliko enciklopedijskih redaka. Rođen je oko 204. godine naše ere. Njegov otac je sudjelovao u državnom udaru koji je sproveo KARAKALA, i tako bio promaknut na visok položaj netom prije nego što je umro. Karakalu su ubili kad se nesmotreno udaljio od svoje pratnje usred pustinje kako bi obavio nuždu. Vojska je Carstvo ponudila zapovjed-

niku pretorijanske garde MAKRINU koji je poštedio Heliogabalovu baku JULIJU MAESU i cijelu njezinu lozu. Bila je to fatalna greška. Energična baka se pobrinula da joj unuk postane velesvećenik ELGABAL. Veličanstven u svojim svećanim odorama i nakitu, mladić je ubrzo postao popularan među legionarima, a baka spletkarica je proširila glasine da je on nezakoniti sin samoga Karakale. I rečeni Makrin je uskoro ubijen, naravno zajedno sa svojim sinom. Heliogabal još nema četrnaest godina, a baka ga je već posjela na imperatorsko prijestolje. Konačno stigavši u Rim, na veliko zgražanje tamošnje aristokracije, oženio je, a time oskrnavio vestalku, pa nametnuo kult bliskoistočnog boga Sunca El Gabala, što je izazvalo otpor. Bio je poznat po organiziranju spektakularnih religijskih ceremonija i razuzdanih orgija. Ženio se četiri puta, a ljubavnika kočijaša iz utrka s konjskim zapregama postavio je na visoku državnu funkciju. 'Historia Augusta' opisuje da je uživao u grupnom seksu, sam se p(r)odavao u javnim kućama, i smatran je prvom poznatom transrodnom osobom. Ubila ga je, zajedno s majkom, pretorijanska garda, koja je njihova tijela vukla po javnim zahodima i bacila u Tibar. Imao je samo osamnaest godina.

Od Heliogabalovih vjerskih reformi neće ostati ništa. Preživjelo je nekoliko portreta ubijenog cara, poput mramornog poprsja u Louvreu koje spominje Artaud, ili onog u Kapitolskim muzejima, gdje vidimo krhkog adolescenta s turobnim, nejasnim, sanjivim i introvertiranim pogledom. Njegove usne su ukrašene tek izraslim brčićima, kao da su na rubu izgovaranja nečeg fatalnog – zapovijedi ili erotske želje, ne znamo. Tako prepoznatljiv kip opisuje JONATHAN LITTEL, poznati američko-francuski autor. To je 'tužno, staro lice zlobnog dječaka' o kojem govori Baka na početku Genetove drame. Ako je Heliogabal ostao u mašti stoljeća i nije se zagubio u prašnjavim arhivima, to se prije svega može zahvaliti književnosti i blistavom pijedestalu koji mu je upravo ona podigla. Njegova je vladavina rekonstruirana prema KASIJEVOM tekstu, a budući da nije bio u Rimu za vrijeme Heliogabala, nije bio izravni svjedok tih događaja. 'Historia

Heliogabal je kod Geneta ponekad dvojniki Krista, ponekad Sunca, ponekad cara. Ponekad je razbojnik, makro, djevojka, kralj cijelog poznatog svijeta, prosjak u dronjcima, silovatelj vestalke. Njegov Heliogabal je razvratnik koji je prešao u najstroži asketizam jer razvrat sam po sebi jest asketizam

Jean Genet – onaj koji je pokleknuo? (Foto: International Progress Organization/Wikimedia Commons)

Augusta's podnaslovom 'Životi vladara' pokriva razdoblje od HADRIJANA do KARINA. Artaud je u svom djelu najviše citirao dio pod nazivom 'Život Heliogabala'. Ti tekstovi, u kojima fikcija i fantazija iskrivljuju činjenice, stvorili su sliku o Heliogabalu koja nam je i danas poznata, sliku koju su povjesničari nekritički prenosili sve do nedavno i koja je općinila Artauda, a preko njega Geneta.

Tri autora neravnomojerno se fokusiraju na Heliogabalove teološke opsesije. Čini se da je to uvelike potvrđeno podacima iz kiparstva i numizmatike, posebno na novcu koji predstavljaju 'presvetog boga Sunca Elagabala' na bojnim kolima, u njegovom hramu u Emesi ili u Rimu. 'Historia Augusta' prepuna je opisa seksualnih ekscesa. Tvrdi se da se Heliogabal prostituirao u samoj carskoj palači, gdje se prepuštao neobuzdanim strastima, neprestano gol, povlačeći zavjese pričvršćene zlatnim prstenovima i pozivajući klijente nježnim glasom kurtizane. Tvrdi se da je otvarao javne kuće i slao agente po cijelom Carstvu da mu pronađu najobdarenije muškarce, koje je, nakon što bi izvršili zadatak, postavljao na važne državne položaje. DION piše da se predstavljao kao muškarac i kao žena, kao ljubavnica i carica. Muž te žene bio je HIJEROKLO, rob i snažni kočijaš iz cirkusa. Heliogabal je imitirao najrazvratnije žene. Namjerno se davao uhvatiti na djelu, što je rezultiralo brutalnim uvredama i udarcima muževa. Prema bizantskom izvoru iz XII. stoljeća, molio je liječnike da mu naprave ženske spolne organe, obećavajući im velike nagrade za tu operaciju.

Ova mješavina ogovaranja, političke propagande, suptilnih suvremenih aluzija i književne igre hranio je maštu Artaudove knjige sve do granica zamislivog. Knjiga 'Heliogabal ili okrunjeni anarhist', objavljena 1934. godine, jedan je od vrhunaca njegovog opusa. Ovog sam je ljeta, ponukan čitanjem Genetove drame, uzeo kao materijal na Međunarodnom simpoziju redatelja u Umbriji. Artaud preciznije nego njegovi izvori razrađuje Heliogabalove svete zabave i piše: 'Falus je postavljen na postament, povučen užadi, vrhom prema gore. Skupina pederasta izlazi, zatim glumci, plesači, kastrati i mumificirani Gali.' Artaud razotkriva najdublje političke ciljeve i u Heliogabalu ne vidi ludaka, već pobunjenika protiv rimske politeističke oligarhije, i na kraju protiv same monarhije koju je duboko obeščastio preko sebe samog njezinog

vladara. Kad se Heliogabal oblači kao prostitutka i p(r)odaje za četrdeset novčića, on ponižava samu instituciju rimskog monarha. Heliogabal je doživio sramotnu smrt pobunjenika koji je umro za svoje ideje, zaključuje Artaud. Genet neće zadržati mnogo od Artauda, samo karakteristiku anarhista i ideju političke pobune protiv vlastitog carstva, tako što će sva svoja carska dobra razdijeliti prostitutkama i lopovima.

Za razliku od Artauda, Genet ne slijedi teološku logiku. Ne uklapa se u nijednu dotad poznatu naraciju. Heliogabal je kod njega ponekad dvojniki KRISTA, ponekad Sunca, ponekad cara. Ponekad je razbojnik, makro, djevojka, kralj cijelog poznatog svijeta, prosjak u dronjcima, silovatelj vestalke. Ponekad homoseksualac, ponekad izdajica, ponekad izdan, ponekad ubojica, ponekad ubijen. Njegov Heliogabal je razvratnik koji je prešao u najstroži asketizam jer razvrat sam po sebi jest asketizam, što su gnostici jasno razumjeli u svoje vrijeme.

U travnju 1986., dva tjedna prije smrti, Jean Genet predao je dvije torbe prepune fascikala i listova papira odvjetniku i bivšem ministru ROLANDU DUMASU, kojeg je upoznao za vrijeme Alžirskog rata dok je ovaj branio političke aktiviste. Dumas ih je čuvao više od trideset godina, i tek je 2019. pristao da ih povjeri Arhivu. Neobjavljeni tekst 'Zašto sam ovdje u Americi...?', pronađen je u jednoj od tih torbi. Može se pretpostaviti da datira iz posljednjih godina Genetova života. 'Kada? U kojem trenutku? Prema liniji koja se činila neslomljivom trebao sam nastaviti živjeti u bijedi, baviti se krađom, ubojstvima, možda završiti doživotno u zatvoru. Ta se linija slomila. A upravo je to ono što me natjeralo da izgubim svaku nevinost. Počinio sam zločin izbjegavanja zločina, izbjegavanja progona i njihovih rizika.'

Nakon što je izdao sve, bilo je neizbježno da Genet izda i samog sebe. Jer ako je njegov Heliogabal onaj koji je ustrajao do kraja na putu koji je sebi zacrtao, na putu propasti i poniženja koji ga vodi do sramne smrti, sam pisac, koji je za sebe u 'Dnevniku lopova' govorio da se prepoznaje kao 'kukavica, izdajnik, lopov, peder kojeg su vidjeli u meni', na kraju je onaj koji je pokleknuo, koji je zakazao, onaj koji je odustao.

Genetova drama 'Heliogabal' čeka prvo uprizorenje koje će pokazati ili opovrgnuti njezinu autentičnu snagu. ■

PREPORUKE: SERIJE

Eva Lasting

(Netflix)

SKLONOST romantiziranju prošlosti jedan je od osnovnih zaštitnih mehanizama u nesmiljenoj borbi protiv starenja; sa sjetom se sjećamo dobrih starih vremena, prepuni slijepih pjega za sve što nije valjalo, naprosto zato što smo tada bili mladi, sami sebi u centru pažnje i neopterećeni bremenom kompliciranog svijeta o kojem smo tek počeli učiti. Kolumbijska melodrama DAGA GARIJE (u originalu 'La primera Vez'/'Prvi put') bavi se upravo takvim autorovim reminiscencijama na odrastanje u Bogoti 1970-ih godina. Drama započinje kada se u mušku gimnaziju, vašar testosterona, upiše prva djevojka, mi-

steriozna Eva koja, buntovno kršeći sve stereotipe i poučavajući ih životu, feminizmu i književnosti, dječacima pretumba svijet. Kroz priču o ljubavi i prijateljstvu, u zemlji koja prolazi kroz turbulentnu političku fazu, procvat narkokartela i društvene nemire, provodi nas narator, sad već ostarjeli Camilo, odlučan osvojiti svoju prvu ljubav. Ispod tog romantičnog luka koji se proteže kroz dvije sezone, a u koji su se uspjeli nagurati i sram, i bol neuzvraćene ljubavi, slomljeno srce i prijateljstvo, skriven je precizan prikaz kolumbijskog života u doba velikih svjetonazorskih prevrata. Tradicionalizam, konzervativizam i mačizam dolaze u sraz sa širenjem kozmopolitizma i feminizma, što je posebno naglašeno u dinamici odnosa Camilovih roditelja, a pod Evinim se utjecajem nova savjest naseljava i u umove dotad mačistički nastrojenih dječaka, koji postaju i svjedoci i akteri povijesnih promjena u percepciji položaja žena. Vizualno vjerno stilizirana, krcata seksističkim tropima i natopljena prigodnim soundtrackom vremena koje prikazuje, ova je zabavna serija osim provokativnim temama prožeta i humorom, a svaka joj je epizoda naslovljena nekim važnim književnim djelom koje se, baš kao i u španjolskoj seriji 'Merli', besprijekorno uklapa u kontekst radnje, koristeći književnost i filozofiju ne samo kao alat za propitivanje društvenog poretka, već i za produbljanje karaktera protagonista.

The Decameron

(Netflix)

IAKO najavljivana kao adaptacija BOCCACCIOVOG klasika, apsurdna crna komedija autorice KATHLEEN JORDAN tek je labavo bazirana na tom kanonskom djelu smještenom u Firencu sredinom 14. stoljeća, u doba kad je stanovništvo toga grada, i Evrope, desetkovala crna kuga. Iz predložka je izvukla osnovnu premisu i imena likova, ogolivši je od stotinu razuzdanih priča koje si deset likova međusobno prepričava u deset dana. U ovom čitanju 'Decameron', težište se, barem u prvoj sezoni,

ne baca na blagotvornu moć pripovijedanja koje ljudima od pamtivijeka pomaže da se nose s nedaćama i neizvjesnostima, već na univerzalnu činjenicu koja se u nedavnoj pandemiji koronavirusa, unatoč neprekidno ponavljanoj mantri s brodom, iznova rasvijetlila: u doba kuga, privilegirani firentinski aristokrati u srednjem vijeku ili *one-percenteri* u 21. stoljeću jednako se bezbrižno sklanjaju

po vilama, povećavajući si šanse za preživljavanje, dok su obični smrtnici prepušteni stihiji. Ova uvrnuta crna komedija ne parodira predložak, već upravo taj klasizam koji u nesigurnim vremenima iz tragičnog prelazi u gotovo komičan trop, pružajući bezbrojne mogućnosti za rasprave o smrti i povlaštenosti, tuzi, ljubavi, svrsi, taštinama i slabostima čovječanstva, prošvercane pod krinkom crne komedije. Sebični likovi, utjelovljeni izvršnim glumačkim ansablom (ZOSIA MAMET, DOUGGIE MCMEEKIN, TANYA REYNOLDS itd.), raskalašeno jurcaju po vili sa svojim spletkama, tajnama i računicama, sekskapadama, gubicima i prilikama za iskupljenje, doživljavajući katastrofe crtičkih razmjera, dok cijeli taj razuzdani medijski *queer* mikrouniverzum tone u kaos i apsurd, umotan suvremenim soundtrackom koji dodatno aludira na analogiju s današnjicom.

Industry

(HBO Max)

UZBUDLJIVA britanska serija koja prati šaćicu diplomanata iz različitih društvenih slojeva, koji se zapošljavaju u srcu zvijeri – vrhunskoj investicijskoj banci Pierpoint u Londonu – ušla je u treću sezonu emitiranja. Nakon postbrexi-

tovskih i postpandemijskih peripetija, u kojima su učili kako kreativno dodatno pervertirati kapitalizam i pritom ne poginuti za posao, nova se sezona vrti oko gorućeg problema obnovljive energije i poslovanja u *woke* eri. Pa premda se dobar dio priče, kao i u 'Successionu', bazira na ekonomiji, prava se i zanimljivija drama odvija u samim likovima i njihovim vrtložnim međuosobnostima. Živeći gotovo poput manekena kapitalizma koji ubija, oni se neprestano bore za puko, čak i doslovno preživljavanje u beskrupuloznom poslu pod jezivo stresnim okolnostima, dok im neprekidne makinacije uništavaju prijateljstva, ljubavi i živote.

■ Jelena Svilar

Voditeljica programa 'Skriveni grad'

SUNČICA FRADELIĆ
Naši pejzaži posljedica su odnosa moći

U petak, 30. kolovoza počinju aktivnosti u sklopu projekta 'Skriveni grad' Kino kluba Split. Predstavite nam ga.

Program se sastoji od predavanja, istraživačkog dijela, produkcijskog i prezentacijskog. Predavanja okupljaju stručnjakinje i stručnjake koji prezentiraju svoje specifične uvide, znanja i perspektive na zadanu temu, pa tako 30. kolovoza imamo predavanje NATAŠE BODROŽIĆ koja će razmatrati odnose arhitekture sredine 20. stoljeća, izgrađenih okoliša iz razdoblja socijalističke Jugoslavije i medijske, filmske, videoslike kao jednog od kanala njihove (re)interpretacije, zatim DAŠA GAZDE u svom predavanju idući dan dovodi u relaciju naš najveći kip Grgura Ninskog s fenomenom Bajamontuše – spomenikom, fontanom koja više ne postoji, ali je i dalje izrazito prisutna i živa u svijesti građana. TEA TRUTA i JERE KUZMANIĆ 1. rujna će voditi turu antifašističkim spomenicima i javnim prostorima koje je ta spomenička baština formirala kako bi ocrtili način na koji memorijalizacija ratnog Splita i danas tvori sliku grada, a Stjepko Horvat 2. rujna u svom predavanju 'Čitanje otoka' polazi od iščitavanja bogate prošlosti otoka Visa u današnjem kontekstu masovnog turizma, klimatske krize, historijskog revizionizma i tehnoloških promjena. Predstavit će se i rad više Škole autonomije, gdje će se predavanja i održati. Nakon što prođe javni dio programa, odabrani polaznici biraju temu kojom se žele baviti, a kolega IGOR BEZINOVIĆ i ja pružamo im dalju mentorsku podršku u realizaciji projekata koji se mogu baviti različitim vidovima medijskog stvaralaštva.

Približite nam kratko ključne probleme koji su vas ponukali na ovako koncipiran program.

Prije dvije godine razgovarali smo nakon Igorove radionice hibridnog filma što bismo mogli napraviti da postojeći koncept razvijemo u nekom novom smjeru. Željeli smo ponuditi program koji bi na zanimljiv način obrađivao relevantne teme i pitanja, tako da i mi i polaznici kroz njih naučimo više o tim

Foto: Tina Ljubenkov
/Kino klub Split

temama, stavimo ih u fokus te kroz drugačije formate komunikacije dodamo do novih spoznaja. Urbanizam i prostorno planiranje grada, prostor koji nas okružuje manifestira našu povijest i kulturni identitet. Mi o tome ne znamo dovoljno, iako oblikovanje prostora utječe na svakodnevno ponašanje i uvjetuje kvalitetu života. Naši pejzaži posljedica su odnosa moći i pojedinačnih interesa. Često nemamo priliku dobiti uvid u razloge zbog čega je nešto tu, pa samim time ni priliku za sudjelovanje u razvoju grada. U tom smislu, program teži otkriti alternativne mogućnosti grada kao drugačijeg mjesta za život, život krojen po mjeri čovjeka.

Koliko je promišljanje arhitektonske i spomeničke baštine u Splitu i okolici prepušteno nezavisnoj kulturi, a koliko za te teme postoji sluha u institucionalnom kontekstu?

Ako se promišljanja i realiziraju u institucijama, možda nisu dovoljno vidljiva pa ne možemo znati što se sve radi po tom pitanju. Nezavisna kultura često ima slobodu da kreativnije obrađuje određene teme, a okvir izvaninstitucionalnog financiranja u Hrvatskoj daje nam mogućnost da postavimo pitanja koja su nam važna.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

Sveučilište u New Yorku (NYU) uvrstilo je u svoje smjernice o govoru mržnje i uznemiravanju i kritiku cionizma kao čin diskriminacije, izvijestio je Middle East Eye. 'Za mnoge Židove cionizam je dio njihovog identiteta', stoji u novim smjernicama kojima se formalizira gušenje kritike izraelske politike pod krinkom borbe protiv antisemitizma.

■ L. P.

Propalestinski prosvjedi u blizini NYU-a (Foto: ABS-CBN News/Screenshot)

TV RAŠETANJE

Oproštaj
s Ratom

PIŠE Boris Rašeta

Rato Tvrdić i Oliver mogli su kao istinske zvijezde u svome fahu da žive u bilo kom gradu bivše države i Evrope, ali do zadnjeg daha nikad nisu ni poželjeli da napuste svoj Split, rekao je Božo Maljković. Mogao se i HRT potruditi pa naći autora za primjeren oprostaj od velikana, ali nije, po običaju

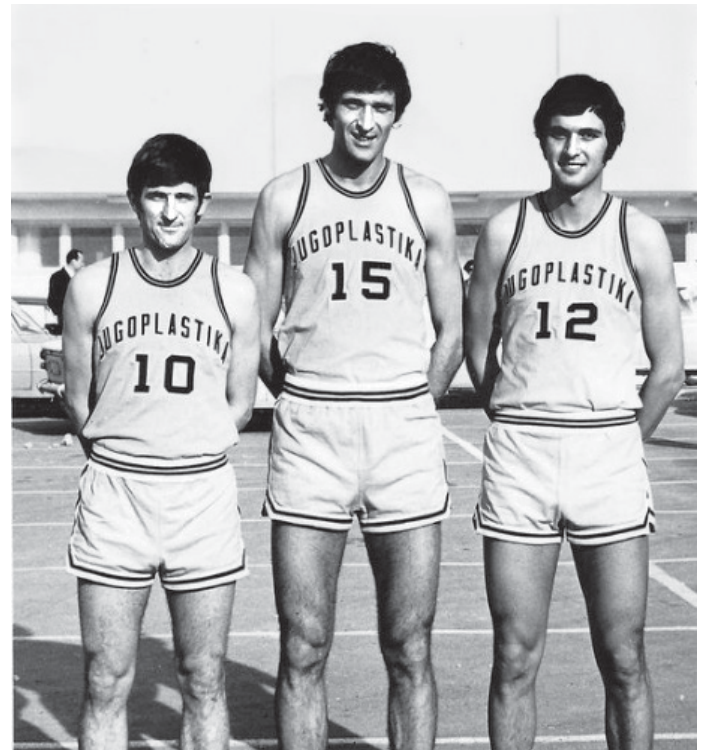
Dnevnik, HRT,
20. kolovoza, 19:00

NAPUSTIO nas je RATOMIR TVRDIĆ, legenda splitske, hrvatske i jugoslavenske košarke, ali to urednike na HRT-u nije previše potreslo, javili su to tek oko 17 sati, da bi u središnjem Dnevniku dali kraći prilog. Čovjek po kojemu je napravljena maskota Jugoplastike Žutko očito ne znači puno današnjim generacijama. Zato ćemo ovdje citirati oprostaj BOŽE MALJKOVIĆA, koji je s Jugoplastikom dva puta bio prvak Evrope, a tri puta prvak Jugoslavije. 'Rato i ja bili smo veliki, baš veliki prijatelji', kazao je Maljković. 'Rato Tvrdić, ZORAN GRAŠO, ĐORĐE BALAŠEVIĆ i OLIVER DRAGOJEVIĆ, bili su četvorica najduhovitijih ljudi što sam ih sreo i upoznao u životu, a bio sam posvuda... Rato i Oliver mogli su kao istinske zvijezde u svome fahu da žive u bilo kom gradu bivše države i Evrope, ali do zadnjeg daha nikad nisu ni htjeli ni poželjeli da napuste svoj Split, ostali su mu vjerni do kraja. Izražavam saučešće, sućut Ratinoj obitelji i svim ljudima koji su ga voljeli i poštovali', rekao je Maljković. Mogao se i HRT potruditi pa naći autora za primjeren oprostaj od velikana, ali nije, po običaju.

Dnevnik, N1,
22. kolovoza, 7:00

DOMOVINSKI pokret je tako lijep da će biti divna vijest – a nećemo je dugo čekati – da postoje dva! N1 televizija posvetila je poveći prostor press konferenciji te stranke na kojoj smo čuli niz nadrealnih stvari. Ministar ŠUŠNJAR pozvao je sve snage 'intelektualne desnice' da se 'pokažu i dokažu', kako bi se spasila stranka. IVAN PENAVA i MARIO RADIĆ postavljali su jedan drugome fundamentalno pitanje hrvatske politike – 'gdjesibiodevedesetprve', pa je Penava optužio Radića da je bio u vojnoj školi JNA, na što je ovaj odgovorio da jest ali da je tad imao 14 godina, pa je nakon toga Penavi uzvratilo fundamentalnim pitanjem hrvatske politike 'agdjesebidevedesetprve', pa je ova solunaško-subnorovsko-braniteljska razmjena vatre pokazala da tu pomirbe više neće biti i da će Sabor, čini se, dobiti još jedan klub. 'Tata mi je bio u ratu, borbeni sektor, a pričati o stricu koji je uništavao tenkove je degutantno', kazao je Penava, na što je Radić uzvratilo da je njegov otac nestao u ratu. To su potresne stvari, ali kakve veze imaju s upravljanjem državom ili gradom? Hrvatska desnica množi se dijeljenjem, uskoro ćemo zbrajati ruke u parlamentu, no teško je povjerovati da će Plenkoviću netko oduzeti većinu – pitanje je samo tko će mu prići. Voljeli bismo vidjeti junaka koji bi sam sebi oduzeo plaću od četiri tisuće eura i ručak u Saboru za tri eura.

Tvrđić, Skansi i Šolman u dresovima Jugoplastike (Foto: KK Split/Facebook)

RTL Direkt,
22. kolovoza, 22:08

PETAR PANJKOTA napravio je, nakon tjedna u kojem je eskaliralo nasilje nad različitim, odličan prilog o učestalim napadima na strane radnike u Zagrebu. On je na ulici intervjuirao nekolicinu dostavljača (uglavnom iz Indije i Nepala), koji nisu bili baš razgovorljivi. U razgovoru s pučkom pravobraniteljicom TENOM ŠIMONOVIĆ EINWALTER doznali smo da država nema nikakvu integracijsku politiku, sve je prepušteno 'nevidljivoj ruci tržišta' na kojemu tek pojedini uvoznici radnika organiziraju tečajeve jezika i prilagodbe. 'Strani radnici su došli u našu zemlju zarađivati za kruh i s njima trebamo biti dobri, kao i oni s nama. Ta poruka iz vrha zagrebačke policije sinoć je snažno odjeknula, nakon što se dio javnosti uzbunio zbog snimke na kojoj se vidi kako radnici iz Indije pokušavaju zadržati mladića u Zagrebu. A što radi za to vrijeme država? Kasni s izmjenama Zakona o strancima, a strategija integracije ne postoji', kazala je u javni prilogu DAMIRA GREGORET. 'Procjene pokazuju da će do sredine stoljeća u Hrvatskoj živjeti 30 posto stranaca', objasnio je svojedobno demograf TADO JURIĆ. 'Kontinentalna Hrvatska sve će više pustjeti, a svaki drugi Hrvat živjet će u Zagrebu. Zbog takve neravnomjerne raspodjele pučanstva tri četvrtine Hrvatske bit će gospodarski, biološki i kulturno 'spaljena zemlja'. Bez stranih radnika pojedine grane gospodarstva već dugo vremena ne bi funkcionirale. A dokona vlada ne krsti jariće, već broji turiste, dok se u srcu države razvija nasilje koje će biti teško zaustaviti ako se ne poduzmu mjere. Kakve? Pa, treba pogledati Englesku, i sve će vam se samo kasti. Nasilnike u zatvor, odmah, sve – i trend će biti zaustavljen. To da stra-

nim radnicima treba organizirati tečajeve prilagodbe, od jezika nadalje, samo je po sebi razumljivo.

Dnevnik, HRT,
24. kolovoza, 19:00

ŠTO bolji čovjek ode, to kraći nekrolog dobije u središnjem dnevniku nacionalne televizije. Nakon Rate Tvrdića je i FRED MATIĆ ispraćen uz prezir uredništva, koji se ogleđa u činjenici da je – umjesto u najavi – prilog o njegovoj smrti pušten tek u devetnaestoj minuti Dnevnika. Njegovo je političko geslo bilo jasno: 'nikome ispod zakona, nikome iznad zakona'. U zemlji u kojoj se dijeli ili 'iznad zakona' ili 'ispod zakona' takav stav je osude vrijedna anomalija. Lord Acton smatrao je da su veliki ljudi rijetko kad dobri ljudi. Matić je bio izuzetak od tog pravila, bio je velik, ali i dobar čovjek. 'Kada sam 2004. i 2005. bio savjetnik ministrici branitelja JADRANKI KOSOR, nazivali su me junakom Trpinjske ceste i herojem Domovinskog rata', kazao je svojedobno Jutarnjem. 'Danas, kada sam predsjednikov savjetnik, toliko se sa mnom obračunavaju da se čini, kako kaže IVO JOSIPOVIĆ, da uopće nisam bio u Vukovaru. Poznajem svoje kritičare, to su čelnici nekih braniteljskih udruga i ljudi koji se mentalno nisu pomaknuli iz 1990. i misle da imaju pravo svakoga blatiti, a da za to ne snose nikakvu odgovornost.' 'Središnji dnevnik HRT-a vijest o Fredovoj smrti objavio je nekad tamo... poslije razgovora s BAČIĆEM', napisala je na Fejsu MAJA SEVER. 'Jer to je ipak ministar. Pa, zaslužili smo sve da nam se desi! Svima nama koji šutimo na uredničku sramotu, što šutimo i zapravo pristajemo kako Fred nikada ne bi šutio i nikad nije pristajao. Ni za koju cijenu. E, pa večeras neću ni ja i umirem od sramote! I od tuge, prijatelju dragi.' ■

NO PASARAN HO ПАСАРАН

Poštovani čitatelji,
pozivamo vas da se pretplatite na Novosti.

Pretplata za Hrvatsku za 3 mjeseca iznosi 12,75 eura, za 6 mjeseci 25,50 eura, a za godinu dana 51 euro.

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
U rubriku POZIV NA BROJ upišite svoj OIB.

Pretplata za inozemstvo za 3 mjeseca iznosi 25,5 eura, za 6 mjeseci 51 euro, a za godinu dana 102 eura.

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
SWIFT: ZABAHR2X

Nakon što izvršite uplatu, molimo vas da potvrdu o uplati pošaljete e-mailom na: info@portalnovosti.com ili poštom na adresu snv/Novosti, Gajeva 7, 10000 Zagreb.

U opisu plaćanja obavezno navedite adresu na koju šaljemo Novosti.

*PDV je uračunat u cijenu.

Dana 25. svibnja 2018. godine na snagu je stupila Opća uredba o zaštiti osobnih podataka – GDPR – General Data Protection Regulation (Uredba GDPR).

Osnovna je svrha Uredbe GDPR veća kontrola pojedinaca nad njihovim osobnim podacima. Srpsko narodno vijeće, kao izdavač tjednika Novosti, provodi pravnu regulativu u svim područjima poslovanja, uključujući područje izdavaštva te nam je namjera, cilj i interes da imamo zadovoljne čitatelje, sa čijim osobnim podacima postupamo zakonito i sa svrhom.

Ovim putem obavještavamo pretplatnike tiskanog izdanja tjednika Novosti, kojima se tjedni primjerci novina dostavljaju putem pošte, da ćemo u skladu s Uredbom GDPR vaše osobne podatke koristiti isključivo u svrhu dostave primjerka Novosti. Ovime vam Srpsko narodno vijeće, kao voditelj obrade vaših osobnih podataka, jamči da vaše osobne podatke, koje ste nam osobno povjerili, nećemo koristiti u druge svrhe.

Poštovani pretplatnici, ako želite ostati primatelj tjednika Novosti, ne morate poduzeti nikakvu radnju po čitanju ove Izjave o privatnosti, a ako se želite odjaviti s liste primatelja, molimo vas da nas o tome obavijestite pisanim putem.

Pisanu izjavu dostavite na adresu: Srpsko narodno vijeće, za tjednik Novosti, Gajeva 7, Zagreb.

NOVOSTI
НОВОСТИ